

OSMANLI-RUS TİCARİ REKABETİNİN İKİ DEVLET ARASINDA YAPILAN ANTLAŞMALARA YANSIMASI

Murat FİDAN*

ÖZET

İki devlet arasındaki ilişkilerin, XV. yüzyıl sonlarına doğru Rusya'nın Karadeniz'deki ticari faaliyetlerinin devamına yönelik Osmanlı Devleti bünyesinde yaptığı diplomatik girişimlerle başladığı anlaşılmaktadır. XIX. yüzyıla gelindiğinde Rusya'nın zengin hububat ve demir kaynaklarını kullanarak ekonomik kalkınmasını sağlamasından, onun siyasi ve askeri ilişkilerinin de etkilendiği görülmektedir. Nitekim Rusya'nın sıcak denizlere inerek dünya ticaretinden de pay alma girişimleri, iki devleti XVIII. yüzyılın başından itibaren askeri açıdan karşı karşıya getirmiştir. Yüzyılın sonlarına doğru Rusya'nın hedeflerindeki kararlılığı, Osmanlı Devleti ile 1783 ticaret anlaşmasını imzalaması ile sonuçlanmıştır. İki devletin, XIX. yüzyılda ikisi müstakil olmak üzere üç ayrı ticaret antlaşması imzaladıkları, savaşlar ile kesilen ticari ilişkilerin bu antlaşmalara bağlı olarak savaşların bitiminde devam ettiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Rusya, Ticaret, İthalat, İhracat

Giriş

1- Osmanlı Devleti İle Rusya Arasında Antlaşmalar Öncesi Ticaret

Balkanlardaki ilerleyişi sonrası İstanbul'un fethi ile Osmanlı devleti, Dünya konjonktüründe belirleyici olma konumuna doğru yükselmiştir. Denizlere hakim olan bir devletin etki alanının dünyayı da etkileyeceği¹ düşüncesinde olan Osmanlı idarecileri, bu konumlarını geliştirmek ve korumak için bir dizi tedbirler almışlardır. Devlet için iktisadî açıdan büyük bir gelir kaynağı olabilecek Karadeniz'deki Azak, Kefe kıyıları ve Kırım, Osmanlı Devleti hakimiyeti altına alınmıştır (1475). Böylece Osmanlı devletinin iç denizi haline gelen Karadeniz, ticaret bakımından da Türklerin eline geçmiş oluyordu².

* Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi Kilis Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Cemal Tukin, *Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1999, s. 26.

² Halil İnalçık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1559)", *Belleten* XII/46, Ankara 1948, s. 353.

Karadeniz'in kıyısında bulunan liman ve ticaret merkezlerinin kontrolünün Osmanlılara geçmesi, siyasi dengeler kadar ticarî dengelerin de sarsılmasına neden olmuştur. Zira bu yeni durum, Bizans ile yaptıkları ticarî anlaşmalar gereği bölgede etkin bir şekilde bulunan İtalya'nın yükselmekte olan şehir cumhuriyetlerinden Venedik, Pisa ve Cenevizliler kadar Rusları da oldukça etkilemiştir³.

Nitekim coğrafi şartların bir gereği olarak gerçekleşen ticaret ve mübadelenin önemli bölgelerinden birisinde yaşayan⁴ ve coğrafyanın kendisine sağladığı bu ayrıcalıktan faydalanan⁵ Ruslar, Doğu Avrupa ile Baltık sahillerinin İslam dünyası, Hindistan, Çin ve Bizans'a bağlanmasına aracılık etmekteydi⁶. Osmanlı devletinin Kırım üzerinde siyasi ve askerî otoritesini sağlaması sonrası bölge ticaretinin Osmanlı iktisadî gelişiminde etkileri görülmeye başlanmıştır. Bölgenin hem İtalyan cumhuriyetçiklerinin hem de Osmanlı Devletinin iktisadî yapısı üzerindeki etkilerini gören Ruslar, daha fazla iktisadî güce ulaşmak için eskiden olduğu gibi yeniden Rusya içlerinden güneye doğru inerek Azak ve Kefe'de yoğun olarak ticarî faaliyetlerde bulunmuşlardır⁷.

³ Venediklilerin ilk defa Bizans İmparatoru II Bazil zamanında yaptıkları ticaret anlaşmasına (1082), Pisa cumhuriyeti 1112 tarihinde, Cenevizliler ise 1115 tarihinde kavuşmuşlardır. Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret İşıltan, TTK, Ankara 1981, s. 330-383; Kiyef devrinde Oleg'in Bizans'a karşı giriştiği akınlar ve bunun neticesinde Bizans'ın Rus Knezine vergi ödemek zorunda kalması, öteden beri devam eden ticaretin de Rusların lehinde yeni esaslara bağlanmıştır. E.F. Tugay, *Rusya Tarihi I*, İstanbul 1948, s. 82.

⁴ Rusların IX. yüzyılın ortalarına doğru yabancılar tarafından kurulan, ticareti ve beledi hayatı genişletmeğe müsait, Vistül nehri, Pripet havzası ve orta Dnieper sahasını kapsayan, içinde ticaret merkezleri olan birtakım şehirler veya şehirciklerinde bulunduğu sahada yaşamaktaydılar. A. Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, Ankara 1993, s.3-11.

⁵ Mustafa Öztürk, *Tarih Felsefesi*, Elazığ 1999, s. 40-41

⁶ Bu dönemde Ruslar, İslam dünyasının Hıristiyan dünyası ile olan ticarî ilişkilerinde kullandığı Büyük Bizans Yolu da denilen Azerbaycan, Kafkasya ve İtil (Volga) nehri üzerinden Rusya içlerine, oradan da Baltık sahillerine uzanan İskandinavya-Bizans ticaret yolunu kullanarak Karadeniz sahillerinde ve İstanbul'da ticaret yapmışlardır. W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, Çev. Enver Ziya Karal, TTK, Ankara 2000, s. 64-83; Henri Pirenne, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul 1991, s. 26

⁷ Ruslar XIII.-XV. yüzyıllar arasında Dnieper yolunun ticarî önemini kaybetmesi ile birlikte ticaret için üç değişik istikamet kullanmışlardır. Birincisi Novgorad'a gelen Hansa Alman tüccarları ile alışveriş; ikincisi, İdil boyunca yapılan alışveriş ki, evvela Altın Ordu paytahtı Saray, sonra Kazan şehirlerinde, daha sonraları ise Kazan ile Nijni-Novgorad arasındaki Makaryev manastırı panayırında; üçüncüsü ise Cenevizlilerin elinde bulunan Kırım'daki Kefe ve Sudak şehirleri ile Venediklilerin kolonileri olan Azak şehri. Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 133-134; Üçüncü ticaret yolu olarak kullanılan Kefe, Sudak ve Azak şehirlerinin 1475'den sonra Osmanlı hakimiyetine geçmiştir. Bu şehirler ile yapılan ticaretin devam ettiği, hatta ticaret hacminin hızlı bir artış içinde olduğu görülmektedir. A. Nimet Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavim ve Devletleri*, Ankara 1972, s. 220; Yücel Öztürk, *Osmanlı Hakimiyetinde Kefe (1475-1600)*, Ankara 2000, s. 343.

Buna bağlı olarak Ruslar, bölgenin yeni otoritesinin bürokratları ve bürokrasisi ile ticarî içerikli problemler yaşamaya başlamışlardır⁸. Bu problemlerin çözülmesi ve statülerini açık bir şekilde ortaya koymak isteyen Ruslar, Osmanlı Devleti ile diyalog kurmak istemişlerdir⁹. Osmanlı Devleti'nin bu dönemde bölgedeki siyasî menfaatleri gereği, Kırım'ın da içinde bulunduğu bir blok ile hareket etme isteği¹⁰, Ruslarla ticarî alanda dostluk temeline dayanan ilişkiler kurmasını kolaylaştırmıştır. İki devlet arasında kurulmaya çalışılan ilk diplomatik girişimde her ne kadar ticarî unsurlar ön planda olsa da siyasî stratejilerin de varlığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Ancak Osmanlı Devleti'nin Rusları kendisine eşit görmeme stratejisi¹¹ iki devlet arasında başlayacak rekabetin de temellerini oluşturmuştur.

XVI. yüzyıl başlarında Kırım'ın yanı sıra özel izinlerle İstanbul ve Bursa'ya kadar gelerek ticarî faaliyetlerde bulunan Rus tüccarları için bu dönemde başlıca pazarın Osmanlı Devleti olduğu görülmektedir. İki devletin Don vadisi ile Azak denizi arasında yalnızca Osmanlı sefinelerinin yükleme ve taşıma yapması ile gerçekleştirdikleri bu ticaret¹², Karadeniz'in XVI. yüzyılla birlikte Osmanlı'nın tahsisli gölü haline gelmesi ile kesilmiştir.

Mehmet Giray'ın ölümü sonrası Kırım'da başlayan iç istikrarsızlık sürecini ve buna bağlı olarak bölgede oluşan siyasî otorite boşluğunu Rusya, kendi lehine değerlendirme girişimlerinde bulunmuştur. Bu çerçevede Rusya'nın, nüfuz ve hakimiyet alanını Kafkasya ile Karadeniz'de genişleterek yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı devletine karşı önemli derecede üstünlük sağladığı görülmektedir.

⁸ BOA Rusya Ahkam Defteri, 84/2, s. 26-95, 32-126, 36-141, 142, 143.

⁹ Bu çerçevede 1497 tarihinde ticarî amaçlar için İstanbul'a gelen Rus elçisinin nihayi hedefi, kendisini büyük devlet statüsünde gören Rusya'nın cihan devleti haline gelen Osmanlı devletine statüsünü kabul ettirerek denk şartlarda siyasî ve ticarî ilişki kurmaya çalışmak olmuştur. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II TTK, Ankara 1998, s. 476; Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 118.

¹⁰ Halil İnalcık, *An Economic and Social History of The Ottoman Empire 1300-1914*, Cambridge 1994, s. 278.

¹¹ Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Kuzey politikası çerçevesinde önce Altın Ordu karşısında daha sonra ise Kırım Hanlığına karşı Rusya'nın desteklenmesi ve güçsüz Kırım Hanlığı sağlama politikaları adeta Rusya'ya yaramıştır. Rusya'nın sesiz sedasız yükselişi görmemezlikten gelinmiştir. İnalcık, "*Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei*", s. 353-373; Halil İnalcık'ın ortaya koyduğu görüşlerin tenkidi için bkz. A. Nimet Kurat, *Türkiye ve İdil Boyu*, Ankara 1966, s. 16.

¹² Halil İnalcık, "*The Question of the Closing of the Black Sea under the Ottomans*", *Essays In Ottoman History*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 428-442; Yücel Öztürk, a.g.e., s. 473.

Astarhan'ın düşmesi ile birlikte VI. yüzyıldan beri muhtelif Türk kavimleri ve devletlerinin¹³ elinde bulunan dünya ticaretinin en işlek ticaret yollarından birisi olan İdil-Volga nehri, böylelikle Türklerden Ruslara geçmiş oluyordu¹⁴. Bu durum, Osmanlı devleti açısından bölgede takip edilen denge siyasetinin çöküşü ve Karadeniz'in doğrudan doğruya tehdit altına girmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Rusya ise ele geçirdiği bu ticarî yol ile iktisadî hayatını önemli derecede canlandırmıştır.

2- Osmanlı Devleti İle Rusya Arasında Siyasî Antlaşmalar Ve Ticaret

Rusya'nın Azak üzerine uyguladığı baskıların artması üzerine Osmanlı devleti bölgeye askerî bir hareket yapmaya karar vererek Astarhan seferini gerçekleştirmişti¹⁵. Böylece Rusların eline geçen Kazan ve Astarhan'ın kurtarılması, dolayısıyla Türkistan'dan Astarhan'a oradan da Azak ve Kefe'ye ulaşan ticarî yolun güvenliğinin yeniden sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca kuzeyden İran'ın kontrol altına alınmasıyla, bölgenin ticarî ve stratejik üstünlüğünün de kontrolü sağlanacaktı. Ancak Astarhan'ı geri alma teşebbüsü, Kırım Hanlığının kendi nüfuz sahasını korumak istemesi, Osmanlı Devleti'nin bir vilayeti haline gelmek istemeyişi gibi sebeplere bağlı olarak, şahsi entrikalar ve küçük menfaatler uğruna sabote edilmiştir.¹⁶

XVI. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin siyasî, askerî ve ticarî anlamda Rus gerçeğini kabullenmekte zorlandığını görmekteyiz. Bu bağlamda Osmanlı devletinin güçlenen Rusya'yı askerî açıdan tehdit, siyasî ve ticarî açıdan ise kendisine rakip olarak görmesindeki en önemli sebep, bölgede takip ettiği kuzey politikası olmuştur. Nitekim bu dönemde Rusların siyasî hedefleri¹⁷ gitgide belirginleşmeye başlamıştı. İktisadî açıdan ise ekonomik temellere dayalı Rus siyaseti çerçevesinde İngiliz destekli kurulan "Moscovy

¹³ Bu devletler Bulgarlar, Hazarlar, Altın Ordu ve Kazan Hanlıkları olmuştur. Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 154.

¹⁴ İnalçık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei", s.363-366; A. Nimet Kurat, "Kırım Hanlığı", *AÜDTÇFD*, XIV/3-4'den ayrı basım, Ankara 1954, s. 245.

¹⁵ Muzaffer Örekli, *Kırım Hanlığının Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi*, Ankara 1989, s. 50; İnalçık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei", s. 372; Kurat, *Türkiye ve İdil Boyu*, s. 96.

¹⁶ İnalçık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei", s. 370-377.

¹⁷ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1990, s. 6.

Company" (1555) şirketinin sağladığı ticarî imkanların, Rusların iktisadî büyümesini hızlandırdığı görülmektedir¹⁸.

Bu süreç içinde Rusya, hem siyasi hem de ticarî alanda Osmanlı Devleti'ne kendisini denk bir devlet olarak kabul ettirme girişimlerinde bulunmuştur. Ancak Osmanlı Devleti'nin bu gelişmeleri dikkate almaması, küçümsemesi, tenezzül dahi etmeyen bir tavırla karşılması hatta Rusya'yı Kırım Hanlığına haraç ödeyen¹⁹ basit bir Knezlik olarak görmesi, Rusya'nın siyasi ve ticarî açıdan kendisine rakip olmasını da beraberinde getirmiştir. Bu rekabetin zaman içinde gelişen boyutları karşısında zaman zaman gereğinden fazla hoşgörülü davranan Osmanlı Devleti, siyasi, iktisadî ve askerî alanda güçlenen Ruslar karşısında oldukça zor anlar yaşamıştır. Rusların iktisadî yenilikleri kabullenmeleri ve ticaretin sağladığı güçten faydalanarak siyasi hedeflerine ulaşma yolundaki gayretlerinin Osmanlı Devleti tarafından iyi tahlil edilemediği anlaşılmaktadır. Her ne kadar Don-Volga kanal projesi ile kalıcı tedbirler alınmak istenmişse de bu başarısızdır²⁰.

XVII. yüzyılın başlarında iç karışıklıklar yaşayan Rusların Osmanlı Devleti'ni hâlâ eskiden olduğu gibi karşı durulamaz bir kudret olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Ancak bu dönemde başta Leh tehlikesine karşı Osmanlı devletinden istediği desteği alamayan Rusların ellerindeki Kazak kozunu Osmanlı Devleti'ne karşı iyi bir şekilde kullandıkları dikkati çekmektedir²¹. Ancak Rusların bölgenin siyasi ve iktisadî kontrolünü ele geçirme, dolayısıyla Karadeniz'e rahatça çıkmak için Azak'ı kontrol etme girişimleri başarılı olamayacaktır²². Siyasi ve iktisadî açıdan stratejik önemi olan Azak, Osmanlı Devleti'nin yeniden eline geçmesi ile Karadeniz'in kilidi olma konumunu bir süre daha devam ettirmiştir.

¹⁸ Bu çerçevede İngiliz ateşli silahları ve teknisyenlerini kullanmaya başlayan Rusya, askerî açıdan da eksikliklerini giderme yolunda önemli adımlar atmıştır. Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 171-173.

¹⁹ Kırım Hanlığı Devlet Giray döneminde Ejderhanın alınması ile birlikte Moskova'ya yapılan akınlar sonucu Rusya'yı vergiye bağlamıştır. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, s. 425.

²⁰ İnalcık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei", s. 377-383.

²¹ Ruslar, hem Lehlere hem de Osmanlılara karşı siyasi ve iktisadî açıdan stratejik üstünlük sağlamışlardır. Bu çerçevede Rusların desteğini alan Kazaklar, Karadeniz'i bir dolaşma sahası yaparak bu denizde emniyeti kaldırmışlardır. Kazaklar 1614'te Sinop'u yakmış, 1621'de Ahyolu'yu ve 1625'te görülmemiş bir cüretle İstanbul boğazında Yeniköy'ü yağmalamışlardır. İnalcık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei", s. 397.

²² 1637'de Rus yardımı ile Azak kalesini zapteden Kazaklar, Rusların kendilerini Osmanlı Devleti karşısında yeterince güçlü hissetmemeleri üzerine kaleyi Osmanlı Devleti'ne iade etmişlerdir (1642). M. Cavid Baysun, "Azak", *İ.A.*, c. II, İstanbul 1961, s. 87-88.

XVII. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Rusya'nın Ukrayna Kazaklarını kullanarak zahmetsizce Kırım ve Karadeniz'e doğru yayılma girişimleri²³, Osmanlı Devleti tarafından siyasî ve iktisadî çıkarları açısından tehdit olarak algılanmış ve iki devlet karşı karşıya gelmiştir. Duruma kayıtsız kalmayan Osmanlı Devleti, 1678'de düzenlediği Çehrin seferi ile hassasiyetini göstermiştir²⁴.

Kazanılan savaşta elde edilen başarıya rağmen yapılan antlaşma ile Rusların ticarî gelişmelerinin devamını sağlayacak olan Kiyef şehri Ruslara bırakılmıştı. Bu antlaşmanın Osmanlı Devleti açısından siyasî ve ticarî bir değere sahip olmadığı görülmektedir. Ancak Ruslar için bölgedeki konumunu pekiştirmesi ve XVIII. yüzyıla birlikte kendi lehine gelişecek siyasî, iktisadî ve askerî olayların temellerini atıyor olması bakımından oldukça önemli bir antlaşma olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin Viyana bozgunu ile sarsıldığı dönemde yeni vizyon arayışlarında olan Rusya'nın, bir yandan Avrupa ile ilişkileri geliştirme diğer yandan ise Baltık sahillerine ve Karadeniz'e inme stratejisini geliştirdiği görülmektedir. Nitekim bu dönemde Petro, önceliği bölgenin ticarî trafiğindeki rolü ve Rusya'nın iktisadî çıkarları açısından daha önemli olacağını düşündüğü Kırım ve Kefe'ye, dolayısıyla da Karadeniz'e vermiştir²⁵.

Bu esnada stratejik açıdan Azak kalesinden sonra Kreç boğazını da ele geçirip durumunu güçlendirerek Karadeniz'e inmek isteyen Rusya, Osmanlı

²³ Ukrayna Kazakları, Leh tahakkümüne karşı Osmanlı himayesini kabullenmelerinin kendilerine bir çözüm getirmediğini görenek öteden beri iyi ilişkiler içinde buldukları Rus himayesine 1654 Pereyaslav antlaşması ile girmişlerdir. Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 8-9; Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 229-230.

²⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. III/1. Kısım, Ankara 1995, s. 429-433; Abdülkadir Özcan, "Çehrin Seferi", *D.İ.A.*, c. 8, İstanbul 1993, s. 249-251; Osmanlı devletinin Çehrin seferindeki başarısı sonrası Rusların antlaşma istekleri kabul görmüştür. 1681'de Bahçesaray'da Ruslar ile Kırım Hanı arasında imzalanan mübareke akdinin İstanbul'da onaylanması, dolaylı da olsa ilk Türk-Rus antlaşması olmuştur. Bu antlaşma ile Ruslar, bütün gayretlerine rağmen başaramadıkları ve ezikliğini hissettikleri kabullenilmemeden nihayet kurtulmaktaydılar. Osmanlı devleti nezdinde dolaylı da olsa kendilerini kabul ettirmiş oluyorlardı. Josep Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. VI, Çev. Vecdi Bürün, İstanbul 1990, s. 343; İsmail Hamî Danişmend, *Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. III, s. 439; Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 9-10.

²⁵ 1695 baharı ve 1696 yazındaki iki sefer ile Karadeniz'in kilidi konumundaki Azak'ın zaptı, Osmanlı Devletine indirilen ilk büyük Rus darbesi olmuştur. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1. Kısım, s.353; F. Haluk Gürsel, *Tarih Boyunca Türk Rus İlişkileri*, İstanbul 1968, s. 48-49.

Devleti'nin mukaddes birlik karşısında yenilmesi²⁶ üzerine Karlofça Antlaşmasına (1699)²⁷ katılmamıştır. Karlofça'da iki yıllık bir Mütareke Akdi ile yetinen ve Osmanlı Devleti karşısında mukaddes birlikten ayrı tek başına kalan Rusya, Osmanlı Devleti ile İstanbul'da heyetler arasında maddeleri müzakere edilen Edirne'de tasdik edilen İstanbul Antlaşmasını (1700)²⁸ imzalamak zorunda kalmıştır.

Antlaşmaya göre Rusya, Azak kalesini elinde tutarak ticarî amaçlarla açık denizlere inme gayesinin ilk basamağını gerçekleştirmiş oluyordu. Ancak Ruslar, Karadeniz'de Azak-İstanbul arası serbest seyrüsefer ve ticaret hakkı elde edebilmek için büyük gayretler sarfetmelerine, teminat ve garantiler vermelerine rağmen antlaşma metnine bu isteklerini koyduramamışlardı. Antlaşma ile Rusya'ya, Özi nehri ve civarındaki küçük nehirlerde yapılan ticarete kullanılan sefinelerin durumunun iyileştirilmesine, yerel ihtiyaçların karşılanması maksadı ile bölgede odunculuk, kovancılık, oçuluk, balıkçılık yapılmasına ve tuz teminine izin verilmişti.

İki devlet arasında ticaret meselesi bu antlaşmanın 10 uncu maddesi ile daha sonra tayin edilecek büyükelçi vasıtası ile konuşulacağı kararlaştırılmışsa da gelen elçinin gayretleri bir netice vermemiştir. Böylelikle Ruslar bu antlaşma sonrasında ticaret ile ilgili bir kazanç sağlayamamış ve Karadeniz'in bir Türk iç denizi olduğunu kabul etmişlerdir²⁹. Ancak, baştan beri kendilerini Osmanlı devletine kabul ettirme çabalarını bizzat kendilerinin Osmanlı Devleti ile imzaladıkları bu antlaşma ile resmileştirmiş oluyorlardı.

Karadeniz'in kuzeyinde gelişen ve İstanbul'u siyasi ve iktisadi açıdan tehdit eden bu duruma tedbirler alma gayretinde olan Osmanlı Devleti, aradığı

²⁶ A. Nimet Kurat, "XVIII. Yüzyıl Başı Avrupa Umumi Harbinde Türkiye'nin Tarafsızlığı", *Bellekten*, c.VIII/26, s. 252.

²⁷ *Muahedat Mecmuası*, c. III, s. 92; Nihat Erim, *Devletler Arası Hukuk ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları)*, TTK., Ankara 1953, s. 71; Abdülkadir Özcan, "Karlofça", *D.İ.A.*, c. 24, İstanbul 2001, s. 504-507.

²⁸ *BOA Rusya Ahkam Defteri*, 83/1, s.1-6; *Muahedat Mecmuası*, c.III, s. 212-218; İstanbul Antlaşmasının tarihi üzerindeki ihtilaflar için bkz. Tükin, *a.g.e.*, s. 47-53; İdris Bostan, "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması ve Osmanlı İmparatorluğu", *Bellekten*, c. LIX, sayı 225, Ankara 1995, s. 354-355; Rusların bütün ısrarlarına rağmen Karadeniz'de tüccar sefinelerine serbest dolaşım hakkı elde edememelerinde İngiliz ve Flemenk Devletlerinin ticarî kaygıları doğrultusunda Osmanlı Devletini etkilemeleri önemli rol oynamıştır. Tükin, *a.g.e.*, s. 50-51; İlgili maddeler için bkz. Ek 1.

²⁹ Petro tarafından İstanbul'a gönderilen Rus elçisi Dimitri Mihayloviç Goliçin bütün uğraşlarına rağmen Karadeniz'de serbest ticaret izni alamamış ve Osmanlı Devletinin kararlarını kabul etmiştir. Tükin, *a.g.e.*, s. 48-49.

fırsatı Prut'ta bulmuştur. İki devlet arasındaki savaştan yenik ayrılan Rusya, Prut Muahedesi (1711) ile siyasî ve iktisadî açıdan stratejik öneme sahip olan Azak bölgesi ve denizinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Ayrıca Ruslar kara yolu ile gelip gidecek Rus tüccarının dışında İstanbul'da elçi bulundurma hakkını da kaybetmişlerdir³⁰. Rusya, kendisi için hem siyasî hem de ticarî açıdan büyük bir hayal kırıklığı anlamına gelen Prut Muahedesine uymamak için direnç göstermişse de Osmanlı Devleti karşısında bu Muahedeyi iki yıl içinde iki kere yenilemek zorunda kalmıştır³¹. Yapılan son yenileme antlaşmasında ticaretten bahsedilmezken, Azak'ın yeniden Osmanlı sınırları içinde kalması ile Karadeniz'de kıyısı kalmayan Ruslar bölgenin içlerine çekilmiştir³².

Lâkin Karadeniz'de kıyısı kalmasa da Osmanlı Devleti ile Karadeniz üzerinden deniz ticareti yapma ısrarında olan Rusya, bu niyetiyle ilgili olarak 1716 tarihinden itibaren İstanbul'da birçok girişimlerde bulunmuştur³³. Bu girişimler sonucunda Rusya, Osmanlı Devleti ile Edirne Antlaşmasının yenilenmesi (1720)³⁴ konusunda hemfikir olmuşlardır. Buna göre iki devlet tüccarlarının karşılıklı ticaret yapması sağlanmışsa da deniz ticaretinden bahsedilmemiştir. Kara ticaretinin ise Rus elçisinin aracılığı ile Dobruca ve Bulgaristan üzerinden yapılmasına Osmanlı Devleti tarafından izin verilmiştir³⁵. Böylelikle XVIII. yüzyılın başlarında Petro'nun siyasî ve askerî alanda Rusya'ya kazandırmaya çalıştığı batılılaşma girişimlerini iktisadî açıdan da destekleme düşüncesi sekteye uğruyordu. Rusya için Azak-İstanbul güzergâhı büyük çabalar sonucu kara ticaretine açılmışsa da Karadeniz üzerinden deniz ticaretine Belgrat Antlaşmasına (1739) kadar kapalı kalmıştır.

Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin iktisadi işleyişinin temelini oluşturan kendi sınırları içindeki değişik coğrafi bölgeler arasında emtia-eşya mübadelesi

³⁰ BOA Namei Hümayun Defteri, No. 6, s. 218-219; Erim, a.g.e., s. 51; A. Nimet Kurat, *Prut Savaşı ve Barışı*, Ankara 1953, s. 526; Osman Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", *Osmanlı, Yeni Türkiye Yay.* Ankara 2000, s. 539; İlgili madde için bkz. Ek 2.

³¹ Prut Muahedesi sonrasındaki ilk yenileme 1712 tarihinde olmuştur. BOA Rusya Ahkam Defteri, 83/1, s. 29-31; İkinci yenileme ise 1713 tarihinde yapılmıştır. BOA Rusya Ahkam Defteri, 83/1, s. 31-35

³² Bostan, "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması", s. 361-362.

³³ Tukin, a.g.e., s. 65-66.

³⁴ BOA Rusya Ahkam Defteri, 83/1, s. 55-63; *Muahadat Mecmuası*, c. III, s. 229-237; İlgili madde için bkz. Ek 3.

³⁵ BOA Rusya Ahkam Defteri, 84/2, s. 6/ 9,10,11, 7/15, 11/30, 12/31.

ve ticareti, Viyana önlerindeki yenilgi sonrası toprak kayıplarına bağlı olarak kısmî de olsa sekteye uğramıştı. Bu durumun telafisi için İran üzerine yönelme ihtiyacı duyan Osmanlı Devleti, iktisadî çıkarları için Hazar boyunca güneyden İran'a doğru ilerleyen Rusya ile bir kez daha karşı karşıya gelmiştir³⁶.

Petro'nun 1725 yılı başında ölümü sonrası Rusya'da ortaya çıkan iktidar mücadelelerine rağmen, uygulanan merkantilizm politikası sayesinde Rusya'nın iktisadî gelişiminin devlet kontrolünde devamı sağlanmıştır. Devam eden bu iktisadî süreç içerisinde Karadeniz ayağını ihmal etmek istemeyen Rusya, Osmanlı Devleti ile uzun sulh dönemi sonrasında bir kere daha karşı karşıya gelmiştir. Bu çerçevede iktisadî çıkarları için Karadeniz'e inme niyetinde olan Rusların, Kırım'ı istilası, Özi ve Azak kalelerini ele geçirme girişimleri Osmanlı Devleti'nin uluslararası siyasi arenadaki başarılarına³⁷ bağlı olarak gerçekleşmemiştir. Rusya, Osmanlı Devleti'yle imzaladığı Belgrad Antlaşması (1739)³⁸ sonucu Azak ile Karadeniz'de savaş ve ticaret sefinesi yapma ve bulundurma hakkını kaybetmiştir. Ancak Osmanlı Devleti açısından her ne kadar Rusların Karadeniz'e çıkması önlenmiş ise de Karadeniz'in kilidi konumundaki Azak'ın, devletin elinden çıkmasına engel olunamamıştır.

Rusya için oldukça önemli olan ticarî konular ise bu antlaşmanın 9 uncu maddesinde ele alınmıştır. Buna göre Rusya, Osmanlı Devleti tüccarına topraklarında diğer devlet tüccarlarına tanınan imtiyazlar ve alınan vergi ile ticaret serbestliği sağlamıştır. Bunun karşılığında, kendi tüccarlarının da Osmanlı memleketlerinde aynı şartlar ile serbest ticaret yapması hakkına kavuşmuştur. Ancak Ruslar, bu ticaret esnasında Karadeniz'i Osmanlı tebaasına ait sefineler ile kullanabileceklerdi. Bu çerçevede Rus tüccarların 1740'da Azak'tan İstanbul'a zahire getirmesi ile başlayan ticaret³⁹, Rus tüccarların

³⁶ 1724 tarihinde Osmanlı devleti ile Rusya 6 maddelik İran Mukasemenâmesini imzalayarak savaş yapmadan bölgeyi yeniden paylaşmışlardı. Buna göre İran'ın, Derbend ve Bakü ile Hazar denizinin güneyindeki Geylan, Mazenderan ve Astrabad bölgeleri Rusya'da kalırken; Şirvan, Gence, Erivan Mogan, Karabağ, Azerbaycan ve kısmen Irak-ı acem Osmanlı devleti hakimiyetine girmişti. Erim, *a.g.e.*, s. 75

³⁷ Prusya ve İsveç yapılan ticaret antlaşmalarına bağlı olarak, Fransa ise Doğu Akdeniz ticaretindeki payının azalma endişesi ile Osmanlı devleti'nin yanında yer almışlardır. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV/1, s. 294-296

³⁸ *BOA Rusya Ahkam Defteri*, 83/1, s. 85-89; *Muahedat Mecmuası*, c. III, s. 244-251; İlgili madde için bkz. Ek 4

³⁹ Rus tüccar İstanbul'dan Rusya'ya 2400 medre hamr, 115 kantar meyve şekerlemesi, revgan-ı zeyt, lüle, çubuk, 2 sandık ile 4 kantar eşya götürmüştür. *BOA Rusya Ahkam Defteri*, 84/2, s. 26/93; Nisan 1740'da Rus tüccar Rusya mahsulü zahireyi İstanbul'a getirmiştir. *BOA Rusya Ahkam Defteri*, 84/2, s. 26/95; İdris Bostan bu ticaretin 1743'de başladığını belirtmektedir. Bostan, *"Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Bağlanması"*, s. 360.

karşılaştıkları bazı güçlükler yüzünden⁴⁰ az da olsa 1751'e kadar daha ziyade İstanbul'dan Azak'a şeklinde devam etmiştir⁴¹. Bu tarihten sonra ise karşılıklı ticaret, hacmi pek fazla olamamak kaydıyla Ekim 1768'de Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş ilanına kadar devam etmiştir⁴².

II. Katerina döneminde Belgrad Antlaşması sonrası Osmanlı Devleti'nin iktisadî ve askerî açıdan içinde bulunduğu yetersizlikten de cesaretlenen Rusya, Lehistan ve Karadeniz'e doğru yayılma girişimlerine başlamıştı. Osmanlı Devleti, sulh ortamını bozan bu olayları İstanbul'un ve Karadeniz'in kuzeyindeki iktisadî hinterlandının tehdit altına alınması olarak algılamış ve Rusya ile karşı karşıya gelmiştir. Bu girişimi ile Osmanlı Devleti, Karadeniz'i bir Türk gölü olmaktan çıkararak ve boğazları milletler arası tartışma konusu haline getirecek gelişmelerin önünü de açmış oluyordu. Rusya karşısında istediği neticeleri alamayan Osmanlı Devleti, Rusya ile Küçük Kaynarca Muahedesini (1774) imzalamak zorunda kalmıştır⁴³. Antlaşma ile sonradan Rusya tarafından ilhak edilecek olan ve stratejik açıdan Karadeniz'in en hakim noktasında bulunan Kırım, Eflak ve Boğdan kaybedilmiştir.

Rusya, ticarî konularda bu antlaşmanın 11 inci maddesi ile önemli kazançlar elde etmiştir. Bu çerçevede Rusya, Avrupa devleti tüccarlarına Osmanlı Devleti'nin ihsanı olarak yüzyıllar boyunca parça parça verilen imtiyazları bir çırpıda elde etmiş oluyordu. Artık Rusya, Avrupa tüccarları gibi İstanbul'daki elçisi aracılığıyla Akdeniz ve Karadeniz'deki teknil iskele, liman ve boğazlarda kendi ticaret sefineleriyle serbest ticaret yapabilecekti. Rus tüccarlar Azak-İstanbul-Akdeniz arasında Osmanlı ve Rusya mahsulü ürünlerine ödeyecekleri vergilerde ve karşılaşacakları problemlerin hallinde özellikle İngiliz ve Fransız tüccarlarını emsal almak kaydıyla ticarete başladılar⁴⁴.

⁴⁰ Antlaşma şartlarına göre % 3 gümrük resmi ödemesi gereken Rus tüccarından daha fazla resim talepleri üzerine çıkan güçlükler. *BOA Rusya Ahkam Defteri*, 84/2, s. 26/95, 36/126, 36/142, 36/143, 36/144.

⁴¹ *BOA Rusya Ahkam Defteri*, 84/2, s. 51/193, 53/200.

⁴² *BOA Rusya Ahkam Defteri*, 84/2, s. 115/690.

⁴³ *BOA Rusya Ahkam Defteri*, 83/1, s. 139-149; *Muahedat Mecmuası*, c. III, s. 259-260; Erim, a.g.e., s. 121-135; ilgili maddeler için bkz. Ek 5.

⁴⁴ *BOA Rusya Ahkam Defteri*, 87/5, s. 5/7, 191/797; Tukin, a.g.e., s. 75-76

Yeni elde ettiği bu imtiyazları iyi değerlendirme gayretinde olan Ruslar, açık pazar haline gelen Osmanlı pazarına diğer Avrupa devletleri gibi girmeye başlamıştır. Hatta kısa zaman içinde Ruslar, İngilizlerin uzun zamandan beri sahip oldukları demir piyasasını ellerine geçirdikleri gibi kürk pazarında da söz sahibi olmuşlardır⁴⁵. Osmanlı topraklarında Rusların bu hızlı ticarî faaliyetleri, ithal ve ihraç edilecek olan ürünün taşınması problemini de beraberinde getirmişti. Bu durumu Rusya, her tonajlı sefinenin Karadeniz'e çıkmasına Osmanlı Devleti tarafından izin verilmesi ile aşmak istemişse de bunu başaramamıştır⁴⁶. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Küçük Kaynarca Antlaşması sonrası ticarî ilişkiler artarak devam etmiştir⁴⁷. Ancak Osmanlı Devleti, Rus tüccarların ticarî faaliyetlerinden de rahatsızlık duymaktaydı. Bu çerçevede Osmanlı Devleti Fransa'nın da araya girmesiyle Rusya ile ticarî faaliyetlerin kısıtlanması hususunda Küçük Kaynarca Antlaşmasını açıklayıcı ve teyit edici, iki devlet arasındaki gerginliği giderici, Aynalıkavak Tenkihnamesini (1779) imzalamıştır⁴⁸.

Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, Kırım'ın bağımsızlığını resmen tanıyarak İstanbul ve boğazlara yönelik siyasî hedefleri olan Rusya karşısında önemli bir direnç noktasını kaybetmiş oluyordu⁴⁹. Diğer taraftan serbest ticaret hakkı verilmesi sonrası yoğun bir şekilde Rus tüccarlar ile muhatap olmaya başlayan Osmanlı Devleti, bu antlaşmanın 6 ıncı maddesi ile Ruslara karşı ticarî kayıplarını telafi etmenin fırsatını yakalamıştır. Buna göre bu madde ile Osmanlı Devleti, Küçük Kaynarca'da biraz da aceleye gelen serbest ticaret hakkıyla ilgili endişelerini ve Rusların ticarî konulardaki yoğun isteklerini kısmen de olsa şartlara bağlamayı amaçlamıştır. Ayrıca Rus tüccarlar için uygulamada da bazı kısıtlayıcı hükümlerin konulması sağlamıştır. Bu çerçevede Rus tüccarlarının Karadeniz ile Akdeniz arasında kullandıkları sefinelerin tonajlarına kısıtlama getirilmiştir. Artık Rus tüccar sefinelerinin tonajları,

⁴⁵ Ali İhsan Bağış, "III. George Döneminde İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ekonomi Siyaseti 1760-1815", *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1984*, Ankara 1985, s. 44

⁴⁶ İdris Bostan, "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması", s. 367

⁴⁷ İdris Bostan, "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması", s. 390-394

⁴⁸ BOA Rusya Ahkam Defteri, 83/1, s. 150-153; *Muahedat Mecmuası*, c. III, s. 280-282; Erim, a.g.e., s. 151; Osman Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", s. 545; İlgili madde için bkz. Ek 6

⁴⁹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c.V, Ankara 1999, s. 14

Fransız ve İngiliz tüccar sefinelerinin tonajları gibi 16.000 kile (450 ton) ile 1000 kile (28 ton) aralığında olacaktır⁵⁰.

3- Osmanlı Devleti İle Rusya Arasında Müstakil Ticaret Antlaşmalarının Başlaması

Osmanlı Devleti, pek de alışık olmadığı Rus tüccarlarının yoğun ticarî faaliyetleri karşısında endişelerini bir türlü gideremiyordu. Rus tüccarların ihracı yasak ürünlerin ticaretini yapması ve İstanbul'un zahiresiz kalma endişeleri bu noktada ön plana çıkmaktaydı. Aynalıkavak sonrası Rus tüccarların konsolosları aracılığı ile boğazlardan geçirmek istedikleri zahire yüklü tüccar sefineleri bu endişeleri haklı çıkarmıştı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Ocak 1780 de Rus konsolosu ile müzakerelere başlamıştı. Bu müzakereler sonucunda Rus tüccar sefinelerinin sadece Rus mahsulü ürünler getirmesi ve bu ürünleri İstanbul'da ihtiyaç olmaması halinde boğazlardan geçirerek diğer Osmanlı memleketlerine götürebilecekleri kararlaştırılmıştı. Bu izinle birlikte Rus tüccar sefinelerinin bir nevi Türk boğazlarından serbest geçiş izinleri sınırlandırılarak problem halledilmeye çalışılmıştır⁵¹.

Bunun yanı sıra Osmanlı gümrüklerinde Rusya tüccarlarının % 3 üzerinden alınması gereken gümrük rüsumlarının fazla alınması sonucu karşılaştıkları problemler giderek artmaya başlamıştı. Bunun üzerine problem, tatbikattaki kolaylığı da dikkate alınarak birlikteliğin sağlanması için gümrüklere gönderilmek üzere bir gümrük tarifesinin hazırlanması ile giderilmek istenmiştir. Bu suretle tarifenin düzenlendiği tarihte her ürün için rayiç fiyatlar ve bunun üzerinden alınacak gümrük rüsumları tespit edilerek genelde bir birliktelik sağlanmaya çalışılmıştır⁵². Nihayet Rus tüccarların % 3'den fazla gümrük ödemeleriyle oluşan sıkıntı, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanarak yürürlüğe giren ilk Gümrük Tarifesi (1782) ile giderildi⁵³. Diğer gümrük tarifelerinde olduğu gibi 14 yıl süresi olan bu tarifedeki gümrük resimleri, ürün fiyatlarının artmasına bağlı olarak düşük kalmıştı. Bu durum

⁵⁰ İdris Bostan, "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması", s. 358

⁵¹ Tukin, a.g.e., s. 79-80

⁵² Mübahat Kütükoğlu, "Tanzimat Devri Osmanlı-İngiliz Gümrük Tarifeleri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı 4-5, İstanbul 1974, s. 335-336

⁵³ BOA Rusya Ahkam Defteri, 85/3, s.168-1438

üründen alınan verginin de azalmasını beraberinde getirmişti. Buna birde diğer devletlerin kendi tarifelerine göre düşük kalan Rus tarifesiyle yararlanmak için, Rus tüccar isimleriyle ticaret yapmaları eklenmişti⁵⁴. Osmanlı Devleti maliyesini sarsan bu durum karşısında, 1782 tarifesinin 1796'da bitecek süresi beklenmeden, 20 Temmuz 1793'de Osmanlı Devleti'nce Rus elçisine müracaat edilerek tarifelerin yenilenmesi istenmiştir⁵⁵. Ancak bu tarihte gümrük tarifesinin yenilenmesi mümkün olamamıştır. Gümrük resimleri 1782 tarifesine göre alınmaya devam edildiği için, Osmanlı maliyesinin gelirleri de buna bağlı olarak azalmıştır⁵⁶.

Ancak Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı özellikle de ticarî konulardaki olumlu yaklaşımları, Avrupa'nın genel durumu karşısında nüfuzunu arttıran Rusya için yeterli olmamaktaydı. Rusya, artan siyasî nüfuzunu kullanarak Kasım 1782'de Osmanlı Devleti'ne Rus tüccar sefinelerinin boğazlardan tam serbestiyetle geçişini isteyen bir nota verdi. Bu notayı Rus elçisine verilen bir takrir ile geçiştirmeye çalışan Osmanlı Devleti⁵⁷, Kırım'ı istila ederek adeta Osmanlı Devleti ile savaş için bahane arayan Rusya'nın 81 maddelik bir ticaret antlaşması isteği ile karşılaştı. Osmanlı Devleti'nin Kırım'ın istilasına rağmen Rusya ile savaşı göze alamaması üzerine bu ticaret antlaşması için Kasım 1782'de iki devlet arasında müzakerelere başlandı⁵⁸. Yapılan görüşmelerde Rusya'nın gündeme getirdiği maddelerin bazılarının "*zarar-ı muaccel*" ve bazılarının da "*hatar-ı muaccel*" olması nedeniyle Osmanlı Devleti itirazda bulunmuştu. Ancak Rusya'nın gündeme gelen metin üzerinde değişiklik yapılmadan imzalanması ısrarı üzerine "*mazarrat-ı eşedd addolunan*" bazı maddelerin düzeltilip değiştirilmesi ve anlaşılması güç tabirlerin ıslah edilmesi şartıyla 81 maddeden 75'i değiştirilmeden kabul edilirken 6 tanesi Osmanlı Devleti'nin isteğine göre değiştirildikten sonra kabul edildi (1783)⁵⁹.

İmzalanmış ticaret antlaşmasının maddeleri arasında Rus tüccarların İngiliz ve Fransız tüccarlar gibi Osmanlı memleketlerinde ellerindeki "*mürur kağıdı*" denilen izin belgeleri ile gerektiği kadar ikamet ederek ticaret yapabileceklerinin teyidi, kazaya uğrayan Rus tüccar sefinelerine yardım ve

⁵⁴ BOA H. H., No. 12604-c.

⁵⁵ BOA H. H., No. 12604-a.

⁵⁶ BOA Hariciye, No. 5221.

⁵⁷ Tukin, a.g.e., s. 82.

⁵⁸ Osman Köse, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması, TTK, Ankara 2006, s.181-189.

⁵⁹ BOA Rusya Ahkam Defteri 83/1, s. 182; Ahmet Cevdet, Tarih-i Cevdet, c. II, s. 259; Tukin, a.g.e., s. 83.

limanlarda tamir edilmesi, ihracı yasak olmayan ve ticarete konu olan ürünler için % 3 üzerinden gümrük resmi ödenmesi, Rus elçisinin Osmanlı reayaları için habersiz pasaport vermemesi, ihracı yasak olan bazı ürünlerin verilecek izinler ile Rusya'ya götürülmesi, sefinelerin tonajları, hukuki konularda Rus tüccarlarının durumu, boğazlardan geçiş yapan Rus tüccar sefinelerinden 300 akçe selamiye (selamet) alınması, Rus tüccarlar için tanınan hakların aynıısının da Osmanlı tüccarlarına tanınacağı yer almaktaydı⁶⁰.

Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne ait denizlerde kendi sefineleri ile en geniş haklara sahip olarak ticaret yapmaya başlaması ile Karadeniz'in Osmanlı'nın bir iç denizi olma özelliği sona ermiştir. Diğer taraftan Karadeniz'den Akdeniz'e inerek buradaki ticaretten pay almak isteyen Rusya, başta Osmanlı Devleti ile artan ticaretini geliştirmek için Karadeniz kıyılarındaki Taygan (1769), Dnieper nehrinin ağzında kurulan Kerson (1778) ve Hocabey yakınlarında Odessa (1794) limanını yapmıştır. Böylelikle Karadeniz'de ticaretin önemli bir bölümüne sahip olan⁶¹ Rusya, kurduğu bu limanların daha da gelişebilmesi için diğer devlet sefinelerine kendi bayrağı altında Karadeniz'de ticaret yapabilme imkanı vermeye başladı⁶². Bu imkanın hazırlanmasında Osmanlı Devleti'nin Eylül 1782 de Rusya ile imzaladığı gümrük tarifesi sonrası artan fiyatlara göre ödenen gümrük resminin düşük kalması neden olmuştur. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Rus elçisine müracaat ederek tarifenin yenilenmesini istemiştir. Ancak Rusya ile yeni tarife imzalanması Ekim 1801 de mümkün olabilmıştır⁶³.

Rusya Osmanlı Devleti ile artık kendi belirlediği şartlar çerçevesinde ticaret yapmaya başlamıştı. Bu ticaretin kendi lehine devamını sağlamak noktasında Rusya, Osmanlı Devleti'ne gerek Yaş'da olsun gerekse Birleşmiş Yedi Ada Cumhuriyeti hakkında yapılan Antlaşmalarda olsun teyid edici maddeler koydurtmuştur. Bu çerçevede Rusya özellikle Garp Ocakları korsanlarına karşı Osmanlı Devleti'nin gereken tedbirleri almasını istemiştir⁶⁴.

⁶⁰ Ticaret muahedesinin maddeleri için bkz. Ek 7.

⁶¹ İdris Bostan, "İzn-i Sefine Defterleri ve Karadeniz'de Rusya İle Ticaret Yapan Devlet-i Aliyye Tüccarları 1780-1846", *Türklük Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı 6, İstanbul 1991, s. 23.

⁶² *BOA H.H.*, No. 12604-c.

⁶³ Rusya, Osmanlı Devleti'nin bütün gayreti ile tarifenin yenilenmesi çabalarına olabildiğince ayak sürmüştür. *BOA Cevdet İktisad*, No. 173.

⁶⁴ *Muahadat Mecmuası*, c. IV, s. 7, 30; ilgili maddeler için bkz. Ek 8 ve 9.

Karadeniz ve Akdeniz'de Rusların lehine gelişen şartlar karşısında endişelenen İngilizler, III. Selim'den serbest ticaret imtiyazı elde etme yoluna gitmiştir⁶⁵. Fransa'nın daha da ileri giderek doğu Akdeniz'i egemenliği altına alma girişimleri, Akdeniz ticaretinden pay alma düşüncesinde olan Rusların bütün hayallerini suya düşürmüştü. Ancak Fransa'nın Osmanlı Devleti'ni tehdit etmesi üzerine bir birlerini yok etmeye çalışan Osmanlı Devleti ile Rusya, Fransa'ya karşı geçici bir ittifak (1798) yapmışlardı. Bu ittifak ile Rus filosu ilk defa boğazlardan geçerken, Rus tüccarlar da Akdeniz'de ticarî faaliyetlerini geliştirme imkanına kavuşmuşlardı⁶⁶. Bu arada Fransız tehlikesini atlatmak isteyen Osmanlı Devleti, Paris Muahedesi (1802) ile Rusya'ya Akdeniz'e inebilmesi için Karadeniz'de açtığı serbest ticaret kapısını, 1802 de Fransa'ya, daha sonraları ise İngiltere ve diğer Avrupa devletlerine açmıştır. Artık Rusya gibi Avrupa devletleri de Karadeniz'de ticaret yapmaya başlamıştır⁶⁷.

Karadeniz'de ticaret yapmasına izin verilen Fransa, Osmanlı Devleti tarafından hazırlanan gümrük tarifesini gerginlikten dolayı süresi dolduğu halde yenilememiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Fransa'nın tarifesini yenilemesine kadar tarifelerini yenilemiş olan Rusya, İngiltere ve Avusturya devletlerinden aldığı gümrük resimlerini askıya almıştır. Bu devletlerin ticarete konu olan ürünleri deftere kaydedilecek, gümrük resimleri sonradan hesaplanıp toptan olarak alınacaktı⁶⁸. Fransa ile yenilenen tarife, İngilizlerin kendi tarifelerinin Rus ve diğer devletlerin tarifelerinden daha yüksek hesaplandığı yönündeki itirazları üzerine ancak 1806 da son şeklini alarak yürürlüğe girmiştir⁶⁹. Bunun üzerine Fransız gümrük tarifesinin hazırlanması sonrası biriken gümrük resimlerine ait meblağların ödenmesi için ilgili devlet elçilerine haber gönderilmiştir⁷⁰.

Osmanlı Devleti, Fransız tehlikesine karşın Rusya ile İttifak Antlaşmasını (1805) yenilenmiştir. Ancak Rusya'nın barış ve ittifak hükümlerine uymaması üzerine iki devlet ilişkileri bozulmuştur. Savaş halinin başlaması ile iki devlet

⁶⁵ Ali İhsan Bağış, "Rusların Karadeniz'de Yayılması Karşısında İngiltere'nin Ticarî Endişeleri", *Birinci Uluslar arası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)*, 11-13 Haziran 1977, Ankara 1980, s. 211-213.

⁶⁶ *BOA Rusya Ahkam Defteri*, 87/5, s.12/52,53,54, s. 22/65, 66, 67, 68; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. V, Ankara 1999, s. 32-33.

⁶⁷ Fransa'nın Karadeniz'de serbest ticaret hakkı elde etme girişimleri için bkz. Tukin, *a.g.e.*, s. 85-87

⁶⁸ *BOA H.H.*, No. 45948-c.

⁶⁹ 1806 tarihli Rus Gümrük Tarifesi için bkz. *BOA Rusya Ahkam Defteri*, 88/6, s.398/1789

⁷⁰ *BOA H.H.*, No. 45948-e.

arasında bu tarihe kadar devam eden ithalat ve ihracata dayalı ticarî ilişkiler Aralık 1806 da kesilmiştir⁷¹. Rusya'nın Napolyon'a karşı nihai mücadele kararı üzerine Osmanlı Devleti ile 1811 de başlayan barış görüşmeleri, Bükreş Antlaşması (1812) ile neticelenmişti⁷². Antlaşma, ticarî öneme sahip olan Tuna'nın iki ağzının Rusya'nın da kullanımına açılmasını ve Rus tüccarların Karadeniz üzerinden Akdeniz'e inme ve güvenliklerinin sağlanmasını içermektedir. Osmanlı Devleti ise eski tutumunu devam ettirerek Rus tüccarların Karadeniz'e çıkışına dolayısıyla, Rus limanlarının ticarî canlılığa yeniden kavuşmasına engel olmaya çalışmaktaydı⁷³. Rusya'nın daha fazla ısrarlarına direnemeyen Osmanlı Devleti, Ekim 1812 de Rus tüccar sefinelerine ticaret için izin vermeye başlamıştır⁷⁴.

Ancak Akdeniz'de ticarî üstünlük kurma gayretinde olan Rusya'nın Ortodoks Rumları Osmanlı Devleti aleyhine desteklemesi üzerine, iki devletin ticarî ilişkileri Mart 1818 den sonra kesilmiştir⁷⁵. Diğer taraftan Rusların Rumlar üzerindeki politikalarından ticarî endişeleri nedeniyle rahatsız olan İngiliz ve Fransızlar, Rusya kontrolünde olmasını istemedikleri Rumları tam bağımsızlık yönünde desteklemeye başlamışlardı. Bunun üzerine isyancılara Rus ve diğer devlet tüccar sefinelerinin malzeme ve zahire yardımı yapmasından endişe eden Osmanlı Devleti, 1821 tarihinden itibaren boğazları Karadeniz ve Akdeniz yönünde ürün sevkıyatına tamamen kapatmıştır⁷⁶. Rusya, İngiliz ve Fransızların devreye girmesiyle Rumlar üzerinden elde etmek istediği ticarî menfaatlerin zora girdiğini görmüştür. Bunun üzerine Rusya, Rum asilere verdiği desteği keserek Osmanlı Devleti ile anlaşma yolunu tercih etmiştir. Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ticarî ilişkiler Mayıs 1823 den itibaren yeniden başlamıştır⁷⁷.

⁷¹ Murat Fidan, "19. Yüzyılda Osmanlı-Rusya Ticari Münasebetleri", Basılmamış Doktora Tezi, Samsun 2003, s. 96.

⁷² BOA Namei Hümayun Defteri, No. 10, s. 128-133; Muahedat Mecmuası, c. IV, s. 56; İlgili maddeler için bkz. Ek 10.

⁷³ Kemal Beydilli, " Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve Miri Ticaret Teşebbüsü", *Belleten*, LV/214, Ankara 1991, s. 727.

⁷⁴ BOA Rusya Ahkam Defteri, 89/7, s. 21/68.

⁷⁵ BOA Rusya Ahkam Defteri, 89/7, s.261/1340.

⁷⁶ BOA H.H., No. 40783.

⁷⁷ Fidan, "19. Yüzyılda Osmanlı-Rusya Ticari Münasebetleri", s.116

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında savaşların ve ticaretin iç içe geçtiği bu dönemde artık inisiyatif tamamen Rusya'nın kontrolüne geçmişti. Rusya siyasi ve ticari menfaatleri doğrultusunda Osmanlı Devleti'ne karşı fırsatları değerlendirmekten kaçınmıyordu. Bu çerçevede iktisadi hinterlandını genişletmek ve Balkanlar üzerinden Akdeniz'e ulaşmak isteyen Rusya, Tuna meselesi ve gözü olduğu Eflak ile Boğdan'ı bahane ederek Osmanlı Devleti'ne bir ulti-matom göndermiştir (1826). Osmanlı Devleti bu ulti-matom karşısında Rusya ile anlaşma yolunu seçerek Akkerman Antlaşmasını (1826) imzalamıştır⁷⁸.

Osmanlı Devleti'ne savaşız kabul ettirilen bu antlaşmanın 6 ncı maddesi ile Rus tüccar sefinelerinin Garp Ocakları korsanlarına karşı korunmaları ve savaşlar sebebiyle tüccarların geciken alacaklarının tahsiline yardımcı olunması istenmektedir. 7 inci maddesinin 2 ve 3 üncü fıkraları ile Rus tüccarları ve ticaret sefinelerinin Osmanlı memleketlerinin tamamında serbestiyet üzere hareketlerine, verilen imtiyazların titizlikle uygulanmasına dikkat edilmesi ve Rusya mahsulü zahirenin Rusya tüccarlar tarafından diledikleri mahallere götürmelerine veya düvel-i saire sefinelerine naklederek devredebilecekleri kararlaştırılmıştı. Bu maddenin 4 üncü fıkrası gereğince de Rus ticaret sefinelerine serbest geçiş hakkı tanınmıştır. Ancak Karadeniz'e girip çıkma hakkı elde etmemiş devlet sefinelerinin Rus limanlarına gelme isteği, bu sefinelerin Rusya'nın Osmanlı Devleti ile ithalat ve ihracatına zarar vermemesi karşılığında kabul edilmiştir.

Bu durumu kendi lehine değerlendiren Rusya, Karadeniz'deki limanlarına gelen diğer devlet tüccarlarının ticareti ile iktisadi kalkınmasını devam ettirmiştir. Ancak Nisan 1828 de Rusya, Avrupa'nın Yunan meselesinde verdiği karara razı olmadığı ve kendisiyle yaptığı mevcut antlaşmalara uymadığı gerekçesi ile Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir⁷⁹. Aralıklarla devam eden savaş iki devletin kötü askeri şartlarından dolayı Edirne Muahedesi (1829) ile son bulmuştur⁸⁰. Bu süre zarfında Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ticaret

⁷⁸ BOA Namei Hümayun Defteri, No. 10, s. 360; Muahedat Mecmuası, c. IV, s. 61-64; Tukin, a.g.e., s. 166-168; Kurat, Türkiye ve Rusya, s. 55; İlgili maddeler için bkz. Ek 11

⁷⁹ Tukin, a.g.e., s. 168

⁸⁰ BOA Namei Hümayun Defteri, No. 10, s. 409; Muahedat Mecmuası, c. IV, s. 74-76; Karal, a.g.e., s. 118; Necdet Kurdakul, Osmanlı Devletinde Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar, İstanbul 1981, s. 197-198; İlgili maddeler için bkz. Ek 12.

durmuştur⁸¹. İki devlet arasındaki ticaret ancak yapılan barıştan sonra devam edecektir.

Bu antlaşmanın ticarete dair 7 inci maddesi ile gerek kara ve gerekse deniz ticaretinin tam serbestiyetle devamı, Rus tebaa ve sefineleri ile emval ve emtiasının ticaretinin Rus elçisinin aracılığında yapılması, Rus sefinelerinin Osmanlı liman ve sair yerlerde yoklanmaması, gümrük resmi ödenen ürünün serbest satışı, depolara konulması veya başka devlet sefinelerine nakline izin verilmesi, Osmanlı Devleti ile barış halinde olan diğer devlet tüccar sefinelerinin Rus limanlarına gitmelerine ve o taraftan yüklü veya boş olarak gelmelerinin Rus sefinelerinkine gibi serbest olduğu karara bağlanmıştır. Bu Muahedeye ilave edilen bir senet ile de Rusya tebaa ve tüccarının 1806 tarihinden itibaren oluşan zarar ve ziyanlarının karşılanması için 18 ay zarfında 3 taksit halinde bir milyon beşyüzbin Macar altını ödenmesi kararlaştırılmıştır⁸².

Edirne Muahedesi sonrası Rusya dışındaki diğer devletlerin ticaret sefineleri hakkında genel bir kaide ortaya konularak Karadeniz, Osmanlı-Rus denizi olmaktan çıkartılarak ticaretle uğraşan diğer devletlerin ticaretine de açılmıştır⁸³. Bir başka deyişle Osmanlı Devleti Karadeniz'i Rus sömürsünün yanı sıra Batı emperyalizmine de açmıştır⁸⁴.

Antlaşma sonrası Osmanlı Devleti ile Rusya arasında karşılıklı olarak Eylül 1829 de başlayan ithalat ve ihracat⁸⁵, 1820 de müddeti dolan ancak iki devlet arasındaki gerginlik yüzünden yenilenemeyen 1806 Gümrük Tarifesine göre yapılmaktaydı⁸⁶. Yeni ticarî imtiyazlar karşılığında iki devlet arasında yenilenen Gümrük Tarifesi, Ağustos 1831 de yürürlüğe girdi. Bundan böyle yapılan ithalat ve ihracattan % 3 üzerinden gümrük resmi alınacaktı⁸⁷.

Rusya ile ilişkileri ticarî konularda verdiği imtiyazlar nedeniyle iyi giden Osmanlı Devleti, Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'nın hükümler hakkını ele geçirmek amaçlı isyanı (1832) ve İstanbul'a doğru askeri ilerleyişi karşısında

⁸¹ Fidan, "19. Yüzyılda Osmanlı-Rusya Ticari Münasebetleri", s.128-132.

⁸² *Muahedat Mecmuası*, c. IV, s. 80-81; İlgili maddeler için bkz. Ek 13.

⁸³ Tukin, *a.g.e.*, s. 168-169.

⁸⁴ Orhan Türkdöğün, *Sanayi Sosyolojisi-Dün-Bugün-Yarın*, Ankara 1981, s. 119-120.

⁸⁵ Fidan, "19. Yüzyılda Osmanlı-Rusya Ticari Münasebetleri", s.129 ve 181.

⁸⁶ *BOA H.H.*, No. 45943.

⁸⁷ *BOA Rusya Ahkam Defteri*, 91/9, s. 446/1314.

Rusya ile yeniden ittifak yapmak istemiştir. Bu çerçevede Rusya ile Hünkar İskelesi Antlaşması (1833) imzalanmıştır⁸⁸. Osmanlı Devleti bu antlaşma ile bir zamanlar görüşmeye dahi tenezzül etmediği Rusya'nın himayesine girmiş oluyordu. Yapılan antlaşma, siyasi ve iktisadi hedefleri açısından Rusya'nın işine gelirken, Osmanlı Devleti ile ticaretlerini tehlikeye düşüreceği endişesinden dolayı İngiltere ve Fransa'nın işine gelmiyordu. Zira hem İngiltere hem de Fransa, iktisadi anlamda zayıflamanın, askerî zayıflamayı da beraberinde getireceği ilkesine göre stratejilerini kurgulamaktaydılar. Bu devletlerin büyük tepkileri üzerine Osmanlı Devleti Hünkar İskelesi Antlaşmasını yürürlüğe koyamamıştır⁸⁹.

İngiltere ve Fransa, Yunan isyanının başlarında Osmanlı karşıtı politikalar ortaya koymuşlardı. Ancak Rusya'nın bu isyanı bahane ederek Doğu Akdeniz'deki ticarî konumunu pekiştirme çabaları karşısında her iki devlet, Osmanlı Devleti'ne ölçülü bir destek içine girmişlerdi⁹⁰. Nitekim Doğu Akdeniz ticarî pazarını dolayısıyla açık pazar haline gelen Osmanlı pazarını Ruslara kaptırmak istemeyen İngiltere, Osmanlı Devleti ile verdiği destek karşılığında Balta Limanı Ticaret Antlaşmasını (Ağustos 1838)⁹¹ imzalamıştır. Bu gelişmenin hemen akabinde Fransa ile de aynı içerikli bir ticaret antlaşması imzalanmıştır (Kasım 1838)⁹². Ancak bu antlaşmalar sonrası her iki devletin desteği, Osmanlı Devleti açısından Yunan isyanının bastırılmasını sağlamış ise de devleti iktisadi anlamda iflasa götürecek sürecin de başlangıcı olmuştur⁹³.

İngiltere, Doğu Akdeniz ticaretindeki konumunu pekiştirmek ve kendisi için Rusya'nın ticarî pozisyonunu kontrol altına alabilmek için Osmanlı Devleti üzerindeki baskılarını arttırmıştı. Zira Yunan isyanının bastırılmasının hemen akabinde İngilizler, Osmanlı Devleti'ne Rusya için müracaat etmişlerdir. Buna göre İngiltere, Osmanlı Devleti'ne 1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşması ile Ruslar karşısında aleyhlerine gelişen ticarî şartların düzeltilmesi için baskı yapmaya başlamışlardı. Çünkü Balta Limanı Ticaret Antlaşması ile gerek ihraç ve gerekse ithal gümrüğü oranlarında bir değişikliğe gidilmemişti. Başka bir ifade ile malın gemiye yüklenmesi veya boşaltılmasında ödenen % 3 gümrük

⁸⁸ Nihat Erim, *a.g.e.*, s. 293-299.

⁸⁹ Tükin, *a.g.e.*, s. 175-250.

⁹⁰ Yusuf Kemal Tengirşenk, "Tanzimat Devrinde Osmanlı Devleti'nin Harici Ticaret Siyaseti", *Tanzimat I*, İstanbul 1940, s. 312.

⁹¹ Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri I*, Ankara 1974, s. 92-108.

⁹² *Muahedat Mecmuası*, c. I, s. 39-44.

⁹³ Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri II*, İstanbul 1976, s. 4.

resmi aynen korunmuştu. Bunlara ek olarak İngiliz tüccarının malı üretildiği yerde satın alıp ihraç yerine bizzat getirmesi halinde eskiden alınan bütün dahili resimler yerine % 9 oranında tek bir resim ödenmesi kararlaştırılmıştı. Emtianın yerli tüccar tarafından ihraç yerine getirilmesi halinde % 9 oranındaki bu resim tüccar tarafından ödenecek ve İngiliz tüccarı sadece % 3 ihraç resmi ödemekle yetinecekti. İngiliz tüccarı getirdikleri malları liman şehrinde satarsa sadece % 3 ithal resmi ödeyecek, memleket dahiline kendisi götürdüğü takdirde % 2 daha resim vermek zorunda kalacaktı. Transit gümrüğü resmi ise % 3 olarak belirlenmişti⁹⁴.

Balta Limanı Ticaret Antlaşması ile % 12 gümrük resmi ödeyen İngilizler, hâlâ 1783 Ticaret Antlaşması ve 1831 Gümrük Tarifesine göre % 3 gümrük ödeyen Ruslar karşısında ticarî rekabetlerini, dolayısıyla ticarî hinterlandını kaybetme endişesi taşıyordu. Hatta % 3 üzerinden gümrük ödemek isteyen ecnebi tüccarlar, satın aldıkları ürünleri Rus tüccarı ismi ile Osmanlı Devleti'nden çıkarma yoluna gitmekteydiler⁹⁵. İngiltere hükümetinde 1842 senesi başlarından itibaren Rus rekabeti karşısında İngiliz tüccarlarının durumunun tehlikeli bir safhaya girdiği hakkındaki görüşler umumileşmişti. Edirne iplik piyasasındaki durumun Ruslar lehine gelişmesi, diğer maddelere % 9 daha fazla gümrük ödenmesinin yanında, ipek için % 10-15 oranında fazla resim ödediklerini iddia eden İngilizler, bölge ticaretini tamamen Ruslara kaptırma korkusuna kapılmışlardı. Zira, Rus tüccarının sadece % 3 gümrük ödemesini pek avantajlı bulan diğer milletlere mensup bazı tüccarların Rus himayesinde ticarî faaliyette buldukları görülmekteydi⁹⁶.

1783 Ticaret Antlaşmasına göre hazırlanan ve 1 Ekim 1842 den itibaren geçerli olan Osmanlı-Rus Gümrük Tarifesinde, ithalat ve ihracat resimleri % 3'tü. Ancak bu tarife ile Rus tüccarlar için inhisarlar, yasaklar ve tezkireler aynen kalmaktaydı. Yeni tarife Rus tüccarına gerçekleştirdiği ithalatta % 2 ve ihracatta % 9 amediyenin müstahsilden tahsilini getirmekteydi. Bu uygulama ile Rus ve İngiliz tüccarlar arasında bir fark kalmıyordu. Ancak bu uygulama

⁹⁴ Kütükoğlu, "Ahitnameler ve Ticaret Muahedeleri", *Osmanlı*, c. III, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 336.

⁹⁵ *BOA Cevdet Maliye*, No. 26354.

⁹⁶ Kütükoğlu, *İktisadî Münasebetleri II*, s. 52.

İngilizlerin hayal kırıklıklarını gidermeye yetmemiştir⁹⁷. Gerçekten de Rus tüccarlar 1783 Ticaret Antlaşması ve 1842 Gümrük Tarifesi ile Osmanlı memleketlerinde ticaret yapan diğer devlet tüccarlarına göre daha ayrıcalıklı duruma gelmişti.

Rusya'nın ticarî ayrıcalığının kaldırılmasını isteyen İngiliz ve diğer Avrupa devletleri, Rusların bir an önce Osmanlı Devleti ile 1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşmasını esas alan bir ticaret antlaşması yapmasını istiyorlardı. Bunun için Avrupalı devletler hem Osmanlı Devleti hem de Ruslar nezdinde girişimlerde bulunmuşlardı. Ancak Osmanlı Devleti Ruslarla yapılacak ticaret antlaşmasında Balta Limanı Ticaret Antlaşmaları ile kendisi aleyhine gelişen inhisarlar ve perakende ticaret üzerindeki anlaşmazlık konularını lehine çevirmek için gerekli değişikliklerin yapılmasında ısrarcı davranmaktaydı. Rusya ise İngilizlerle ilişkilerinin iyice düzelmesine kadar Osmanlı ile bir ticaret antlaşması yapmaya yanaşmıyordu⁹⁸. 1844 sonları ve 1845 başlarına kadar devam eden müzakerelerde Osmanlı Devleti lehine anlaşmazlık konularının giderilmesi üzerine Rusya ile 20 maddelik Ticaret Antlaşması imzalandı (1846)⁹⁹.

Bu antlaşma ile 1783 tarihli Ticaret Antlaşması ve 1829 tarihli Edirne Antlaşmasının ticarete dair 7 inci maddesinde tespit edilen maddelerin yürürlükte olduğu, Osmanlı memleketlerinde "en ziyade mazhar-ı müsaade olan milletlere" verilecek bütün hukuk ve menfaatlerin olduğu gibi Rusya tüccarına da uygulanacağı, Rus tüccarının ihracat ve ithalatta ödeye geldiği % 3 reftiye resminin yanı sıra ithalatta % 2, ihracatta amediye olarak % 9 bir muayyen ve ilave resim verileceği, Rus tüccarların ihracat veya Osmanlıda satmak için olsun her türlü eşyayı satın alma ve istedikleri iskeleye nakl ve ihraç edebileceği, Rus tüccarların getirdikleri ürünleri muayyen resimlerini ödemek kaydıyla Osmanlı dahilinde mağaza ve ticarethanelerinde gerek top ve gerek denk ile veyahut bölerek serbestçe satabilmelerine ancak, Osmanlı tebaasından olan gedikli ve gediksiz esnaf gibi hurdafuruşluk yapamamaları, yed-i vâhid sisteminin kısmi tahditler harici kaldırıldığı, Rusya tüccar gemilerinin taşıdıkları yükleri gümrüğe bildirmesi durumunun müzakere ile kararlaştırılacağı, Rusya topraklarında ticaret edecek Osmanlı tüccarına Rusya memleketlerinde "en

⁹⁷ Kütükoğlu, *İktisadi Münasebetler II*, s. 53.

⁹⁸ Kütükoğlu, *İktisadi Münasebetler II*, s. 74.

⁹⁹ *Muahadat Mecmuası*, c. IV, s. 98-109; ilgili maddeler için bkz. Ek 14.

ziyade müsaadeye mazhar" olan yabancı devlet tebaa, tüccar ve gemileri ile ürünleri haklarında kararlaştırılmış olan muamelenin uygulanması, sürenin sona ermesinde Rusya ticaretinden alınacak ilave rüsûmata dair bütün şüphelerin kaldırılması için % 9 resmi şimdiki tarifede işaret olunanın üç misline ve % 2 resmi dahi bu meblağın iki sülüsüne çıkarılması kararlaştırılmıştı.

İngiliz ve diğer Avrupa devletlerinin büyük gayretleri sonucu imzalanan bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, Rus tüccarlar ile diğer devlet tüccarları arasında gümrük resmini eşitlemiştir. Diğer taraftan Osmanlı Devleti, Balta Limanı Ticaret Antlaşmaları ile ortaya çıkan ve en mühim ihtilaf konusu olan perakende ticarete Rus tüccarların el atmasını da önlenmiştir. Gelişen şartları lehine değerlendirmek isteyen Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerinin ticarî imtiyazlarını disipline etmek niyetindeydi. Bu çerçevede Osmanlı Devleti, Rusya ile yapmış olduğu yeni Ticaret Antlaşması ile iddia edilen haksızlıkları ortadan kaldırdığını ileri sürerek, başta İngilizler olmak üzere diğer devletlerden de Rus Ticaret Antlaşmasını esas almak şartıyla Ticaret Antlaşmalarını yenilemelerini istemiştir¹⁰⁰.

Fakat bir lütuf ve ihsân olarak bahşedilen imtiyazların Osmanlı Devleti'nin inisiyatifinden çıkması ile Osmanlı Devleti'nin bu isteği gerçekleşmemiştir. Zaten yapılan antlaşmalar sonucu Osmanlı Devleti'nin dış ticareti gibi içi ticareti dahi yabancıların eline geçmiş veya geçme aşamasına gelmiş bulunuyordu. Bu dönemde Osmanlı ticareti daha önceden olduğu gibi teknik mesele olmaktan çıkarak Osmanlı Devleti üzerine ağır basan siyasî hadiselerin bir nevi taviz kaynağı haline gelmişti¹⁰¹.

Bu arada Rusların 1842 tarifesinin süresi Ekim 1854 de dolacaktı. İki taraf arasında Mart 1854 de başlayan tarifenin yenilenmesi müzakereleri araya giren Osmanlı-Rus Kırım savaşı nedeniyle ertelenmişti. Kırım savaşının sona ermesi ile iki devlet arasında yeni bir tarifenin hazırlıkları başlatılmıştı. Yeni tarifenin hazırlanması sırasında, 1850'li yılların sonlarına doğru gümrüklerde himaye sistemine doğru bir yaklaşım belirmeye başlamıştı. Modern gümrük rejiminin de esasını oluşturan bu anlayışa göre, ihraç gümrüğü resimleri kaldırılmalı veya asgariye indirilmeli, ithal gümrüğü resimleri de arttırılmalıydı. Bu sebeplerden ötürü o yıllarda Londra'da elçi olarak bulunan Kostaki Bey, 29

¹⁰⁰ Kütükoğlu, *İktisadi Münasebetler II*, s. 74.

¹⁰¹ Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. VI, Ankara 1988, s. 250-253.

Temmuz 1858 tarihli raporunda¹⁰² Avrupa devletlerinde ihraç olunan malların gümrükten muaf tutulması karşısında Osmanlı mahsul ve mamullerine çok yüksek gümrükler uygulandığı, böylece ihracat artarken ithalatın azaldığını belirtilerek yeni bir düzenlemeye gidilmesini tavsiye ediyordu. Tavsiye edilen yeni oranlar için ise ithalat gümrük resminin %10-12'ye çıkarılması, ihracat gümrüğünün ise 10-12 yıllık bir süre içinde ve dört defada olmak üzere tamamen kaldırılması isteniyordu.

Bu tartışmalar altında öncelikle Fransızlar ve İngilizlerle yeni Ticaret Muahedesi imzalandı. Yapılan bu antlaşmaları Rusya ile yapılan ve 21 maddeden ibaret olan Ticaret Muahedesi (1862) takip etti¹⁰³.

Bu antlaşma ile 1783 tarihli Ticaret Antlaşması ve 1829 tarihli Edirne Antlaşmasının ticarete dair 7 inci maddesi ve 1846 tarihli Ticaret Antlaşması ile tespit edilen maddelerin yürürlükte olduğu, Osmanlı memleketlerinde "*en ziyade mazhar-ı müsaade olan milletlere*" verilecek bütün hukuk ve menfaatlerin olduğu gibi Rusya tüccarına da uygulanacağı, Rus tüccarlar yalnız barut, top, askeri silah ve mühimmat hariç olmak kaydıyla her türlü ziraat ürünleri ve mamul eşyayı Osmanlı tebaası tüccarının ödediği resimleri ödeyerek alım-satım ve ithalat ile ihracat yapabileceği, Rus tüccarın ihraç için aldığı ürün için % 8 resim vereceği ancak, % 8 resmin her yıl birer puan düşürülerek yedi yıl sonunda % 1'e indirileceği, ithal ürünlerde ise % 8 amediye alınacağı, bu ürünün transit geçişinde ise % 3 olan resmin önce % 2'ye sekiz yıl sonra ise % 1'e düşürüleceği, Rus tüccarın tuz ve tütün ithalatı yapamayacağı kararlaştırılmıştı. Ayrıca Ocak 1862 de müzakeresi biten Gümrük Tarifesinin Mart 1860 dan itibaren yürürlüğe girmesi ve 7 yıl geçerliliğinin olması kararlaştırılmıştı. 1862 Gümrük Tarifesi Osmanlı-Rus tarifelerinin sonuncusu olmuştur.

1882 de süresi dolan 1862 Ticaret Antlaşmalarının yenilenmesi hususunda Osmanlı Devleti ile Rusya arasında müzakereler yapılmış¹⁰⁴ ancak, yeni bir Ticaret Antlaşmasının imzalanması mümkün olamamıştır. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yenilenemeyen Gümrük Tarifesi ve resimleri ancak 1907 de arttırılarak % 11'e çıkarılmıştı. Bu tarihe kadar eski tarifelere göre gümrük resmi ödeyen Rusya ile Osmanlı Devleti, Balkan Savaşı sonrası gümrük resimlerinin arttırılması için müzakereler yapmıştır. Ancak görüşmelerden bir netice çıkmamıştır. Bunun üzerine Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı öncesi hâlâ Ticaret Antlaşmasını yenilememesi üzerine Osmanlı Devleti, savaş başlayınca

¹⁰² 1850'li yılların sonlarında Londra'da elçi olan Kostaki Bey'in gümrüklerin himayesine dair raporu için bkz. Kütükoğlu, "*Ahımameler ve Ticaret Muahedeleri*", s. 337.

¹⁰³ *Muahedat Mecmuası*, c. IV, s. 154-164; ilgili maddeler için bkz. Ek 15.

¹⁰⁴ *BOA İrade tasnifi, Meclis-i Mahsus*, 3395/1.

gümrük resim oranlarını tek taraflı olarak önce Eylül 1914 de % 15'e, daha sonra ise Mayıs 1915 de % 30'a çıkarmıştır. Ekim 1915 de ise yabancıların ticarî imtiyazları tamamen lağvedilmiştir.¹⁰⁵

Türkiye Cumhuriyeti Devleti Misak-ı Milli beyannamesi ile kapitülasyon rejimini kabul etmediğini açıklamış, Rusya'da yeni Türk Devleti ile yaptığı Moskova Antlaşmasınının 20 inci maddesinde bu beyanı kabul etmiştir.

SONUÇ

XV. yüzyılın sonlarında iki devlet arasındaki ticari ilişkiler, Rusların Karadeniz'in kuzeyinde yaptıkları ticareti Osmanlı Devleti ile de devam ettirme girişimleri ile başlamıştır. Ancak Osmanlı Devleti Rusya'nın ticari isteklerini görüşmeye bile tenezzül etmeyerek Rusları görmemezlikten gelmiştir. Kırım Hanlığı'nın bütün engellemelerine rağmen bu bölgede ticaretini devam ettiren Ruslar, iktisadi yenilikleri kabullenmeleri ve ticaretin sağladığı güçten faydalanarak siyasi hedeflerine ulaşma gayreti içinde olmuşlardır. Osmanlı Devleti tarafından güçlülüğünün bir göstergesi olarak bahşedilen ticari imtiyazlardan yararlanmak isteyen Rusya, Osmanlı Devleti'nin hem Avrupa'da hem de Rusya karşısındaki toprak kayıplarına bağlı olarak zayıflayan iktisadi ve askeri yapısı karşısında biraz da zorlama ile bu isteğine XVIII. yüzyılın sonlarında müstakil ticaret antlaşmasıyla ulaşmıştır.

1783 ticaret antlaşması öncesinde Azak-İstanbul ve İstanbul-Azak arasında hacmi pek fazla olmayan ithalat ve ihracat yapılmıştır. Ancak bu antlaşma sonrasında Osmanlı Devleti'nin ihracatı kısıtlamaya ve ithalatı teşvik etmeye dayalı dış ticaret politikasına bağlı olarak iki devlet arasında ithalat ve ihracat aralıkları da olsa yoğun şekilde devam etmiştir.

1800-1807 yılları arasında Osmanlı Devleti, Rusya'dan buğday ve demir ürünlerinin ağırlığını oluşturduğu ithalatı 291413.84 ton, şarap ve meyve çeşidi ürünlerin ağırlığını oluşturduğu ihracatı 32157.14 ton; 1812-1818 yılları arasında ithalatı 414512.06 ton, ihracatı 30435.17 ton; 1823-1829 yılları arasında ithalatı 183373.13 ton, ihracatı ise 20485.86 ton olmuştur. Osmanlı

¹⁰⁵ Kutukoğlu, "Ahitnameler", s. 339

Devleti Rusya'dan toplam olarak 889299.03 ton ithalat yaparken bu devlete 83078.17 ton ihracat yaptığı tespit edilmiştir.¹⁰⁶

Osmanlı-Rusya ticari rekabetinde imtiyazlar, Rusya'nın iktisadi kalkınmasına yardımcı olurken Osmanlı Devleti'nin ise ekonomik çöküşünü beraberinde getirmiştir. İktisadi açıdan yeterliliğini kaybeden Osmanlı Devleti siyasi olarak da varlığını XX. yüzyıl başlarında tamamlamıştır. Ancak boğazların hala Türkiye Cumhuriyetinin kontrolünde olması Türkiye-Rusya ticari rekabetini de beraberinde getirmektedir. Globalleşen dünyamızda Rusya için açık denizlerin kapısı olan Karadeniz ve boğazlar, önemini bir kat daha arttırmıştır. Rusya bugünlerde başta Türkiye'ye olmak üzere diğer devletlere enerji ihracatı yapmaktadır. Türkiye ise Rusya'ya inşaat sektörü başta olmak üzere tekstil ihracatı gerçekleştirmektedir. Her iki devlet arasındaki ticari hacim düşük seviyede kalmaktadır. Dünya ekonomisinin değişen şartları içinde Rusya'nın ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ticari işbirliği ilkesi ile hareket etmesinin, her iki devlet ekonomisi için daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

ABSTRACT

THE REFLECTION OF OTTOMAN-RUSSIA COMMERCIAL COMPETITION TO THE AGREEMENTS BETWEEN TWO STATES

It is understood that the relations between these two states began through the Russian diplomatic endeavors for the purpose of improving economic activities in the Ottoman Empire toward the end of fifteenth century. Using the rich cereals and iron resources, the Russia achieved its economic development in the nineteenth century and this process affected the political and military relations between them. Thus, the economic endeavors of Russia to get its share from world trade in international seas caused them to be the opposite sides in the eighteenth century. The Russian's decisiveness concerning trade towards the end of the century resulted in a trade treaty between the Russia and the Ottoman Empire in 1783. These two states signed three trade treaties in the nineteenth century, and those relations, interrupted by wars continued except during wars in accordance with the articles of the previous trade treaties.

Key Word: Ottoman, Russia, Trade, Import, Export

¹⁰⁶ Bu veriler 88/6-89/7-90/8 ve 91-9 nolu BOA Rusya Ahkam Defterinden derlenmiştir.

Osmanlı Devleti İle Rusya Arasında Ticâretle İlgili Antlaşma Metinleri

1- Rusya ile İstanbul Barış Antlaşması (6 Muharrem 1112 – 13 Haziran 1700)¹⁰⁷

3. Madde : *Ebnâ-i sebîl ve tüccârın memur ve ma'beri olub ve geçirci sefinelerin dahi iskeleleri olmak üzere Ozi suyunun her kangı tarafında olursa ber cânibinde Doğan kal'ası yurduyla Ozi suyunun mâbeyninde devlet-i 'aliyyemden varoş vaz' olunub varoşa münâsib hendek ve sed ile tahsîn oluna lakin istihkâm virilüb kal'a ve kastel sûretine konılmaya ve top ve cebhâneye mütea'llik mühimmât ve 'asker vaz' olunmaya ve deryada olan cenk ve çekdirme sefineleri ol varoşa çıkub yanaşmayalar.*

6. Madde: *Ozi nehrinde ve nehr-i merkûme cereyân iden küçük nehirlerde ve Miyuş kasteli ile Or boğazı toprağı ta'bir olunan mahallerin arasında itifâk ile hâli kalacak yerlerde ve sularda Karadeniz'e karîb mahallerde âsude hal ile ve pât ve yaraksız gelinüb gidilmek şartıyla hüsn-i civâra ve mu'âmeleye lâyük olduğu üzere ta'ayyüse lazım olan odun kesmek ve kovan tutmak ve otluk almak ve tuz götürmek ve balık avlamak ve ormanlarda şikâr eylemek câ'iz ola ve bu makûle itifa' için gelüb gidenlere kimesne mâni' olmaya ve bâc ve gümrük ve bu misûllü nesne talebiyle cebr olunmaya ve Kirum ceziresinde ve zikr olunan Or boğazında taşlık olmağla hayvânât ve davarları kadîmden Or boğazından taşra çıkub yayılma yayılagelmekle bu makûle yayılın yayılanlara bir dürlü zarar ve ziyân erişdirilmeyüb yaylamaları mu'tâd kadîm üzere emniyet ve istirahat ile ola.*

10. Madde: *(Onuncu madde) Ticâret ahvâli semere-i sulhden olup memleketlerin refah haline sebep olur lâkin Çâr-ı müşârünileyh tarafından işbu mu'ayyen Ortâ Elçileri bu hususa külliyyet ile me'zun ve murahhas olmamağla ticâret ahvâlinin söyleşilmesi ve bu surete ifrâğ olunması te'kid ve teyîd-i sulh ve salâh için mutâd-ı kadîm üzere müşârünileyh Moskov Çârı tarafından der-devlet-medarıma tayin ve irsâl olunacak Büyük Elçisine atıkonula*

2- Purut Buyruldu (6 Cemaziyelahire 1123 – 22 Temmuz 1711)¹⁰⁸

"...ba'de'l-yevm karadan memâlik-i mahrûseye ticâret ile gelüb giden bazargânlardan mâ'âda İstanbul'da elçi nâmında taraflarından kimesne ikâmet etmeyüb ..."

3- Rusya ile Barış Antlaşmasının Yenilenmesi (15 Muharrem 1133 – 13 Kasım 1720)¹⁰⁹

11. madde: *Devleti 'aliyyemin re'âyâlarından olan tüccâr tâ'ifesi Moskov memleketine varıb gelüb ticâret eyledikleri gibi Moskov re'âyâsından olan tüccâr tâ'ifesi dahi memâlik-i İslâmîyeye gelüb ve gidüb ticâret ideler...*

¹⁰⁷ BOA Rusya Ahkam Defteri, 83/1, s.8; Muahedat Mecmuası, c.III, s. 209-219;

¹⁰⁸ BOA Namei Hümayun Defteri, No. 6, s. 218-219

¹⁰⁹ BOA Rusya Ahkam Defteri, 83/1, s. 55-63; Muahedat Mecmuası, c.III, s. 235-236

4- Rusya ile Belgrad Antlaşması (14 Cemaziyelahir 1152 – 18 Eylül 1739)¹¹⁰

9. Madde: Ticaret hususu sulh ve salâhın semersi olup düvel re'âyâ ve bere'âyânın ezdiyâd menâfi'ine bâ'is olduğundan Devlet-i aliyemin tüccârı Moskov devletinde sâ'ir düvelin tüccârına müşâhade olunduğı üzere ve ol mikdâr virgü ile ticâretlerini sebestiyet üzere icrâ ideler ve bunun mukâbilinde Moskov devletine tâbi' olan tüccârlar dahi devlet-i 'aliyem taraflarında bu misüllü serbestiyet ile ticâretlerini icrâ ideler ve Karadeniz'de vâki' Rusların ticâreti devlet-i 'aliyemin re'âyâsına müte'allık olan sefineleriyle olmak câiz ola.

5- Küçük Kaynaca (3 Cemaziyevvel 1188 – 12 Temmuz 1774)¹¹¹

11. madde: Menfa'at-i devleteyn için memâlikini terezzüh iden cümle deryâlarında iki devlete müte'allık sefine ve tüccâr sefâ'inine bigayr-ı mûmânaat-i serbestiyet üzere geşt ve güzâr eylemeleri akd ve temhid olunub ve iskelelerine ve her mahalle mullaka sair devletlerin icrâ üdikleri ticâretlerinde kâm-yâb oldukları vech üzere işbu Rusya sefineleri tüccâr sefâyinine dahi Devlet-i 'aliyem cânibinden ruhsat virile Karadeniz'den Akdeniz'e ve Akdeniz'den Karadeniz'e mürâr ve amme-i sevâhil ve kıyalarının limanlarda mârrû'z-zikr deryalar ittisâlinde olan memerr ve boğazlarında meks ideler ve işbu maddeye dair bâlâda izah olunduğı üzere Devlet-i 'aliyemizin memâlikinden emr-i ticârete dair biaynıhi França ve İngiltere misüllü dost ehîbbâ' olup ziyâde müsâ'ade buyurulan milelin müsâlemât ve muâfiyetiyle ticâret-i miyah misüllü berren ticâret ümek ve Rusya Devleti'nin reâyâlarına Devlet-i aliyemiz cânibinden ruhsat virilüb ber-minval-i muharrer nehr-i Tuna'da dahi geşt ve güzâr ideler gerek emr-i ticâret ve gerek Rusya tüccârının hakkında işbu maddede lâfz be lafz tahrir olunduğı gibi her dürlü ihtiyac zühûrunda mârrû'z-zikr iki milletin ve sairlerin zurûtları mer'l ve mu'teber tutula milel-i mezbûrdan virdikleri rûsumât-ı müşâkelesini ve aynınu eda üdiklerinden sonra Rusya tâcirleri her dürlü emtia makulesini nakl ve ihrac idüb Karadeniz ve sair deryaların sevâhil ve limanlarına ve mahrûsa-i Konstantiniyye'ye, vormaları caiz ola ve vech-i mezruh üzere billâ-istisna umumen sularında emr-i ticâret ve seyr-i sefâyin maddesini tarafeyn reâyâlarına tecviz birle kendü tâcirlerine iki devlet cânibinden ruhsat virilür ki ru'yet-i mesâlih ve idare-i ticâretlerine lâzım olan müddeide tarafeyn memâlikinde ikâmet ideler bu bâbda tarafeynden taahhüd olunur ki dost olan sair devletlerin reâyâlarına erzâni kılunan serbestiyet ve müsâlemet Rusya tüccârına dahi erzâni kıluna hirâset-i nizâm maddesini cümle keyfiyyatda mevâdd-ı elzemden olmağla Rusya Devleti tarafından lazım görülecek amme-i mevâki'ada konsoloslar ve konsolos vekillerinin tayinine Devlet-i aliyemiz cânibinden ruhsat virilüb dost olan sair düvelin konsolosları i'tibâr oldukları gibi merkûmları dahi mu'teber tutulalar ve işbu konsolos ve konsolos vekillerine ruhsat virile ki berâtlü ta'bir olunur berât-ı padişahanem ile müsllim tercümanlar matiyetlerinde tutub İngiltere ve França ve sair milletlerin hizmetlerinde bulunan emsalleri kâm-yâb oldukları mu'âfiyete bunlar dahi nâil ve kâm-yâb olalar ve bahren Rusya memâlikinde ticâret ümeğ ve rûsum-ı mu'tadayı eda üdikden sonra Devlet-i aliyemiz reâyâlarına Rusya Devleti cânibinden ruhsat virilür ve seyr-i

¹¹⁰ BOA Rusya Ahkam Defteri, 83/1, s. 85-89; Muahedat Mecmuası, c.III, s. 238.

¹¹¹ BOA Rusya Ahkam Defteri, 83/1, s. 139-149; Muahedat Mecmuası, c.III, s. 259-260.

derya esnasında kazâ'ya dücâr olan sefâyine tarafeynden vücûhla i'ânet ve bu güne kazâ'lar zuhûrunda dost-ehabb olan müelîn hakkında icra olunan mazâhiret ile mu'âvenet olunalar kendülerine lazım olan eşya narh-ı câri ile kendülerine altvirile

12. madde: Afrikalılar ile yani Trablusgarb ve Tunus ve Cezayir garb ocaklarıyla Rusya Devleti akd-i şerâit-i ticârete râğbet itdikleri halde Devlet-i aliyyemiz taahhüd ider ki Devlet-i Rusya'nın bu güne râğbeti pezirâyı husulüne kendü i'tibâr ve ruhsatını bezl ve şâmil ide uhâdât-ı mersume hıfz ve hurâset olunmak emrinde dahi marru'z-zikr ocakların hakkında Devlet-i aliyyemiz zâmin ola.

6- Aynalıkavak Tenkîhnâmesi (3 Rebiulevvel 1193 - 21 Mart 1779)¹¹²

6. madde : Sefinelerin geşt ü güzârı hususunda fîma ba'd bilcümle hilâf inhaları ve ebbâs ve kıl ü kalî miyânededen izâle ve ib'âd zımnında beyan olunur ki tavâif-i saire ve alelhusus Devlet-i aliyyeden emr-i ticârette millet-i saireden ziyâde haklarında müsaade olunan ve Rusyalunun emr-i ticâret ve iyâb ve zehâb-i sefâyinine müteallik musaleha ahidnâmesinin maddesinde numune menzilesinde itihaz olunan Franca ve İngiltere taifelerinin mahmiye-i Kostantiniye ve memalik-i Osmaniyenin sair liman ve iskelelerine isti'mâl eyledikleri sefinelerinin tamamen şekil ve cesâmetine mûşakil ve mûşabah Rusya tüccâr sefinelerinin Bahr-i Siyah'dan Akdeniz'e ve Akdeniz'den Bahr-i Siyah'a serbestiyet üzere mürur ve ubûrlarına Devlet-i aliyye ruhsat ve icûzet verir bu babda tahkik olunduğu üzere Akdeniz tarafından mahmiye-i Kostantiniye'ye iyâb ve zehâb idegelen gerek Franca ve İngiltere ve gerek tavâif-i saire tüccâr sefinelerinin en büyüğü onaltıbin kile ki Rusyalunun pud tâ'bir olunur sefinede bi'l-mukâyese yirmialtı bin dördyüz puda bâliğ olur hamuleyi tahamil ve isti'âb edip bu takdirce Rusya sefinelerinin ale'd-devam mer'i ve düsturu'l-amel tutulmak üzere bir defa şekil ve cesâmetlerini ta'yin ve tahsis için işbu mikyâs itihaz olunub sefineler en küçüğü bin kile ve en büyüğü onaltıbin kile ki sekiz bin kantar hamuleyi mütehammil ola Rusya Devleti işbu takrib ile dahi safvet ve zamayir-i dostanesini Devlet-i aliyyeye isbât ve tahkik murâd imekle kendi reâyâsı tarafından bundan sonra Devlet-i aliyye limanlarına tisyâr olınacak sefinelerin mikyâs-ı mezbûru tecâvüz itmeyüb takım ve mellahlarının techizi dahi zikrolunan iki milletin sefâyinine mümâsil ve mutabik olmasını mesfurûna tenbih etmeğe razı ve müte'ahhid olur dahi zikrolunan sefinelerde Devlet-i aliyye'nin reâyâsını meğer bir hacet mess idüib Devlet-i aliyyenin ilmi ve rızası munzam olmadıkça istihdam itmek va'dini Rusya Devleti taahhüd eylediği misillü işbu va'd-i mezbûr Devlet-i aliyye tarafından dahi taahhüd olunub Kaynarca ahidnâmesinin on birinci maddesinde meşrûh cümle 'uhûdun bilâ tağyir ve dikkat ile mer'i tutulacağı ve bahusus Franca ve İngiltere taifelerinin te'diye edecekleri rûsum-i vuluc ve hurucdan gayri bir nev' resm Rusya reâyâsından mutâlebe olunmayacağı Devlet-i aliyye tarafından taahhüd olur ve iki Devlet beyninde emr-i ticâret hususunda her dürlü hilâf inhâları bertaraf etmek zımnında bi'l-müzâkere ve'l-mükâleme şerh ve tavzih ve Franca ve İngilterelüye i'tâ olunan ahidnâmelerin meşhûmunu esas itihaz birle anlara ittibâ-en ve muvâfakaten Rusya ticâretinin tabiatına tazyiki hadd-i imkanda olduğu derecelere tekîf ederek emr-i ticârete dair bir kıta mukavele-i

¹¹² BOA Rusya Ahkam Defteri, 83/1, s. 150-153; Muahdat Mecmuası, c.III, s. 280-282.

münferide tertib ve tanzimine mübâderet olunmak iki taraf beyinde kavil ve karar olundu.

7- Ticaret Antlaşması (15 Şaban 1197 – 17 Temmuz 1783)¹¹³

- 1. madde:** *Devlet-i aliyyenin bi'l-cümle memâlikinde gerek beren ve gerek bi'l-cümle denizlerinde ve sularında ve Tuna'da ve Rusya reâyûlarına seyr-i sefâyin ve icrâ-yı ticâret aliverecek her mahalde serbestiyet üzre sefineleriyle gezt ü güzâr ve ticâret etmeye ve bi'l-cümle Rusya reâyâsına Devlet-i aliyye tarafından kâmilen ruhsat virilüb bbenâyerin Rusya tûcirlerinden her biri Devlet-i aliyyenin cümle memâlikinde ve hükümetinin zir-i himâye-i mahsûsunda olarak seyr ve tevkife ve nef-i ticâretlerine her ne kadar müddet-i medîde lazım olur ise ikâmete me'zûn olalar.*
- 2. madde:** *Canibinden karar verildi ki tarafeyn reâyâst sefineleriyle veyahud araba vesair nakl-i ihmâl için münasib olan mürûkebele tarafeyn limanlarına ve şehirlerine her vakitte dühâl ve icrâ-yı ticâret ve itihâz-ı mesâkin idebileler gerek Devlet-i aliyyenin ve gerek Rusya Devleti'nin sefinecileri ve yolcuları ve sefineleri velev taifesinde ecnebi milletten birkaç nefer bulunur ise dahi dostane kabul olunub sefineciler ve yolcular bir dürlü bahane ile hüsn-i irâdetlerine muğayir tarafeynden cebren istihdâm olunmayalar lâkin bu cümle ile canibinin reâyûları kendi Pağişahlarının hidmetine müstahdem olmak lazım oldukları takdirde müstesna olalar eğer ittiba'dan veyahud mellahtlardan biri bulunduğu hizmetten yahut sefineden firâr ider ise ve temekküne tâlib olduğu vilâyette iğâb olan mezhebi ya'ni memâlik-i İslâmiyede din-i İslâmî kabul ve Rusya memâlikinde tensir itmez ise derhal red oluna kezâlik dahi tarafeyn reâyâstı zikr olunan mahallerde semen-i hakikiyi ba'de'l-edâ her ne kendülerine lâzım olur ise iştirâsında ve sefinelerini ve arabalarını ta'mir ve kalafat itmeğe ve maişetleriçün ve yollariçün lazım gelen zehâyiri mübâyaa etmelerine ve mahall-i mezkûrede bir dürlü muhâlefet ve taziyik olunmayarak re'y-i müstakilleriyle ikâmet ve azîmet itmeğe müstakil olalar lâkin buldukları mahallerde işbu muâhede-i ticâretde başkaca tanzim olunmuş keyfiyetin vukû'unda devleteyn memâlikinin nizâmet ve kavâidine bilâ tereddüt muvâfakat eyleyeler.*
- 3. madde:** *Tüccâr tâifesi ve ale'l-atlak bi'l-cümle Rusya reâyâstı Rusya memâlikinde yedlerine verilen mürûr kağıdıyla devlet-i aliyyenin memâlikinde gezt ü güzâr idebileler ve eğer bundan başka Rusya elçisi veyahut konsolosunun biri meskûrlariçün veyahut hassaten mesfûrların birisiçün devlet-i Osmâniyye nin mürûr kağıtlarını talep ider ise bu maslahata mensûb kalemler tarafından bilâ te'hîr i'tâ olunalar ve Rusya reâyâsına ziyâde bir nef olmak için her biri kendü diyarında giydiği elbiseyle gitmeğe me'zûn olub memâlik-i devlet-i aliyyede bilâ muhâlefet-i müsâlehalarını tervic eyleyeler ve kezâlik kendülerinden haraç tesmiye olunan virgü ve âhar bir günâ tekliif müâlebe olunmıya ve ma'iyyetlerinde bulunan emtialarının işbu ahidnâme müktezâsınca karar virilen rüsûm-ı gümrüklerin edâ eyledikden sonra valiler ve kadılar vesair zâbutlar bilâ muhâlefet mürûr ve 'ubûrlarına cevâz vireler devlet-i aliyye reâyâsının dahi Rusya memâlikinde bu günâ emniyetleriçün kendilerine umûr-ı ticâretleriçün ve yollariçün lâzım olan mürûr kağıtları ve şehâdetnâmeler i'tâ olunub şöyle ki devlet-i aliyyenin tüccâr ve reâyâstı*

¹¹³ BOA Rusya Ahkam Defteri 83/1, s. 182; Muahedat Mecmuası, c. III, s. 284-319

ma'iyyetlerinde olan emtialarının târifeler mucibince tahsis olunan rusûmu edâ eyledikten sonra bilâ muhâlefet istedikleri mahallere râhî olalar

- 4. madde:** Bin yediyüz yetmişdört senesi Kaynarca in'ikâd pezîr olan musâlaha-i müebbededen berü Rusya reâyâları mallarıyla ve bazen dahî sefineleriyle ticâret idlûb musâlahanın metânet ve emniyetine istinaden memâlik-i Osmâniyye nin şehirlerine ve limanlarına duhûl ve hurûc idegetmelerıyla devlet-i aliyye taahhüd ider ki rû-yı deryâda mutazzarır ve muâvenete muhtaç olabilür sefinelerine karib bulunan beylik sefinelerinden vesairden îânet-i lâzime virülüb kezâlik dahî işbu sefineler zâbitanı Rusya reâyâsının nef' ve îânetine kusur eylemeyer ve mesfûrlara lazım olan zehâyiri dahî akçe ile alıvirmede sâil ve ihtimamlarını bezl ideler ve eğer şedid fırtınadan sefineleri kumsal olan bir sığ yere veyahud sâhil-i deryaya ilkâ olunur ise valiler ve kadılar vesair zâbitan onlara îânet ve kazazede olan sefineden halas bulan bi'l-cümle emvâl ve eşyaları onlara bilâ muhâlefet redd ve teslim ideler kezâlik bilmukabele Rusya Devleti tarafından dahî taahhüd olunur ki kendü beylik sefinelerinden vesairden devlet-i aliyyenin sefinelerine îânet ve reâyâsı hakkına işbu maddede Rusya reâyâsı hakkında karar bulan hususlara mürâât oluna.
- 5. madde:** Eğer kazaen Rusya sefineleri devlet-i Osmâniyye sevâhiline düşer ise devlet tarafından emvallerinin aranması ve kazazede olan sefinelerin tamiri hususunda vücûhla lazım olan îânet olunub ba'de'l-tahlis mall-i maksûda nakl için âhar sefineye tahmil olunan emtiadan mâdem ki evvelki mahalde bey' olunmayalar bir dürlü rûsûm ve virgü mutalebe olunmaya ve bi'l-mukabele Rusya Devleti tarafından taahhüd olunur ki eğer Osmanlı gemilerinden biri bir nev'i kazaya uğrayub veyahud fenâ pezîr olur ise vücûhla îânet olunub ale'l-ıtlak devlet-i aliyyenin ticâret iden reâyâsı hakkında bu güne haletde lazım olan ihtimam i'mâl oluna
- 6. madde:** Tüccâr ve tercümanlar ve ale'l-ıtlak cümle Rusya reâyâsı devlet-i aliyyenin memâlikinde serbestiyet üzere beren ve bahren varub gelüb bey' ve iştırâ ve ticâret idebileler ve resm-i gümrüklerinin ba'de'l-edâ devlet-i aliyyenin zâbitan derya vesair askeri taraflarından esna-yı rahda alınulmayub bir dürlü illet ve bahane ile rencide olunmayalar ve bi'l-mukabele Rusya Devleti dahî devlet-i aliyye reâyâsına va'd ider ki Rusya memâlikinde alış veriş ve umûr-ı ticâretleriçün beren ve bahren serbestiyet üzere varub gelüb resm-i gümrüklerini Rusya târifesi üzere ba'de'l-edâ esnâ-yı rahda hiçbir mahalde tevkîf olunmayalar.
- 7. madde:** Rusya tüccârı hüsn-i irâdetlerine muğâyir ba'zı müslim olan esnafa yahut sair bir nev'i şirketlere yahut muhtekirlere emtia ve eşya sürûht itmek veyahut onlardan iştırâ eylemek hususunda devlet-i aliyye tüccâr-ı mesfûreye icbâr itmeyeceğini ve bu bâbda dahî ticâretleri emrinde bir güne taâruz ve tazyika tâbi' itmeyeceğini müteahhid olur kezâlik devlet-i aliyyenin reâyâsı Rusya memâlikinde serbestiyet-i mürûr ile mütemetti' olalar.
- 8. madde:** Eğer Rusya reâyâsından biri memâlik-i osmaniyede medyûn olur ise düyununun edâsı bizzat borçlu olandan mutâlebe olunub ber-vechle âhar bir Rusya reâyâsından iddiâ' olunmaya ve mâdem ki âharı borçluya kefil olmamış olub mahkemeye dahî da'vet olunmayub ancak borçlu olan kimseden mutâlebe oluna ve kezâlik Rusya memâlikinde devlet-i aliyye reâyâsı hakkında böylece muâmele oluna ve Rusya reâyâsından biri mürd oldukda emvâl ve eşyası hiçbir kimesne müdahaleye cesâret etmeksizin vasîlerine teslim ve eğer vasîyetsiz mürd olur ise metrukâtı Rusya konsolosunun vesâletiyle hemşehrilerine emaneten verilüb bu

bâbda kassâmlar ve beytül-malcılar bir dürlü muhâlefet ve ber-vechle müdâhale eylemeyeler.

- 9. madde:** Rusya tüccârî ve tercümanları ve konsolosları devlet-i aliyye reâyâsıyla bey' ü şirâ ve ticâret ve kefâlet vesair umûr-ı şer'iyeleri vaki' oldukda Kâdiya varub tahrîren mukâvelelerini tertîb ve tescil idüb ba'dehu bir nizâ' vaki' olur ise muktezasını tettebbu' ile bu güne münâzi' fih olan hususlar fasl olunalar benâberin bir güne delâil ve senedât-ı şer'iyesi olmayan bir kimesne Rusya reâyâsından birinin aleyhine bir da'vaya mutasaddî olur ise ancak zâhid-i zûr ikâmetiyle olan bu güne tezvîrât tecvîz olunmayub hakka muğâyir iddiâ'lar istimâ' olunmayalar kezâlik eğer bir kimesne akçe celb itmek sevdasıyla Rusya reâyâlarından birinin üzerine zetm idü deyü şikâyet eder ise Rusya reâyâsı üzerine bu güne isnâdât ve tekdîrâtın tasaddîsi men' oluna ve eğer duyûn yahut âhar töhmeti sebebiyle gâûb olur ise bu hususda bigünah olub kefilî olmayan âhir bir Rusya reâyâsına vechen mine'l-vucûh taarruz ve bir dürlü rencide üdirilmeye ve devlet-i aliyye memâlikinde ticâret iden Rusya reâyâsının emniyeti için her ne ki bu maddede karar bulmuş ise bi'l-müsâvât Rusya Devleti tarafından Rusya diyârında ticâret iden devlet-i aliyye reâyâsı hakkına mer'î tutulub icrâ-yı ticâretlerinde her dürlü su'ûbetin indîfâ' için emr-i ticârete dair Rusya reâyâsıyla vâki' olan mukaveleleri ve taahhüdât-ı sairleri tescil olunub beynlerinde vuku' bulacak nizâ'ları fasl ve def' olunalar
- 10. madde:** Devlet-i aliyye memâlikinde Rusya reâyâsından bir esir bulunub esir-i mesfûr fi'l-vaki' Rusya reâyâsı olduğunu Rusya konsolosı beyân ider ise mesfûrün keyfiyeti etrafıyla tefhîs olunmak için konsolos tarafından tevkîl olunan adamla der-aliyyeye ihzâr ve ba'dehu konsolos-ı mezbûra iltimasına ri'âyet teslim oluna ve kezâlik Rusya memâlikinde dahî devlet-i Osmâniyye reâyâsından bulunur ise delâil-i lâzimeyi beyân eyledikden sonra bilâ muhâlefet devlet-i aliyyeye redd olunalar lâkin fakat şol kimesnelere ki buldukları memleketlerde ağılab olan diyâneti kabul itmemiş olub tarafeynden redd olunalar ve kabul etmiş olanların reddi iktizâ eylemeye ve memâlik-i Osmâniyye de ba'de ezîn Rusya reâyâsından ikâmet ider olur ise kendülerinden harac ta'bir olunur virgû taleb olunmamasına devlet-i aliyye müteahhid olur.
- 11. madde:** Devlet-i aliyyenin gemileri ve kadirgaları ve bahr-ı askerî deryada Rusya gemilerine müsâdif olduklarında ve kezâlik Rusya'nın beylik gemileri vesairleri ve bahr-ı askerî deryada devlet-i aliyyenin gemilerine tesadîf eylediklerinde tarafeyn reâyâsına bir dürlü ziyân ve zarar tertîb olunmamasına intibah üzere olmaları lazîm geldiğinden başka tarafeynden müsâvî bir dostluk üsûrünün dahî icrâsı muktezî ola ve eğer Rusya reâyâları hüsn-i irâdeleriyle devlet-i aliyye reâyâsına bir hediye vermezler ise bu bâbda rencide olunmayub kendülerinden envât ve esvâb velhâsül hiçbir şeyler cebren alınmaya ve ba'dehu Rusyalular dahî devlet-i aliyye reâyâsından bir dürlü hediye talep eylemeyeler.
- 12. madde:** Memâlik-i Osmâniyye ye Rusya bayrağı altında gelen gemileri ve sefineleri kabul ve himaye ve ziyânet eylemek ve emniyet-i kâmile ile avd ve insârâflarını tecvîz itmek devlet-i aliyyeden taahhüd olunur ve eğer edevât ve eşyalarından birisi alınur ise adamların ve eşyanın bulundurulmasına derece-i imkanda olan sa'y ve ihtimam olunacağından gayri ibret olacak vech üzere bu güne ef'âle mütecâsir olanların her ne rütbede olur ise dahî cezâları icrâ oluna ve bi'l-mukabele Rusya devlet emîr etvariyesi dahî işbu uhûdun Rusya diyârına gelüb gidecek devlet-i aliyyenin gemileri ve sefineleri hakkına riâyetini ve bir taraftan edevât ve eşyalarının derece-i imkanda olan emniyetini tahsil ve bir taraftan dahî devlet-i aliyye reâyâsına bir güne rencide olunmamak husûsuna dikkat itmeğe müteahhid olur.

- 13. madde:** Devlet-i aliyyenin reâyâsı icrâ-yı ticâretleri zımmında devlet-i aliyyenin alemi olmaksızın azîmet itmeleriçün mukaddem müdür umûr-ı devlet-i aliyyeden haber verilüb taleb olunmadıkça Rusya elçisi tarafından kendilerine bu bâbda lâzım olan mürûr kâğıdı verilmemek üzere karar virilüb ve biayn Rusya reâyâları dahi hükümet-i Osmâniyye nin dahilinde olan şehirlerde icrâ-yı ticâretleriçün kendilerine lâzım olan fermanları devlet-i aliyyeden istihsâle muhtaç olub devlet-i aliyye işbu maddenin muktezâ-sınca Rusya Devleti'nin elçisinden iltimâs olundukça i'tâsınca ve konsolosları devlet-i aliyye memleketlerinin paşalarından ve zâbitanından taleb iddikçe verilmesini tenbih ideceğini taahhüt ider.
- 14. madde:** Rusya gemilerinin kaptanları veyahut sefinelerinin sahiblerini gemilerini kalafat ve yağlamak ve tâmir etmek lâzım oldukda devlet-i aliyye'nin bi'l-cümle şehirlerinde ve kal'alarında ve limanlarında zâbitan taraflarından mesfûruna lâzım olan yağ ve zift ve katrân ve amele ve alâtı mikdârının akçe ile verilmesine mümânaat olunmayacağından gayri derce-i imkanda dahi muâvenet oluna ve eğer kaza-i Rusya sefinesinin edevâtına âfet tertibi der ise techiziçün iktizâ iden lengerler ve yelkenler vesair kerestelerinin iştirâsına mezu olub bu bâbda Rusya reâyâlarından hediye taleb olunmaya Rusya'nın bayrağı altında olan sefineler bir iskelede bulduklarında milgili bütün vergi memurları tarafından içlerinde bulunan yolculardan (Cizye) tahsil etmek bahanesiyle tutuklanmayıp mültezimlere ve mütezimlere vesair zâbitanlar ve cizyedârlar taraflarından içlerinde bulunan yolculardan cizye virgüsini tahsil etmek bahanesiyle tevkif olunmayub hemen bilâ muhalefete râhi oldukları mahalle getüreler ve eğer içlerinde devlet-i aliyyenin reâyâlarından bulunur ise bunlar râhi oldukları mahalle vusullerinde zikr olunan virgüyl edâ eyleyeler buna mukâbil vech üzere Rusya memleketinde devlet-i aliyye sefâyinine imdâd ve îânet olunub akçe ile yağ ve zift ve katrân ve amele ve âlet ve kaza vukuunda sefinenin teçhizine lâzım olan lenger ve yelkenler ve keresteler bilâ muhalefet altvirile
- 15. madde:** Rusya cenk sefineleri yahut tüccâr sefâyini devlet-i Osmâniyye nin cenk gemilerine yahud sair sefâyinine müsâdif olduklarında kapudan paşa ve cenk gemilerinin kapudanları çekdarî beğleri ve fırkate vesair devlet-i aliyye sefinelerinin zâbitanı zikr olunan Rusya gemilerini ve sefâyinini tevkif itmeyeceklerinde başka sıklet dahi vermeyüb hiçbir gûne bahane ile kendilerinden hedâyâ celb itmeyeler ve beyne'd-devleteyn pâyidâr olan muvâlât mümâsil ber müsâvî dostluğun asârını dahi izhâr eyleyeler buna mümâsil vech üzere devlet-i Osmâniyye nin gemileri hakkına Rusya'nın cenk gemileri ve bayrağı altında olan sair sefineleri ve zâbitanı hîn-i müsâdefelerinde muâmele idilüb devlet-i aliyye Rusya sefinelerinin hakkına ne gûne muâmeleye riâyet etmek taahhüt itdiyse onlar dahi o misüllü muameleyi devlet-i aliyye sefineleri haklarına icrâ eyleyeler.
- 16. madde:** Rusya bayrağı altında olan tüccâr sefineleri devlet-i aliyyeye müteâllik olan beglik gemilerine ve kadırgalarına vesâir sefinelerine müsâdif olub mu'tâd olan ikrâm rûsûmunu icrâ etmek niyetinde iken ba'zen sandalı sûrat ile değıze ilkâ etmek mümkin olmamak sebebiyle devlet-i aliyyenin beglik gemileri yanına varmadıkları takdirde mu'tâd olan âdetin ifâsıçün lâzım olan tedârikatın icrâsı müşâhade olundığı birle Rusya tüccâr sefinesinden devlet-i Osmâniyye nin beglik sefineleri üzerine gelinmesi tehîr olundı bahanesiyle rencide olunmayalar Rusya Devleti tarafından dahi devlet-i Osmâniyye nin tüccâr sefâyini hakkına bu vech üzere riayet olunacağı taahhüt olunur devlet-i aliyye kendüye müteallik olan iskelelerde bi'l-

cümle Rusya bayrağı altında olan sefineleri bir dürlü bahane ile tevkif itmeyeceğini ve sandal ve mellahlarını almayacağını taahhüt eder ve bâhusus emtia ile mamûl olan sefinelerin tevkifinden bir külli zararın tertibi mümkün olmakdan nâşi tarafından bi'l-mukabele birbirini tevkif eylememek üzere mukavele olundu ve devlet-i aliyyenin beglik sefineleri kaptanları Rusya reâyaları ticâretleriçün mukim oldukları memâlik-i osmaniye iskelelerinin birine vardıklarında Rusya reâyası hakkına kemide bulunan neferât ve adamlardan icrâsı muhtemel olan bir dürlü rencide vukû' bulmamak için yanlarına zâbitandan mikdâr-ı kifâyeye terfik itmeksizin zikr olunan neferât ve adamları karaya çıkartmayub Rusya reâyasının ve ticâretlerinin emniyet için kaviller vaz' eyleyeler ve Rusya reâyaları karaya vaz'-ı kadim eyediklerinde leb-i deryada olan kulâ' ve bilâdın muhafazaları vesâir kara zâbitanı ber vechle onları tekdâr itmeyeler ve şurûta muğâyir vaz' ve hareket olunduğuna binâen şikâyet olundukda keyfiyeti ba'de't-tahkik müttehim olanlar ziddetle te'dîb olunalar ve kezâlik Rusya reâyasından Rusya Devleti'yle devlet-i aliyye beyninde müstahkem olan hüsn-i muvâlât ve musâfâta muğâyir bir dürlü vaz' ve hareketin icrâsı tecvîz olunmaya.

- 17. madde:** Franca ve İngiltere taifelerinin cümleden ziyâde haklarına müsaade oluna geldiğine binâen bunlar misüllü bi'l-müsâvât Rusya tâfesi dahî devlet-i aliyye memâlikinde i'tibâr olarak muamele görmelidirler. Osmanlı Devleti gerek sözü geçen ve gerek sair azınlık haklarına icrâ olunmak vâcib olmağla devlet-i aliyye gerek zikr olunan ve gerek sair müste'men mîlelin haklarına icrâ olunan cümle mesâlimât ve reâyâtı Rusya reâyaları hakkına dahî icrâ ve riâyet eylesesini işbu madde ile müteahhid olur kezâlik bi'l-mukâbele Rusya memleketinde Rusya Devleti'nin indinde ziyade dost ve müsaade olunan ve mîlelin mütemenni' oldukları mesâlimât devlet-i aliyye reâyası hakkına dahî riâyet oluna.
- 18. madde:** Rusya bayrağı altında olan gemiler memâlik-i Osmâniyye iskelelerine vardıklarında dostane kabul olunub akçeleriyle kendilerine lâzım olan cümle me'kûlât ve meşrûbâtı iştirâya meşûn olub iştirâ ve bey' ve nakline kimesne tarafından mümanaat olunmayub bu güne meşûniyetler için bir dürlü resm ve hediye kendülerden mutâlebe olunmaya kezâlik devlet-i aliyyenin gemileri dahî Rusya memâlikinde dostane kabul olunub kendilerine lâzım olacak me'kûlâtı akçeleriyle bilâ mümanaat iştirâ eylemelerine meşûn olalar.
- 19. madde:** Rusya memâlikinden veyahut sair Avrupa memleketlerinden devlet-i aliyye memâlikine ve devlet-i aliyye memâlikinden Rusya memâlikine veyahut sair düvel memleketlerine emr-i ticâretler için beren varub gelen Rusya reâyası ve tüccârı Rusya reâyaları olduklarını mübeyyin yedlerinde pasaport tâbir olunur mürûr kağıtları olduktan sonra devlet-i aliyyenin velât ve kuzût vesâir zâbitanı ve hiçbir ferd tarafından cizye vesâir teklif iddiasına icbâr ve rencide olunmayub haklarında dostane muamele eyleyeler ve işbu muâhede-i münferide-i lazimesince gerek Rusya memleketinden vesâir düvel memâlikinden devlet-i aliyye memâlikine götürecekleri ve gerek devlet-i aliyyenin memâlikinden alub Rusya memâlikine vesâir düvel memâlikine götürecekleri emtia ve eşyanın bir defa ve bir mahalde resm-i gümrükleri alındıktan sonra mürûr ve ubûr eyedikleri mahallerin gümrükçüleri zikr olunan lâcirânı mükerres resm-i gümrük veyahut sair bir dürlü resm mutâlebesiyle tüccâr-ı meşûrûna cebr itmeyeler ve eğer işbu nizâma muğâyir mesfûrlardan mükerres resm-i gümrük alınırsa ahz idenlerden geriye redd idirile bâhusus Boğdan ve Eflak memleketlerinde cümle nizâm ve kavâide muğâyir gümrükçüler vesâir zâbitalar ol mahallerden mürûr iden Rusya tüccarlarını günâ gün tesmiyeler ihdâsıyla rûsûmât-i mütenevvia-i mürûriye iddiasına icbâr eylemeyeler ve

tüccâr-ı merkûme Rusya memâlikinden yahut ahar düvel memâlikinden zikr olunan iki memleketlere ve devlet-i aliyyenin sair mahallerine götürcekleri emtia ve eşyalarının gümrüğünü %3 hesabı üzere ve ancak bir defa emtia-i merkûmelerini furûht eyledikleri mahalde verib ve kezâlik zikr olunan tâcirler memleketeyn-i merkûmeteynden ve devlet-i aliyyenin mahal-i sairesinden işbu muâhede-i münferide muktezâsı üzere Rusya memâlikine yahut ahar düvel memleketlerine nakl için alıb götürcekleri emtia ve eşyanın gümrüğünü ancak bir defa ve %3 hesabı üzere emtia-i merkûmelemelerini iştirâ eyledikleri mahalde edâ idüb işbu nizâm ve kaideye muğâyir her ne tesmiye ile olur ise bir dürlü resm ve ihtirâ' olunmuş virgü-i mesfûrlardan mutâlebe ve tahsîli memnu' olub gümrüğü edâ eyledikleri mahalde yedlerine Edâ tezkiresi virilüb bu makûle kendülerine virilecek edâ tezkireleri memâlik-i devlet-i aliyyenin cemi' muvâkunda mu'teber tutula.

20. madde: Devlet-i aliyye musâlaha ahidnâmesinin 11 inci maddesiyle ve muahedesinin 6 ıncı maddesiyle kendi memâlikinde Rusya reâyâsunun icrâ eyledikleri ticâretlerine Franca ve İngiltere misüllü dost ve haklarına ziyâde müsâade olunan tavâyifin mümenteni' oldukları menâfi'i tahsis etmek ve mesfûrlardan zikr olunan iki tâifenin verdikleri rûsûmattan gayri rûsûmu mutâlebe eylememek üzere müteahhid oldığına binaen işbu maddede şu vechle mukâvele olundu ki Rusya reâyâları devlet-i aliyye memâlikine emtia ve eşya getirdüklerinde ve devlet-i aliyyenin memâlikinden emtia ve eşya alub Rusya memleketine götürdüklerinde zikr olunan Franca ve İngiltere tâifelerinin verdikleri rûsûmatın aynını edâ idüb yâni %3 ve malum ola ki Rusya tüccâr sefâyini bir defa rûsûm-ı gümrüğü edâ eyledikten sonra bir dahî devlet-i aliyyenin taht-ı hükümetinde olan âhar bir mahalde edâsına mecbûr olmayalar ve Rusya reâyâsunun zikr olunan iki tâifeden virilen rûsûmatın aynı olmak üzere verecekleri rûsûmi ziyade tasdik için Rusyaluya bilâ hasr ve men ola ila âhire mikyas olacak tâifeteyn-i merkûmeteynin devlet-i aliyye ile olan ahidnâmelerinin müvâdâti'z-zikri bu mahalde derc olunur zirâ Franca ahidnâmesinde Franca tüccârı memâlik-i devlet-i aliyyeye getirdikleri ve alub götürdükleri emtiadan kadîmden bu ana değin %5 verüb lâkin devlet-i aliyyenin kadîmi dostlarından olmağla %3 gümrük vermek üzere müceddiden ahitnâmelerine ilhak olunmak istid'â' itmeleriyle ricaları haiz-i kabul olub vech-i mevrûh üzere kendilerinden %3 den ziyâde talep olunmaya ve gümrüklerini edâ eyledüklerinde memâlik-i devlet-i aliyyede câri olan nukûd ile Hazine-i âmireye alındığı minvâl üzere alınub noksan ve ziyade talebiyle rencide olunmayalar deyü mestûr olub ve kezâlik İngiltere ahidnâmesinde dahî Halep ve Mısır vesair memâlik-i Osmâniyye nin beldelerinde bulunan İngiltere tüccârı ve İngiltere bayrağı altında gelenler bilâ tehlike alış veriş edip kemâ fi's-sâbık emtialarının kıymetlerine nazaran ancak %3 hesabı üzere gümrüğünü verüb ziyâde bir akçe virmeyeler deyü muharrerdir ve kezâlik Rusya memâlikine emtia götürcek devlet-i aliyye refyâsı Rusya'da ilân olunan târifelere mutâbakat ile Rusya Devleti'nden ziyâde müsâade olunan dost tavâyifin verdikleri rûsûmatın aynını vereler.

21. madde: Devlet-i aliyyenin memâlikinde ticâret iden Rusya reâyâları Rusya memâlikinden veyahud sair düvel memâlikinden devlet-i aliyyenin memâlikine getirdikleri ve kezâlik devlet-i aliyyenin memâlikinden Rusya memleketine veyahud sair düvel memâlikine alub götürdükleri emtia ve eşya için ancak %3 resm-i gümrük vermeleri gerçi mevrûh olub lâkin emtia ve eşyanın kıymetini takdir hususunda tüccâr ve emnâ-i beyninde vukû'î muhtemel olan her ne gûne münâzâayı ber-taraf etmek için

memâlik-i devlet-i aliyyede Rusya tüccârlarına ve gümrük ümenâsına ba'de ez'n ve ile'l-ebed kaide-i mer'iyye tutulmak üzere bir tarifinin tanzimi lâzım görüldüğüne binâen... .. devlet-i aliyye zikr olunan tarifinin ma'mûl bih bir suretini vakinde Rus Elçisine virmiş olmağla bu defa dahî işbu madde ile tarife-i merkûmeyi tamamen tasdik ve ticâret iden Rusyalıların hakkına bilâ istisna bi'l-cümle memâlikinde düstûru'l-amel itdirmesini alenen müteahhid olur benâberin devlet-i aliyye zîr-i hükümetinde olan bi'l-cümle gümrüklerin defterlerine ve mahkemelerin sicilâtına kayd ve tescil olunmak için zikr olunan ta'rifinin sahîh suretlerini irsâl ve kemâl-i dikkat ile riâyet olunmasını ve zikr olunan ta'rifede zikr olunmamış olan emtia ve eşya ve levç ve hurûcdan gümrük ümenâsı kıymetleri üzerine %3 den ziyâde iddiâ ve ahz eylemelerini tenbih eyleye ve gümrük ümenâsı târifede zikr olunmamış emtia ve eşyaya kıymet-i hakikiyyelerinden ziyâde bahâ takdir itmek murâd eylediklerinde Rusya tüccârı nukûd akçe yerine yine %3 hesabı üzere emtia ve eşyanın aynını vermeğe müstakîl olalar ve Rusya reâyâları Bahr-ı siyâh yolundan veyahut sâir tariklerden Rusya memâlikine götürmek üzere memâlik-i devlet-i aliyyede ve bâhusus Bahr-ı sefid de iştirâ eyledikleri hamr için hamrı iştirâ eyledikleri mahalde %3 hesabı üzere resmini edâ idüb bir dürlü tereddüt olunmaksızın tediyesi lâzım gelen edâ tezkiresini aldıktan sonra İstanbul Boğazı umurundan mürrûrlarında bitirme vesâir bir dürlü resm virmeğe mecbûr olmayalar ve bahr-ı sefidde vâkî' cezirelerin gümrükçüleri ve voyvodaları ekseri reâyâdan olmağla mesûrların tezkereleri eğer Rumî ibâresinde ise dahî bilâ muhâlefet ma'mûl bih itibâr ve amel oluna.

- 22. madde:** Kezâlik dahî mukâvele olundu ki devlet-i aliyyenin limanlarında bey' ecliğin tahliye olunan Rusya meta'larının resmi alınub ve leb-i deryada olan âhar bilâda gönderilmek üzere olan emtiadan rüsûm taleb olunmaya bu bâbda bir dürlü mümânaat olunmayub emtia-i merkûmenin bey' ecliğin götürülüp tahiyeye olunacak mahallerde resmi edâ oluna
- 23. madde:** Rusya reâyâlarından mudes olan kasabiye ve rest ve bac ve yasak kavli tesmiye olunur tekâlif mutâlebe olunmayub ve her bir sefineden selametlik resmi için 300 akçeden ziyâde alınmaya.
- 24. madde:** Rusya tüccârının ve Rusya'ya müteallik olanların Rusya memâlikinden memâlik-i Osmâniyye ye götürcekleri ve memâlik-i Osmâniyye den alub kendü vilâyetlerine götürcekleri emtia ve eşyanın rüsûmü fakat %3 hesabı üzere verilmesi ve bahâsı bâlâda mestûr 20 inci maddede karar verildiğine binâen işbu ahidnâmede tahsis olunan rüsûmü edâ eyledikden sonra vilâyetlerine alub götürcekleri cümle emtia ve eşyayı tahmil ve nakl eylemeleri husûsunda kendülere bir dürlü muhâlefet itmeyeceğini devlet-i aliyye müteahhit olur.
- 25. madde:** Rusya tüccârı işbu ahidnâmenin muktezâsı üzere %3 resmini edâ idüb mu'tad üzere edâ tezkeresini aldıktan sonra zikr olunan edâ tezkeresi ibrâz olundukda mu'teber tutulub memâlik-i Osmâniyye nin kanğı mahalline emtialarını götürürler ise ber vechle kendilerinden mükerrer resm iddiâ olunmaya ve eğer mukavele olunan târifeye nazaren emtiaya kıymetlerinden ziyade bahâ takdir olunduğu zâhir olur ise Rusya reâyâsından fi'l-vaki' %3 den ziyâde resm taleb olunmamak için zikr olunan târifeyi mümkün olan tenzil ile tebdil itmek devlet-i aliyyeden va'd olunur ve eğer Rusya tüccârı getirdikleri emtia ve eşyalarını devlet-i aliyyenin reayasından bazılarını fûrûht itmek murâd eylediklerinde kimesne tarafından bizim iştirâsına istihkâkimiz ve şurût-i mahsûsamız vardır bahanesiyle nîzâ' ve mümânaat olunmayub devlet-i aliyyenin memâlikinde ticâret eden Rusyalılar bu bâbda

tamamen müstakil ve serbest olub ve müslim olan bi'l-cümle esnafların ve muhtekirlerin taarruz tasallutlarından tahlîs ve emîn kılınalar.

- 26. madde:** Rusya tüccârı ve Rusya'nın zîr-i himâyesinde olanlar memâlik-i Osmâniyye ye getirecekleri ve alub götürcekleri nukûd-ı sîm ve zer için bir dürlü resm ve vergi vermeyeler ve nukûdlarını Osmanlu akçesi kat' idirilmeye icbâr olunmayalar.
- 27. madde:** Rusya reâyâları getirdikleri gurusların resminden muâf olmak muktezî olduğına binaen darphâne nâzırları ve hazinedârlar tarafından guruslarını devlet-i Osmâniyye nin sikkesiyle meskûk itmek iddiasıyla icbâr ve rencide olunmayalar.
- 28. madde:** Gerek fûrûht ve gerek iştrâ olunan Rusya emtia ve eşyasının resm-i masdariyeden muafiyetlerini Rusya Devleti devlet-i aliyyeden taleb eylediğine binaen devlet-i aliyye Françaluya müteallik emtia ve eşyaya kıyasen onları muâf olmaları bâbında bir kıta ferman ısdâr itmekle devlet-i aliyye tekrâren işbu madde ile ba'de ezîn Rusya limanlarında kendi malları olduğunu müş'ir defter ile Rusya bayrağı olan sefinelere tahmül olunub belde-i Kostantiniye'ye getirilecek ve kezâlik Rusya memleketine götürülmek için belde-i Kostantiniye'de Rusya sefâyinine tahmül olunacak emtia ve eşyadan fakat işbu ahidnâmede karar verilen rûsûmatdan gayri bir nesne mutâlebe olunmayacağını taahhüt ider.
- 29. madde:** Rusya reâyâları devlet-i aliyyenin dost ahî ve haklarına ziyade müsâade eylediği Franca ve İngiltere taifeleri misüllü devlet-i aliyye memâlikine getirecekleri emtia ve eşya için %3 vermek ve devlet-i aliyye reâyâları Rusya memâlikine götürcekleri ve ondan alub getirecekleri emtialar için sair dost olan tavâifin tâbi' oldukları târifelerde mukannen olan rûsûmatın aynınu Rusya limanlarında edû itmek hususu gerçi işbu ahidnâmenin 20 inci maddesinde tarafeynden kavî ve karar olunmuş olub lâkin bu cümle ile tarafeyn reâyâları cânibeynin memâlikinde bâlâda mezkûr dost ve haklarına ziyâde müsâade olunan tarafeyn beyninde akd olunan işbu bend-i alâiyine muğâyiretleri olmayan derecelerde riâyet ve mutâba'at eyleyeler.
- 30. madde:** 1774 senesi Kaynarca'da in'akid pezîr olan müsâlaha ahidnâmesinin 11 inci maddesinde ve 1779 senesi Mart ayının onuncu gününde akd olunan tenkîh ahidnâmesinin 6 ıncı maddesinde Rusya bayrağı altında olan bi'l-cümle tüccâr sefâyini Kostantiniyye Boğazı memrinden Karadeniz'den Akdeniz'e ve Akdeniz'den Karadeniz'e serbestiyet üzere mürrûr ve ubâr itmeleri ve yine muâhede-i mezkûrenin zikr olunan 6 ıncı maddesinde işbu zikr olunan sefinelerin hey'et ve tahmülleri devlet-i aliyyenin dost ahî ve haklarına ziyâde müsâade eylediği tavâyifden olan Franca ve İngilterelü sefinelerine kıyasen tâyin ve tahsisi meşrûut olmaktan nâşî bu bâbda her güne hilâf-ı inhâyi def' için Rusya tüccâr sefâyininin küçükten büyüğe dek hey'etleri ba'ine zikr olunan Franca ve İngiltere vesâir tavâyifin tüccâr sefâyininin hey'etine mümâsil olmalarını te'yiden işbu maddede kavî ve karar olunub ve mütehammil olacakları hamuleyi tâyin ve tarîr için sefâyin-i merkûmenin en küçüğü 1000 ve en büyüğü 16000 kile yahut 8000 kantar ki Pot tabir olunur Rusya'nın veznine kıyasen 26400 Pot'a bâliğ olur hamuleyi mütehammil olmaları karar verilmişdir ve işbu maddede devlet-i aliyye tarafından taahhüt olunur ki Rusya bayrağı altında olacak ol misüllü sefinelerine bir dürlü mümanaat olunmayacağından başka devlet-i aliyyenin memâlikinde fûrûht olunacak emtia ve eşya ile mahmûl olmadıklarından devlet-i aliyyenin memâlikine uğramaksızın doğru Karadeniz'den mümrinden ubâr ile bahr-ı sefide ve bahr-ı sefidin ötesinde vâki' "Meditrâne" tâbir olunur denizde kâin ve devleti aliyyeye tâbi olmayan vilâyetlere

varmak üzere olmalarıyla hamûleleri her ne emtia ve eşyadan olur ise olsun ber vechle yoklanmaları ve te'hîrleri iktizâ itmeye devlet-i aliyye sefâyin-i mezkûrenin mürûruna beyne'd-devleteyn teminen müstahkem olan dostlukdan me'mûl olunabilir her dürlü sehvâlinleri icrâ ve ifâ ideceğini dahî müteahhid olur.

31. madde: Rusya memâlikinden bahr-ı sefid ve Meditrâne ta'bir olunur deniz ve zikr olunan iki denizden bahr-ı siyaha mürûr iden Rus tüccâr sefâyinin hamûlelerinden gümrük ve bir dürlü resm iddiâ eylememek ve bir kimesneye aldurmamak ve sefâyin-i merkûmenin mürûrlarında Kostantiniye'de ve hiçbir mahallinde hamûlelerini ihrâca icbâr olunmamak hususlarını devlet-i aliyye taahhüt ider.
32. madde: Karadeniz'den gelüb Kostantiniyye'nin memrinden mürûr iden Rusya bayrağı altında olan gemiler ve sefineler ve hâmilelerini mübeyyin Rusya Elçisi tasdiğiyle ibraz olunacak defterlerine ba'de'n-nazar bilâ te'hîr izn-i sefineleri i'tâ olunub bir dürlü tevkîf olunmayacaklarını ve sefâyin-i merkûmenin Akdeniz Boğazı'ndan taşra mürûrlarında izn-i sefineleri ba'de'l-ibraz dilediği mahale bilâ tevkîf seyr itmeğe mezum olacaklarını devlet-i aliyye müteahhit olur kezâlik dahî memâlik-i sâireden gelüb bahr-ı sefid boğazı'ndan duhûl ile bahr-ı siyah canibinde vâki' Rusya limanlarına avdet edecek Rusya bayrağı altında olan sefinelerin dahî Rusya Elçisi tasdiğiyle ibraz olunacak defterlerine ba'de'n-nazar bilâ te'hîr izn-i sefineleri i'tâ olunub Karadeniz boğazından hîn-i hurûclarında izn-i sefineleri Boğaz-ı mezkûrda ba'de'l-ibraz min gayr tevkîf mürûr eyleyeler.
33. madde: Vech-i megrûh üzere Kostaniye Boğazı'ndan mürûr ile uğramaksızın mahal-i ba'ideye râhi olmak üzere olan bi'l-cümle Rusya bayrağı altında olan gemiler ve sefineler zikr olunan Boğaz'dan mürûrlarında hamulelerini mübeyyin Rusya Elçisi'nin tasdiğiyle ibraz olunacak defterlerine kâmilen itibar ile 32 inci maddede beyân olunduğu üzere izn-i sefine emirleri i'tâ olunub eğer devlet-i aliyyeye bir sefinenin tâligası arasında kendi reâyâsından olduğuna bir züphe âriz olur ise Rusya Devleti bu güne sefine tâligasının yoklanmasına rızâdâde olur lâkin bâlada beyân olduğu üzere zikr olunan sefineye mahmûl olan emtia ve eşyaya dokunulmaya ve bu bâbda kemâl-i ihtiyat ile hareket olunub sefinenin kapudanına ve sahibine bir dürlü taarruz olunmayub ba'zen bu güne beyhude yoklamalar ile musâlaha ahidnâmesinde megrût olan işbu geçid ticâretine su'ûbetler irâs olunmaya.
34. madde: Kezâlik hemen devlet-i aliyyenin memâlik ve denizlerinden mürûr ile Rusya limanlarına avdet ve insirâf edecek o makûle sefineler hakkına dahî kaide-i merkûmeye riâyet olunub sefine tarifesinin yahut adamlarının yoklanmasından gayri âhar bir dürlü yoklamaya tâbi olmaya.
35. madde: Ve eğer zikr olunan sefineler Rusya memleketinden devlet-i aliyyeye tâbi olmayan sâir memâlike götürülmek için zehâyir ve me'kûlât ile veyahut zikr olunan memâlikden Rusya memleketine zehâyir ve me'kûlât nakl ederler ise mâdemki devlet-i Osmâniyenin zir-i hükümetinde olan memleketlerden olmayalar zikr olunan sefineler devlet-i Osmâniyye nin hiçbir mahallinde tevkîf itmediklerinden hiçbir güne nizam-ı mülkiyeye tâbi olmayub işbu ticâret ahidnâmesinin 31 inci maddesi muktezâsınca serbestiyet üzere Kostantiniye Boğazı'ndan mürûr ve ubûr eyleyeler.
36. madde: Devlet-i aliyyenin işbu taahhütlerine mukâbele Rusya Devleti dahî dostluğunun bir eserini ibraz için bahr-ı siyah canibinde vâki' Rusya limanlarından behâ-yı mutlaka ile hinta vesair lüzumlu zehâyirin iştirâsını ve Kostantiniye'ye naklini devlet-i aliyyenin reâyâsına tecvîz ideceğini ve kendilerine bu bâbda bir dürlü mümanaat itmeyüb Rusya memâlikinde ticâretlerinin inbisâtına cümle vesâil-i mümkinneyi i'mâl eyleyeceğini va'd ider.

- 37. madde:** Devlet-i aliyye reâyâları memâlik-i Osmâniyye'nin bir limanından bir limanına nakl için emtialarını sefine sahibinin veyahut kapudanun inzimâm-ı re'yi ile ve mukavele olunan navl ile Rusya sefâyinine tahmil eylediklerinde kendilerine bir dürlü mümanaat olunmaya ve eğer sefinelerin müste'cirleri bilâ sebeb âdil sefineleri esna-yı râhda terk ederler ise Kûdîlar vesair zâbûlar zıkr olunan müste'cirleri mukavele olunan navl-ı sefine ücretini tamamen sefinenin kapudanına veyahut sahibine edâya icbâr eyleyeler.
- 38. madde:** Eğer devlet-i aliyye için Rusya sefâyiniinden birini isticâra hâcet-mes ider ise isticâra me'mûr olan valiler vesair zâbûlar Rusya Elçisine veyahut konsolos bulunan mahallerde konsolosuna haber idüb bunlar husûs-ı mezbûra münasib olan sefineyi enbâ' eyleyeler ve Rusya konsolosu bulunmayan mahallerde zıkr olunan sefineler kapudanlarının veyahut sahiplerinin hüsn-i rızâlarıyla icâr olunub ve mukâvele olunan ücret muktezâsı üzre bilâ tehr kendilerine edâ oluna ve böyle bir hâcet-mes eyledikde devlet-i aliyye Rusyalunun sefâyinine hüsn-i rızâlarıyla mukâvele olunmadıkca isticâr eylemeye ve isticâr olunmamış ve bâ husûs bir mikdâr emtia ve eşya ile tahmil olunmuş olan sair sefineler alıkonulmayub hamulelerini tahliyye ber vechle icbâr olunmayub bir dürlü rencide ve tekdîr olunmayalar.
- 39. madde:** Rusya reâyâsından biri harb olan bir memlekette kendi sefinesini zehâyir ile yahut emtia-i saire ve eşya ile tahmil idüb yine harb olan âhar bir memlekete naklederken devlet-i osmaniyyenin sefinelerine tesâdüf ider ise düşmana emtia ve eşya ve zehâyir götürür deyû sefinesini veyahut hamûlesini ahz itmeyüb derûnunda olan adamları dahi esir etmeyeler.
- 40. madde:** İşbu devleteyn-i müte'âhideteynin biri âhar bir devlet ile muhâbere üzre oldukta ol birinin reâyâları mâdemki mühimmat ve zehâyir-i harbiye düşman olan devlete götürmeyeler bu zıkr olunan düşman ile ticâret imek ve memâlikine varub gelmek memnu' olmaya ve mühimmat ve zehâyir-i harbiye tabîrinden ağısanılacak eşya bunlardır top ve havan ve âlât-ı nâire ve piştov ve hambere ve fişek ve gülle ve kurşun ve tüfenk ve çakmaktaşı ve fitil ve barut ve gühercile ve zırh ve mızrak ve kılıç kolanı ve fişeklik ve eğer ve gem lâkin daima sefinenin ve adamlarının muhafazasına lazım olan mikdâr istisna oluna bu mahalde zıkr olunmamış eşya-yı mühimmat ve zehâyir-i harbiye ve mühimmat-ı sefine kabilinden addolunmayalar.
- 41. madde:** Devlet-i aliyye reâyâsından biri devlet-i aliyye memâlikinden alub âhar yerlere me'kûlât ve zehâyir götürürlerken eğer ihracı memnu' olduğundan esna-yı râhda ahz olursa bu makûle devlet-i aliyye reâyâsının sefineleri derûnunda hizmet eden Rusya reâyâları ahz olunmayub te'dîb olunmayalar.
- 42. madde:** Rusya reâyâları devlet-i aliyyenin sefinelerinden me'kûlât ve zehâyir iştirâ ve kendi vilâyetlerine avdet üzre olub devlet-i aliyyenin düşmanı olmayan veyahut dostu olmayan bir devletin memâlikine gitmez iken devlet-i aliyyenin sefâyinine müsâdif oldukları takdirde Rusya sefineleri müsâdere olunmayub mal ve tecmilât ve adamlarıyla sebilleri tahliye olunalar ve eğer bu şurûta muğâyir zıkr olunanların biri ahz olunur ise sebili tahliye olunan eşyası dahi tamamen kendüye redd oluna.
- 43. madde:** Devlet-i aliyye bir düşman sefinesi derûnunda bulunan Rusya tüccârının emvâlini müsâdere etmeyeceğini ve harb zmnunda olmayub umûr-ı ticâret için buldukları takdirde kendilerini dahi esir etmeyeceğini taahhüt eder.
- 44. madde:** Devleteynin reâyâsına cânibinin memâlikine emtia ve eşyalarını götürmeğe ruhsat verilmekle tarafeynden kavî ve karar olundu ki emtialarını vaz' ve hıfz için

münasib mahaller ve mahzenler ve sâkin olmak için hâneler isti'mâlîne mezun olalar ve müteahhid olan tarafeynin müdür-i umûru cânibinin reâyâları beyninde hâneler ve mahzenler icâr ve isticâr-ı senedâtının akdine ve akd eyledikleri senedât ve mukâvelelerinin ifasına nezâret ve ihtimam idüb işbu zerâyitin adem-i ri'âyetine dâir şikâyet olunur ise her vech ile lânet ve icrâ-yı hak eyleye böylece Rusya Devleti devlet-i aliyyenin reâyâsı hakkına ve devlet-i aliyye-i Osmâniyye memâlikinde temekkün iden Rusya tüccârı hakkına taahhüd eylemişlerdir.

45. madde: Rusya reâyâları İzmir'de ve Iskenderiye'de ve devlet-i aliyyenin Kostantiniyye'den mâada mahal-i sâiresinde harir ve pirinc ve Yemen kahvesi ve revgân-ı zeyt iştirâ ve ihrâc vediledikleri mahallere götürebileler.
46. madde: Kezâlik Rusya reâyâları devlet-i Osmâniyye nin memâlikinden penbe-i hâm ve rişte-i penbe ve sahtıyanlar ve balmumu ve günler iştirâ ve ihrâc ve diledikleri mahallere götürebileler.
47. madde: Memâlik-i osmaniyyede meyvenin kesreti olmağla kesreti olan vakitlerde Rusya sefâyini gelüb incir ve üzüm ve fındık vesair bu makûle meyvenin iştirâsına mezun olub işbu ahidnâmenin muktezâsı üzre resm-i gümrüklerin edâ eylediklerinden sonra tahmil ve nakl eylemelerine bir dürlü kendilerine münânaat olunmaya kezâlik dahî Rusya sefâyini Kıbrıs ceziresinden ve devlet-i aliyyenin sairesinden devlet-i aliyye reâyâsı müsüllü tuz iştirâsına mezun olmalarına karar verilüb valiler ve mütesellimler ve kâdılar vesâir zâbutan taraflarından kendilerine bir dürlü münânaat olunmaya.
48. madde: Rusya bayrağı altında yürüyen tüccâr sefâyininden bir gâne sâ-i isti'mâl vuku'unun indifâ' için Rusya Devleti devlet-i aliyye-i Osmâniyye hakkına dostluğu izhâr için devlet-i aliyyede mukîm olan elçisi bayrağının mütekellif olmasına rızadâde olur.
49. madde: Rusya elçileri gerek hediye için ve gerek kendilerinin melbûsât ve mefrûşat ve envâ'-ı me'kûlât ve meşrubat ve zehâyir için getirdikleri eşyadan bâc ve sair bir dürlü resm mutâlebe olunmayub olunmayub muaf olalar.
50. madde: Rusya elçilerinin ve konsoloslarının hizmetinde olan tercümanlar cizyeden ve resm-i kasâbiyeden vesair tekâlif-i örfiye tâbir olunur bi'l-cümle tekâliflerden muaf ve müsellemler olalar.
51. madde: Rusya reâyâları hakkına riâyet olunan bi'l-cümle muâfiyetler ve müsellemlât ile Rusya Elçisinin ve konsoloslarının hizmetinde olan tercümanlar vesair adamları dahî mütemetti' olalar.
52. madde: Rusya Devleti Kaynarca ahidnâmesinin 11 inci maddesi muktezâsunca memâlik-i Osmâniyye 'nin cemî' mahallerine ve Rusya'nın umûr-ı ticâret için dilediği yerlere konsoloslar nasb imeğe hakkı olmağla devlet-i aliyye işbu maddede Rusya konsolosları dost ve ziyade müsâade olunan tâ'ifeden olan Franca ve İngiltere konsolosları ve konsolos vekilleri müsüllü Franca ve İngiltere konsolosları bulunmadığı mahallerde dahî kendilerine râci' ve hakları olan bi'l-cümle mesâlimât imtiyâzât ile mütemetti' olacaklarını taahhüd eder.
53. madde: Memâlik-i Osmâniyye de konsolos ve konsolos vekilleri kendi padişahlarının alâyim ve bayraklarını dikmeğe valiler ve kâdılar vesair zâbutan tarafından bir dürlü münânaat olunmaya.
54. madde: Konsoloslar sâkin oldukları hânelerin muhafazası için istedikleri yasakçılarını yanlarına alub zikr olunan yasakçılarını odabâşılar vesâir zâbutan himâyet ve siyânet idüb bunlar bu bâbda mezbûrlardan bir dürlü tekliif ve in'âm mutâlebe eylemeyeeler.

- 55. madde:** Rusya konsolosları ve tercümanları ve tüccârlar misüllü sâir müteayyinleri kendi masrîflarıçün evlerinde şıra sıkub ve tazradan dahî hamr getirdüb kendilerine bu bâbda kimesne tarafından bir dürlü mümânaat olunmaya.
- 56. madde:** Rusya Devleti'nin konsolosları ve tercümanları vesâir müteayyin kimselerinin kendü zahireleriçün evlerine şıralık üzüm gönderildikte veyahud evlerine hamr götürüldükte yeniçeri ağası ve bostancıbaşı ve topçubaşı ve voyvodalar vesâir zâbitan taraflarından zikr olunan üzüm ve hamrın nakl ve vülûciçün dürlü resm ve bahşîş mutâlebe olunmaya.
- 57. madde:** Umâr-ı ticâret için mukîm olan konsolosların aleyhine bir kimse dava ider olur ise kendülerini ahz itmeyüb ve evlerini temhîr eylemeyüb davaları redd ve devlet-i aliyyeye ifâde oluna ve eğer işbu ahidnâmenin in'ikadından evvel veyahud sonra sudûr bulub işbu nizâma muğâyir olan evâmîr ibrâz olunur ise amel olunmayub terkîn olunalar ve bu hususda işbu maddenin muktezâsınca amel ve hareket oluna.
- 58. madde:** Rusya konsolosları ve tâcirleri sair Nasrânî bir tâifenin konsolosları ve tâcirleriye nizâ'ları oldukda eğer tarafeynin rızası olur ise devlet-i Osmâniyye de mukîm olan Rusya Elçisi yanına davalarını görebileler ve eğer iki taraf dahî davalarının devlet-i Osmâniyye nin valilerinden ve kâdılar ve zâbutlar ve gümrükçülerinden görülmesine tâlib olmaz ise münâzaada olan iki cânibinin rızaları olmadıkça zikr olunan valiler vesâirleri ber vechle mesfûrûna cebr itmeyüb umûrlarına müdâhale itmeyeler.
- 59. madde:** Memâlik-i devlet-i aliyyede hiçbir kimesne Rusya konsoloslarını tercümanları var iken asûleten mahkemelere cebr itmeyüb ve hîn-i hâcette devlet-i aliyyenin reâyâları kendi musâlihalarını konsoloslar tarafından gönderilecek tercümanlarıyla müzakere ideler.
- 60. madde:** Deryada Rusya sefinelerini Mağrib ocakları korsanlarının tasallutlarından sıyânet için ve zikr olunan korsanların lenger-endâz olabildikleri limanlarda Rusya konsoloslarını ve tüccârını rencidelerinden himayet itmek için memâlik-i Osmâniyye de valiler ve paşalar vesâir zâbitan Rusya konsoloslarını ve tüccârını himayet ve sıyânet itmeleri hususuna devlet-i aliyye dikkat-i tâm ve ihtimâm-ı mâlâ kelâm ile nezâret ideceğini taahhüd ider ve devlet-i âliyye'ye müteallik olan limanlara ve kal'alara tevârit iden sefineler fi'l-vaki' Rusya bayrağının himayesinde olduklarını Rusya elçileri ve konsolosları şehâdetleriyle lede'ı-tahkîk zikr olunan limanların bi'l-cümle valileri ve zâbûânı mezbûr korsanlardan Rusya sefâyini ahz olunmamak ve bâhusûs kal'aya karîb bulunan sefine alınmamak hususlarına vucûhla sa'y ve ikdâm itmek vâcibe-i zimmetleri ola ve vülât ve zâbitan bulunan hükümet-i osmaniyyenin mevâki'inde korsanlardan Rusya reâyâlarına zararlar îrâs olunur ise zikr olunan vülât ve zâbitan tekâsûrlarından neş'et imiş cümle zararların tazminine mecbûr olalar.
- 61. madde:** Rusya reâyâlarından biri Cezayir ve Tunus ve Trablusgarp ocakları korsanına müsâdif olub bunlardan sebî ve istirkak olunur ise veyahud zikr olunan korsanlar Rusya tüccârının sefinesi veyahud malını alırlar ise devlet-i aliyye zikr olunan ocakların üzerinde olan iktidârını i'mâl ile bu vechle esîr olunmuş Rusya reâyâlarını tahlîs ve ahz olunmuş sefinelerini ve emvâl ve egyptarını istirdâd itmeğe müteahhid olur.
- 62. madde:** Korsanlar veyahud devlet-i aliyyenin düşman-ı sâiresini kendi memâliki sevâhiline korsanlık icrâ eylediklerinde bu bâbda Rusya Konsolosları ve tüccârı rencide olunmayub bir dürlü kendilerinden bir şey lazım gelmeye lâkin cânibinin

emniyetiçün ezbandâr ta'bir olunur konsolosların herkese ma'lûm olmak için temyizleri muktezâ olduğundan hükümet iden zâbitân taraflarından korsan ve ocaklı sefineleri devlet-i aliyyenin limanlarına geldiklerinde pasaportlarını yani mürûr kağıtlarına dikkat ile nazâr-ı tefahhus olunub haklarına muktezâ kavânin üzere amel ve hareket oluna lâkin bu şurûtaıyla ki Rusya konsolosları dahî Rusya bayrağıyla tevârüd iden cümle sefâyine sıhhat ile tefahhus idüb devlet-i Osmâniyye nin zâbitanuna ifade ve bunlar ile Rusya konsolosları muhâbere ünsiyet idüb beyinlerinde şifâhen veyahud tahrîren cânibinin emniyetini mevrâs olabilur ve sâil ve esbâbi müzâkere ve muhâbere eyleyeler.

- 63. madde:** Memâlik-i Osmâniyye de ticâret eden Rusyalulara dâir böylece karar verilmişdir ki eğer Rusya tüccârlarından biriyle nizâ' vâki' olub bu bâbda Kâdiya şikâyet olunur ise Kâdi Rusya tercümanı hazır olmadıkça da'vayı istimâ' eylemeyeler ve eğer tercümanları âhar mühim bir işte meşgûl bulunur ise gelinceyedek te'hîr oluna ve Rusya reâyâları dahî tercümanları hazır değildir vesilesiyle sâ-i isti'mal etmeyüb bilâ te'hîr huzur-ı şer'a ihzâr eyleyeler ve eğer Rusya reâyâlarının birbiri beyninde münâzaa vâki' olur ise devlet-i aliyyede mukim olan elçileri veyahud konsolosları da'valarını görüb Rusya'nun kavânin ve kavâidi üzre fasl ve muktezâsını hükm eylemelerine hiçbir kimesneden bir dürlü muhâlefet olunmaya.
- 64. madde:** 4000 akçeden ziyâde olan davalar der-aliyyede istimâ' olunub âhar yerde istimâ' olunmayalar.
- 65. madde:** Devlet-i aliyyenin reâyâsından gerek tüccârdan ve gerek sâirden birinin bir Rusya reâyâsı üzerine tahrîr olunmuş polîçe kağıdı olub bu zikr olunan Rusyalı veyahud ona tâbi' olan adamı polîçeyi kabul itmediği takdirde bilâ sebebi şer'i edâsına icbâr olunmayub polîçeyi gönderen adamdan mutâlebe olunmak için kabul olunmadığını mü'ir bir kağıd alına ve Rusya elçileri ve konsolosları makbûl olan polîçelerin akçelerini edâ üdirmek husûsuna iktidârlarını i'mal eyleyeler.
- 66. madde:** Rusya tüccârdan biri âhar bir mahale azîmet murâd idüb konsolosu kefil olur ise duyununu edâ itirmek bahânesiyle azîmetine mûmânaat olunmaya ve 4000 akçeden ziyade olan da'valar işbu ahidnâmenin 64 üncü maddesinde karar verildiği üzere Divân-ı âliyyede istimâ' olunalar.
- 67. madde:** Devlet-i aliyyenin mahkeme adamları ve zâbitan vesâirler bir Rusya reâyâsından meskân olan bir hâneye cebren duhûl eylemeleri ve bir hâcet-i azime mess ider ise mukaddem Rusya elçisine veyahut konsolos bulunan mahallerde konsolosa haber verilüb ba'dehu taraflarından bu hususa ta'yîn olunacak adamlarıyla mahalline varıla ve eğer bunun hilâfı vâki' olur ise hilâfına hareket edenleri kavâninin şiddeti muktezâsınca te'dîb olunmalarını devlet-i aliyye taahhüt ider.
- 68. madde:** Rusya reâyâsı ile sâir adamlar beyninde olan da'valar bir defa şer'an fasl ve hüccet ile kat' olunduktan sonra tekrâren istimâ'ti câiz olmaya ve eğer bir defa dahî tefahhus olunmak iktizâ ider ise Rusya elçisine haber vermeksizin veyahud konsolosun tarafından maddenin etrafıyla tafsil ve beyanı gelmeksizin müddeî ve müddeâ aleyh olanların huzur-ı şer'a varmaları tecvîz olunmayub ahzına dahî çavuş ve mübaşir gönderilmeye ve bu bâbda maddenin etrafıyla vukûfını tahsil ümeğe kendilerine bir müddet-i kâfiye virile ve eğer bir defa fasl olunmuş dava tekrâren istima' buyurulmak vâki' olur ise bir gayri yerde görülmeyip ancak Divân-ı âliyyede görülmek üzere mukavele olundu bu taktirce Rusya reâyâları ve onlara müteallik olanlar asaleten huzur-ı şer'a varılub veyahud vekil-i şer'iyelerini göndereler ve devlet-i aliyye reâyâları Rusya reâyâsı üzerine da'va ider ise mademki yedlerinde ma'mûl bih senedât veyahut hükkâm taraflarından ilâmları olmadıkça istimâ' olunmayalar.

- 69. madde:** Rusyalı bir tâcirin veyahut Rusya'ya müteallik bir âhar kimsenin iflâsı zühûr iderse kalan eşyasından eshâb-ı duyûnun akçesi verile ve eğer eshâb-ı duyûn taraflarından Rusya konsolos veyahut tercümanı veyahut âhar bir Rusyalı iflas eden adama kefil olduğu bir şehâdet-i hakikiye ile isbat olunmadıkça zikr olunan konsolosun ve tercümanın ve hiç âhar bir Rusya reâyâsının üzerine bir dürlü da'va olunmayub duyûna kefil oldular bahanesiyle bir vechle tevkîf ve evleri temhîr olunmayub kendilerine bir dürlü keder ibrâs olunmaya.
- 70. madde:** Eğer ba'de ezîn tüccârın nef'i için Francalunun memâlik-i Osmâniyye de i'mâl eyledikleri misüllü dellallar nasb itmek iktizâ ider ise tüccârdan intihâb istihdâm olunacak dellallar her ne milletten olur ise hizmetlerinin icrâsında kendilerine ber vechle taarruz ve rencide olunmayub bir dürlü cebr olunmayalar ve Rusya tüccârı her ne milletten ve bilâ istisna Yahud milletinden dahî dellallar istihdâm itmek diler ise intihâbları ve re'-yi mutlakalarına menûl ola ve zikr olunan dellallar hizmetten tard veyahut mürd olurlarsa gedik hakkı bahanesiyle haleflerinden hiçbir şey edâ olunmaya.
- 71. madde:** Memâlik-i Osmâniyyede sâkin olan gerek evli ve gerek bekâr Rusya reâyâlarından her ne rütbeden iseler dahî cizye mutâlebe olunmaya.
- 72. madde:** Eğer Rusya reâyâlarının birbiri beyninde katil veyahud âhar fesadlar vâki' olur ise Rusya elçisi yahud konsolosları maddeyi görüp kavânin ve kavâidleri muktezâsinca hükmi icrâ idüb devlet-i âliyyenin zâbitanından hiçbir ferd müdahale ve mümânaat eylemeye.
- 73. madde:** Rusya reâyâları bulunduğu mahallerde kalı vâki' olur ise üzerlerine sâbit etmeğe bir delil olmadığı suretde bu bâbda istintâk ile bir dürlü tekdîr olunmayub cerime mutâlebesiyle rencide olunmayalar.
- 74. madde:** Rusya reâyâsından biri veyahut Rusya himayesinde olanlardan bir kimesne katil veyahud âhar bir töhmet idüb memleketin zâbitına ihbâr olundukta devlet-i Osmâniyye'nin Kâdıları vesâir zâbitanı bu güne maddeleri ancak konsolosun yahud elçi veyahud konsolosu her nerede iseler dahî taraflarından bu hususa me'mûr olunan adamlarının muvâcehesinde göreler ve bu güne vukû'âtın vukû'unda kâmilin ve tamamen adalete ri'âyet olunmak için müteahhidin yekdiğerinden matlûbdur ki maddenin tafahhus ve faslına müsâvetle ihtiyât ve dikkat olunmasına intibâhla nezâret eyleyeler.
- 75. madde:** Devleteyn beyninde müstâhkem ve pâyidâr olan bünyân-ı silm ve musâfâtın karîn tezeliül ve indirâs bimend-i teâlâ adımı'l-ihimâl olduğu her ne kadar meczûm ise dahî bazı vakitlerde hilâf vâki' bazı havadisler ürcüfe tekevvün idüb tarafeyn tüccârının adem-i enniyet ve tevahhuşlarını mücib olduğundan işbu muahede-i münferideye tüccâr-ı mezkûrenin indifa' ve haşinelerini mücib bir şurûtin derci lâzım geldiğine binaen şu vechle beyan olunur ki bazı ahidnâmelerde mestûr olduğu üzere mazallahu teâlâ Rusya Devleti ile devlet-i aliyye beyninde der-kâr olan müsâleme ve vifâk-ı mübeddel muhâsama ve şikâk olur ise cânibinin memâlikinde ticâret iden devleteyn reâyâları vuku'-ı muhâsama târihinden 6 ay müddetede emtia ve eşya ve mâmelekelerini fîrûht ve cümle mallarıyla bilâ muhâlefet vatanlarının hudûdu dâhilinde avd ve instrâfa mezûn kılınub tarafeynden te'mîn ve himâyet olunalar ve iktizâ iden muâvenet ve himâyetlerinde cânibinden tecvîz kusûr olunmaya.
- 76. madde:** Tarafeyn reâyâsının ticâretini teshîl mealinde devlet-i aliyye cânibinin mukâtebe ve muhâberesini teshîn için Rusya'nun re'-s-i hudûduna âmed şod iden ulaklarının ve

menzillerinin esbâb-ı sür'at ve levâzım-ı emniyet ve istirahatlerinin ifâsını taahhüt ider bu husûsı Rusya Devleti kezâlik kendü tarafından ifâsını müteahhüt olur.

- 77. madde:** Gerçi Kaynarca ahidnâmesinin 11 inci maddesinde ve tenkihâmenin 6 ıncı maddesinde Franca ve İngiltere ahidnâmelerinin hâvî oldukları cümle muâfiyet ve müsâlemat Rusya tüccârı hakkına düstûru'l-amel tutulması mevrât olub ve eğerçi işbu ahidnâmede zikr olunan ahidnâmelerin bir mîkdârı Rusya ticâretine râci' oldukları mertebe derc olunmuş ise dahî yine devleteyn-i muâhedeteyn-i fahîmeteyn Rusya reâyâsının nef'icün zikr olunan ahidnâmelerin bu mahalde derc olunmamış olan mevâd-ı sâiresini dahî kâmilen hıfz ve riayetini taahhüt iderler binâen ala zâlik devlet-i aliyye Venediklü ile olan ahidnâmesinde münderic her ne mevâd var ise onları Francalunun hakkına devlet-i aliyye ile olan ahidnâmelerinde tahsîs ve ibkâ idüb işbu Rusya Devletiyle olan ahidnâmenin icrasına bir dürlü müvâni' ve suûbet ibrâsını cümleye ve herkese men' eyleye.
- 78. madde:** Cümle valîler ve kaptan paşalar ve kaim-makamlar ve kâdılar ve gümrükçüler, derya kaptanları ve ale'l-utlak bi'l-cümle devlet-i Osmâniye'ninsükkânı ve kezâlik her rütbeden olan bi'l-cümle Rusya reâyâları bir dürlü nakîsa irâs itmeksizin ve bilâ kusur ve tamamen ve kâmilen işbu ahidnâmeyi ifâ ve icrâ etmek vâcibe-i zimmetleri ola ve eğer bir kimesne icrâsına mümanaat veyahut adem-i isti'dâd izhâr ider ise âsi ve müttehim bilinüb böylece olduğu add olunarak ibret-i li's-sâirin bilâ tehrîr cezâsı icrâ oluna.
- 79. madde:** Kezâlik devleteyn-i fahîmeteyn-i müteahhideteyn dahi işbu ahidnâmeye muğâyir hareket itmelerini taahhüt iderler ve memâlik-i Osmâniyye'de bulunan valîler ve paşalar ve kâdılar ve gümrük ümenâsı ve voyvodalar ve mütesellimler ve zâbitlar vesâir memur kimesenler işbu ahidnâmeye muğâyir vaz' ve hareket eylemeyeler ve eğer tarafeynden kavlen veyahut fiilen bir kimesneyi rencide ile fesh ider olur ise işbu ahidnâmenin muktezâsınca Rusya reâyâları konsoloslarından veyahut zâbitlarından te'dîb olunalar ve kezâlik devlet-i aliyye dahî kendi reâyâsı ve tevâbilni Rusya elçisinin veyahut konsoloslarının ma'rûzâtına nazaren ve iktizâ ider ise kifâyet mîkdârı ba'de tahsîli'l-vukûf te'dîb üdirmek husûsuna ihtimam edeceğini taahhüt ider.
- 80. madde:** Rusya Devleti dahî devlet-i aliyye hakkına olan dostluk-ı mahsusasını izhâr meâlinde işbu madde Rusya limanlarında devlet-i aliyyenin reâyâsına umûr-ı ticâretlerine dair herhalde ve tarafeyn ticâretinin inbisâtına her vechle lânet ideceğini ve devlet-i aliyye reâyâsının dâru'l-hükâmelerde haklarına kâmilen icrâ-yı hak eüdireceğini va'd ider.
- 81. madde:** Velhasıl Rusya Devleti işbu ticâret muâhedesinde devlet-i Osmâniyye'nin memâlikinde ticâret iden Rusya reâyâlarının rûsûm-ı gümrük ve menfaatlerine râci' zerâyit-i sâireyi mukâvele ider iken bundan akdem devlet-i aliyyeden Kaynarca Barış ahidnâmesinin 11 inci maddesi ve tenkihâme muâhedenâmesinin 6 ıncı maddesiyle taahhüt olunmuş olan memâlik-i Osmâniyye'de haklarına ziyâde müsaâde olunan mîlelin mütemetti' oldukları muâfiyet ve menfaâtlerden ve onlar ile bir müsâvât-ı tâmmeden gayri bir şey mutâlebe etmediğinden devlet-i aliyye reâyâları dahî Rusya limanlarında ticâretlerine dair Rusya memâlikinde ziyâde haklarına müsaâde olunan mîlel ile bir müsâvât-ı tâmmeden gayri bir şey iddia idemeyüb Rusya memâlikinde İngilterelü vesâir ehib olan mîlelin Rusya'da mukarrer olan tarifeler mucibince verdikleri rûsûmatın aynıını edâ eyleyeler.

8- Yaş Antlaşması (15 Cemaziyevvel 1206 – 28 Aralık 1791)¹¹⁴

7. madde : *Ticâret maddesi tarafeyn hüsn-i ittifağının habl-i metin ve rehn-i aslisi olduğu cihetle devlet-i Osmâniyye Rusya Devletiye bu vech ile müsâvat ve muvâlâtını tecdüd kılub saffetini izhâr için ve devleteyn reâyâları beyninde ticâretini bilâ mümanaâtın aminen ve sâlimen icrâ ve tarafeyn menfaatinin vech-i ehven üzere mütezâyid olmasına tâlib olduğuna binâden Rusya Devleti ile mün'akid olan ticâret muahedesinin Cezayir ve Tunus ve Trablusgarp ocaklarına dair 61inci maddesini işbu madde ile düstûru'l-amel itibar eder Rusya reâyâlarından biri Cezayir ve Tunus ve Trablusgarp ocakları korsanlarına müsâdif olub bunlardan sebî ve istirkak olunur ise veyahut zikr olunan korsanlar Rusya tüccârının sefinesini veyahut malını alırlar ise devlet-i aliyye zikr olunan ocakların üzerinde olan iktidarını imâl ile bu vech ile esir olunmuş Rusya reâyâlarını tahlîs ve ahz olunmuş sefinelerini ve emvâl ve eşya-yı magsûbelerini eshabına istirdat ve lazım gelen zarar ve hasarlarını tahsil ettire ve devlet-i aliyye tarafından verilen fermanlar Cezayir ve Tunus ve Trablusgarp ocakları tarafından icrâ olunmadığı haberi vürûdında ba'de't-tahkik ol vakit Rusya elçisi veyahut maslahatgüzârı tarafından deraliyye tahrîren inhâ olundukda ol tarihten iki ay itibâr ile yahud mümkün olur ise dahî mukaddem hazine-i hümayûndan tazmin ve terâzî hususuna devlet-i aliyye taahhüt eder.*

9- Birleşmiş Yedi Ada cumhuriyeti Hakkında Rusya ile Sözleşme (8 Zilkade 1214 – 21 Mart 1800)¹¹⁵

6. madde: *Cezayir-i merkûmenin tüccâr ve kaptanları ötedenberi Karadeniz'e amedşüd ile ticârete mezûn olageldiklerine binaen bundan böyle dahî hemen kendülere mahsus olan bayrağıyla bu bâbda mezuniyetleri ibkâ kılınmak hususu devleteyn-i fahimeteyn-i muâhideteyn beyninde mukavele olunmağa husus-ı merkûm ber vech-i mezruh icrâ oluna.*

7. madde: *Cezayir-i mezkûrenin rahat ve emniyeti istihsali devlet-i aliyye'nin mültezimi olmaktan nâşî salifu'z-zikr cezâyirin kâin oldukları denizlerde âminen ve sâlimen sefâyininin amedşüd ile emr-i ticâretin serbestiyet üzere icrâsına dâir mütekaddimden berü hemhudud olan düvelin ahidnâmelerinde münderic ticâret ve emniyet maddelerine halel gelmiyecek suret ile nizam-ı sâbıkû'l-evvel mer'î tutulub senin-i ahideden berü tahsis ve tahdid olunmuş olan hudud-ı bahriyeyi tecavüz etmemeleri devlet-i aliyye murâbû ocaklara ekîden ve jedîden tenbih ve te'kid oluna devlet-i aliyye'nin beylik sefineleri hâcet mess etmedikde hudud-ı bahriye-yi merkûmeden ilerüye azimet etmemeleri cumhur-ı mezkûr hakkına cânib-i devlet-i aliyye'den bir müsâade-i cemile ve zefekat-i celile olarak eğerçi va'd olunub lâkin hâcet mess etmedikte deraliyye'de mûkim Cumhur konsolosuna ifade ve Cumhur'a bildirildikten sonra azimetleri dahi caiz olub gidecek cenk sefineleri vardıkları mahallerde karantina ve sair nizam-ı beldeye muvafakat eyliyeler.*

¹¹⁴ Muahedat Mecmuası, c. IV, s. 7

¹¹⁵ Muahedat Mecmuası, c. IV, s. 30

10- Bükreş Antlaşması (17 Cemaziyelula – 16 Mayıs 1812)¹¹⁶

- 10. madde:** *Tekevvün muhârebe hasibiyle tarafeyn tebaa ve reâyâsının düçar-ı taavvuk olan mesâlih ve da'vaları pesmânde olmayub işbu uhûddan sonra hak üzere mübâşeret birle pezirâ-yı hitâm ola ve canibeyn reâyâsının gerek tebaa-i tarafeynden olan alacakları ve gerek mîride olan matlubâtı dahi serian ve tamamen eda kılın.*
- 12. madde:** *Yay ahidnâmesinin 7 inci maddesinde mestûr Cezayir ve Tunus ve Trablusgarp ocakları korsanlarının Rusya Devleti reâyâ ve tüccârına hasâreti nizâmına ve gerek ibkâ olunan ticâret şurûtuna dâir Asitane'de mâkim Rusya Devleti elçisi veya maslahatgüzarı tarafından bâis-i bahs ve şikâyet olmuş hususları şâmil olarak ber mücib-i uhud takrîr takdim olundukda icrâ-yı muktezâ-yı şurût-ı mer'iyeye taraf-i devlet-i aliyye'den dahi ihtimam kılınarak ve levâzım-ı te'kidât ve takyidâtında müsâmaha olunmayarak ber vech-i hitâm rü'yet ve temşiyetine himmet oluna ve Rusya Devleti tarafından dahi ticâret şerayiti muktezâsınca tebaa ve reâyâ-yı devlet-i aliyye hakkında muamele-i müteşabihe ifâ oluna.*

11- Akkerman Antlaşması (5 Rebiuevvel 1242 – 7 Ekim 1826)¹¹⁷

- 6. madde:** *Bükreş ahidnâmesinin 10 uncu maddesinde meşrûh şurût-ı mahsusa mantûkinca tekevvün muhârebesiyle tarafeyn tebaa ve reâyâsının pesmânde ta'lik ve ta'vik olan cem'-i mesâlih ve da'vaları tekrar bi'l-mübâşere pezirâ-yı hitâm olmak ve kezalik canibeyn reâyâsının gerek tebaa tarafından olan alacakları ve gerek mîride olan matlubları ber vech-i hakkaniyet rü'yet ve tanzim birle serian ve tamamen edâ ve teslim kılınmak iktizâ eylediğinden beyne'd-devleteyn mukâvele olunur ki gerek Rusya tebaa ve reâyâsının Cezayir-i garp korsanları taraflarından vuku'uhâ olunan garp ve gâret cihetleriyle düçar oldukları hasâratdan dolayı cemî-i mesâlih ve matlubları ve gerek 1806 sene-i iseviyesinde fesh-i sulh esnâsında vaki' olan müsâderat ve sâir bu misillü mevâd-ı muâmelât ve dahi 1821 sene-i iseviyesinden sonra zuhûra gelen müsâdere keyfiyetleri vech-i hakkaniyet ve muadelet üzere görülmek eshâbına tediyeye matlubları ve ziyânlarının tazmini tarafeynden istilzâm olunmak ziyân ve hasârların keyfiyet ve kemiyetini tahkik ve meblağ-ı tazmini tebyîn ve tedkik etmeleri üzere bu bâbda tarafeynden bilâ imhâl mahsûs memurlar tayin olunarak işbu memurların amel ve iştigalleri bu muâhede tasdiknâmesinin tarihinden 18 ay zarfında hitâm bulmasına sa'y ve ikdâm ve bâlâda mezkûr tahkik idecek tazminin baliğ olacağı mebalîğ ceman müddet-i meşrûta-i merkûmede Dersaadette Rusya Elçisi tarafından tamamen teslim oluna ve devlet-i aliyye tebaa ve reâyâsı haklarında dahi mukabele-i bi'l-misil levâzımına riâyet kılın.*
- 7. madde:** *Bi'l-cümle uhûd ve şurût ve mevâsik-ı sabıkayı müeyyid ve musaddak olan Bükreş ahidnâmesinin 3 üncü ve 12 inci maddeleri iktizâsınca Cezayir ve Tunus ve Trablusgarp ocakları korsanlarının Rusya Devleti reâyâ ve tüccârına ibkâ' eyledikleri hasâratın nizamı ve gerek ticâret ahidnâmesi şurûtunun ve gerek Yay ahidnâmesi 7 inci maddesinin tamamen icrâsı saltanat-ı seniyyenin zimmetine lâzım ve mütehattim olmaktan nâşi devlet-i aliyye bu bâbda olan cemî' taahhüdâtını vech-i etemm ve ekmel üzere bundan böyle dahi icrâ etmek va'dini resmen ve ilâniyete tekrar etmekle bu takdirce (Evvelâ) Rusya ticâretine ve yahut rây-ı deryada geşt-i*

¹¹⁶ BOA Namei Hümayun Defteri, No. 10, s. 128-133; Muahedat Mecmuası, c. IV, s. 56.

¹¹⁷ BOA Namei Hümayun Defteri, No. 10, s. 360; Muahedat Mecmuası, c. IV, s. 61-64.

güzâr eden sefâyinine bi' eyyi vech-i kân irâs-ı zarar ve kederden Cezayir garp ocakları korsanlarını men' ve tahdide devlet-i aliyye sarf-ı ecl-i iktidâr birle işbu korsanlar taraflarından şayet bir gâne gasp ve gâret haleti zuhûr idüb lede't-tebeyyün ahz olunan cemî' emvâl ve eşya-yı mağsubeyi eshâbına istirdat ve Rusya tebaa ve reâyâsının düçâr oldukları ziyân ve hasârlarını tazmin itdirmek için Cezayir garp ocaklarına bir dahî te'kide hâcet bırakılmayacak vech ile müekked fermân-ı âli isdâr kılınarak işbu emr-i âli icrâ olunmadığı takdirce Yaş muahedesinin 7 inci maddesinde musarrıh olduğu vech ile Rusya Elçisinin ba'de't-tebeyyün bu bâbda vaki' olacak taleb ve istidâsı tarihinden itibâr ile 2 ay zarfında iktizâ iden tazminin meblağını hazine-i âmireden edâ ve teslim eylemek hususlarına dair devlet-i aliyye taahhüd-i sâbıkını ifâ eyliye (Sâniyen) zikr olunan ticâret ahidnâmesinin bi'l-cümle şurâtını dikkat-i tamme ile riâyet ve icrâ ve uhûd ve şurût-i ma'hudenin nas ve meşhûmlarına mugayir ve münafi olan kâffe-i memnuâtı ref' ve inhâ etmekle Rusya bayrağı altında olan Rusya tüccâr sefâyininin bilâ istisna devlet-i aliyye'nin bi'l-cümle denizlerinde ve sularında kemâ-kân serbestiyet üzere geşt ü güzâr etmelerine asla ve kat'a mümanaat olunmamak ve'l-hasıl devleteyn beyninde derkâr olan ahidnâmelerde resmen ve alenen meşrût olduğu vechle tüccâr tâifesinin ve sefine kaptanlarının ve ale'l-ittak bi'l-cümle Rusya reâyâsının emr-i ticârete dair lâzım gelen serbestiyet-i kâmile ve imtiyâzât ve fevâide mazhar olmalarına dikkat kılınmak hususlarında devlet-i aliyye kezâlik va'd ve taahhüdünü yerine getire (Sâlisen) Devlet-i aliyyenin kâffe-i inemâlikinde gerek berren ve gerek bahren Rusya reâyâlarına seyr-i sefâyin ve icra-yı ticârete elverecek her mahalde serbestiyet üzere sefineleryile geşt ü güzâr ve ticâret eylemelerine dair ale'l-ittak cemî' Rusya reâyâsı hakkında meşrût olan ticâret ahidnâmesinin evvelki maddesi mantûkunca ve zehâyir ve me'külât ve Rusya memâlikinin yahut devlet-i aliyye'ye tâbi olmayan sair memâlik emtia ve mahsulâtıyla mahmûl Rusya tüccâr sefâyininin Kostantiniyye boğazından bilâ mümanaat mürûr ve ubûrlarını ve işbu me'külât ve zehâyiri ve emtia ve mahsulât-ı sâireyi diledikleri mahalle nakleylemeleri hususunu mü'eyyed olan mezkûr ticâret ahidnâmesinin 31 inci ve 35 inci maddeleri meşhumunca hunta yahut sâir zehâyir ve me'külât ile mahmûl Rusya sefâyini Kostantiniyye boğazına vürûdunda devlet-i aliyye zîr-i hükmünde olmayan memâlik-i âharaya nakl için lede'l-iktizâ hamûlelerini Rusya sefâyininden olsun âhar millet gemilerinden olsun başka bir sefineye aktarma târikyle devr ve va'z etmelerine mümanaat olunmaya (Râbian) Devlet-i aliyyenin dostlarından olub Kostantiniyye boğazından Bahr-i Siyah'a mürûr ve ubûr itmek imtiyâzına henüz nâil olmayan düvel sefinelerinin Bahr-i Siyah'a duhûl ve vîlucları zımında emsallerine tatbikan ruhsat-ı seniyye i'tasına dâir Rusya Devleti tarafından vuku'-ı yafte olacak mesâ'i-yi cemilesine devlet-i aliyye rızâdada ola şol vechle ki işbu sefâyin vesâtatıyla Rusya'nın amed ü refi ticâreti ber vechle düçâr-ı mümanaat olmaya.

12- Edirne Antlaşması (25 Rebiulevvel 1245 - 14 Eylül 1829)¹¹⁸

7. madde: Rusya tebaası devleteyn-i fahimeteyn-i muâhideteyn beyninde mün'akid olan uhûd-i sâbika muccebince gerek berren ve gerek bahren cemî' memâlik-i mahrûsede icrâ-yı ticâret hususunda nâil oldukları serbestiyet-i tamme ve kâmileye kemâ-kân nâil ola ve işbu serbestiyet-i ticârete ber vechle hâlel gelmiye ve bir güne suûbet veyahut inhisâr ile ve gerek idare-i dâhiliye ve sâir nizâmâta ve kavânin-i irkiye iktizâsıyla bir halde ve bir güne bahane ile tas'ib olunmaya ve Rusya tebaa ve sefâyin ve emvâl ve emtiâsı her türlü dahil ve taarruzdan masun olarak tebaa-i mersûme münhasıran Rusya elçisi ve konsoloslarının taht-ı hüküm ve zabtında ola Rusya sefâyini dahi memurin-i devlet-i aliyye taraflarından ne ru-yı deryâda ve ne devlet-i aliyye'ye tâbi' limanlar ve sâir mersâlarda yoklana ve Rusya tebaasından birisine aid bi'l-cümle emtia veyahut zehâyirin ber mâcib târife-i resm-i gümrüğü edâ olunduktan sonra serbestiyet fûrâhtu ve sahibinin veyahut müdî' ve emânetkârların karada kâin mahzenlerine vaz'ı veyahut her hangi milletin olur ise olsun âhar bir sefîneye nakli câiz olub ol halde Rusya tebaasından olan şahs-ı zâbitan memleketi ihbâr ve ruhsat istidâsına muhtaç olmaya ve mahsûsan kavil ve karar olunur ki Rusya memâlikinden gelen hıta hamuleleri hakkında dahi imtiyâzât-ı mezkûre câri olarak onların serbestiyet üzere nakl ve imrârı hususu hiç bir günde ve bir güne bahaneyle tas'ib ve memnuniyetten berî ola ve bundan başka devlet-i aliyye ale'l-husûs Karadeniz ticâreti geç-ü güzârı hiç bir türlü mevânî'e düçâr olmamasına kemâliyle sarf-ı dikkat itmeği taahhüt eder binaenaleyh Karadeniz ve Akdeniz boğazlarının mürûru gerek Karadeniz'den gelüb Akdeniz'e gitmek ve gerek Akdeniz'den gelip Karadeniz'e varmak istiyen mahmûl veyahut tehî olarak tüccâr bayrağıyla olan Rusya tüccâr sefinelerine mefûh ve kâmilen serbest olduğunu kabul ve beyân ider ve sefâyin-i mezkûre mademki tüccâr sefâyini ola mikkâr-ı hamûle ve heyetine bakılmayarak ber vech bilâ tanzim olunduğu üzere bir güne taarruz ve mevânî'e düçâr olmayalar ve iktizâ iden izn-i sefinelerinin i'tâsı hususunda her güne te'hîrin def'î için lâzım gelen esbabın istihsâli hususu devleteyn beyninde tanzim oluna ve usul-i mezkûr mucibince Akdeniz ve Karadeniz boğazları'nın mürûru devlet-i aliyye ile mesâlih olan bi'l-cümle düvel-i sâire tüccâr sefinelerinden gerek Karadeniz'de kâin Rusya iskelelerine azimet iden ve gerek ol taraftan avdet eyleyen mahmûl veyahut tehî sefinelere Rusya bayrağıyla olan sefineler haklarında mün'akid olan şurût ile mefûh ve serbest olduğu ilân olunur ve'l-hâsil devlet-i aliyye Rusya Devleti'nin işbu Karadeniz'de ticâret ve geç ü güzârın serbestiyet-i kâmilesine dair kendüsine mâcib-i emniyet olacak hâlâtın te'yîd olunmasına selâhiyetini i'tirâf idüb kendü tarafından hiç bir vakitte ve bir türlü bahâne ile bir güne mâni' zuhûra gelmiyeceğini resmen ilân eyler ve ale'l-husûs vad' eyler ki ba'de ezîm mahmûl ve gerek tehî olarak Rusya tüccâr sefineleri veyahud devlet-i aliyye ile muhârib olmayan devletlerin Karadeniz'den Akdeniz'e veyahud Akdeniz'den Karadeniz'de kâin Rusya iskelelerine azimet itmek üzere Karadeniz ve Akdeniz Boğazları'ndan mürûr iden sefineleri hiç bir vakitte tevkîf olunmaya ve maazallahu taâlâ işbu maddede munderic şurûtu birine nakz olunarak Rusya elçisinin bu bâbda istidâsına kâmilen ve müsta'cilen tarzîye olunmadığı takdirde o misillî nakz-ı hareket-i liasmâne addetmeğe ve devlet-i aliyye hakkında derhal mukâbele bi'l-misil muâmelesini eylemeğe Rusya Devleti'nin selâhiyetini devlet-i aliyye şimdiden i'tirâf eyler.

¹¹⁸ BOA Namei Hümayun Defteri, No. 10, s. 409; Muahedat Mecmuası, c. IV, s. 74-76.

8. madde : *Mukaddemâ Akkerman muâhdesinin 6 ıncı maddesinde tarafeyn tebaa ve tüccârının 1806 sene-i iseviyesinde zuhûr iden muhârebeden berü ezmine-i muhtelifede vaki' olan zarar ve ziyândan dolayı matlubâtlarının tanzim ve edâsına dâir mevrût olan tanzimât icrâ olunmayub ve Rusya ticâreti muahede-i mezkûrenin in'ikadından sonra Haliç-i Kostantiniyye'nin geşt ü güzârına dâir teşebbüs olunan esbâb ve vesâil cihetiyle tekrar zarar ve ziyân-ı azîme düçâr olmuş olduğundan şu vechle kavl ve karâr olundu ki devlet-i aliyye zarâr ve ziyân-ı mezkûrun tazminiçün Rusya Devleti tarafına ba'de ezin ta'yîn olunacak taksitler ile 18 mah zarfında bir milyon beşyüzbin Macar altını i'tâ eyliye şöyle ki mebâlig-i mezkûrenin i'tâsıyla devleteyn-i muâhdeleynin ahval-i mezkûreden dolayı her gûne matlubât ve iddiâ-yı mütekâbilelerine hitâm virile.*

13- Edirne Muâhdesine Merbût Olarak Tarih-i Mezkûrda Tazminata Dâir Tanzim ve Tasdik Buyurulan Sened-i Münferidin Süretidir¹¹⁹

2. madde: *Sulhnâmenin 8 inci maddesiyle şart olunmuştur ki devlet-i aliyye Rusya tebaa ve tüccârının 1806 sene-i iseviyesinden berü ve ezmine-i muhtelifede vaki' olan zarâr ve ziyânlarına tazmin olmak üzere Rusya Devleti tarafına zîrde tanzim olunacak taksitler ile 18 mah zarfında bir milyon beşyüzbin Macar altını edâ eyliyecektir işbu şart mucibince kavl ve karar olunur ki devlet-i aliyye sulhnâme tasdiknâmeleri mübadelesinde yüzbin Macar altını ve tasdiknâmeler mübâdelesinden 6 mah mürûrunda dört yüz bin Macar altını ve ba'dehu gene 6 mah mürûrunda beşyüzbin Macar altını ve diğer 6 mah mürûrunda kusûr kalan beşyüz bin Macar altını edâ birle bu suretle zikr olunan bir milyon beşyüzbin Macar altını 18 mah müddetinde kâniilen eda olunur.*

14- Ticaret Antlaşması (4 Cemâziyelevvel 1262 - 18 Nisan 1846)¹²⁰

1. madde: *Memâlik-i mahrûsa-i şâhânedede Rusya Devleti tebaasının ve sefinelerinin hukûk ve imtiyâzât ve muâfiyetlerine dâir şimdiye kadar saltanat-ı seniyye ile Rusya Devleti beyninde mevcûd olan uhûd ve şurâtın ve husûsan 1783 senesi Haziranının 10'u tarihiyle olan ticâret muâhdesinin ve Edirne muâhdesi 7 inci maddesinin işbu muâhde ile mahsûsan ilgâ veyahud ta'dil olunan mevâddan mâ-adâ kaffe-i ahkâm vukûti ibkâ ve tasdik olunub berî ve bahrî kâffe-i zâbitan-ı askeriyeye ve memurin-i sâiresi taraflarından bilâ nakizâ icrâsını saltanat- seniyye taahhüt eder ve bundan başka Memâlik-i mahrûsa-i şâhânedede en ziyâde mazhar-ı müsâade olan mi'letlere verilmiş olan ve bundan böyle verilecek kâffe-i hukuk ve kavâidi tamamen ve kâniilen Rusya tebaa ve sefinelerine dahî va'd ve temin eyler.*

2. madde: *Muâhedât-ı sâbıkada mevrût olduğu vechle ticâret-i hâriciye için yüzde üç resm-i gümrük bilâ tağyir mukarrer olub Rusya ticcâr ve vekil ve adamlarının gerek memâlik-i mahrûseye idhâl eyledikleri Rusya memâliki veyahud ecnebi mahsûlâtından ve gerek memâlik-i mahrûseden hârice çıkardıkları memâlik-i mahrûse mahsûlâtından yine sâbıkı vechle ahz ve tahsil kılma.*

¹¹⁹ *Muahadat Mecmuası, c. IV, s. 80-81.*

¹²⁰ *Muahadat Mecmuası, c. IV, s. 98-109.*

3. madde: Rusya tüccâr ve tebaası bizzat veyahud vekil ve adamlarıyla bi'l-vâsita memâlik-i mahrûsenin mahsûlât-ı arzîyye ve sînâyesinden olan emtia ve eşyayı gerek hârice çıkarmak için olsun ve gerek dâhil-i memâlik-i osmâniyede ticâret eylemek için olsun mübâyaa ve iştirâda serbest olub Rusya tebaası veyahud adamları zikr olunan mahsûlât ve emtiayı 11 inci ve 12 inci madde ile olan inhisârât müstesna olarak memâlik-i mahrûsenin her bir iskelesine nakle hakları olarak eşya-yı mezkûre için ne bâyi'i ve ne de müşterisi taraflarından tezkere ve mürrüriye ve bid'at ve ihtisâb vesair bu makâle tekâlif ve rûsûmât ahz olunmaya fakat Rusya Devleti gerek bu madde ile ve gerek işbu muâhedenin diğer maddeleriyle devlet-i aliyeyi kedü idâre-i dâhiliyesinde hukûk-ı mülkiyesi mademki Muâhedât-ı atika ve işbu muâhede-i hâzıra ile Rusya tebaası ve emvâlleri hakkında i'tâ olunan imtiyâzâtı nakz olmaya ol hukûkun icrâsında devlet-i aliyeye ika'-ı müşkülât itmek ve işbu hukûk-ı mülkiyeyi iktizâsından olduğu üzere tebaa-i saltanat-ı seniyye üzerine tarh olunan tekâlif her ne cihetle olur ise olsun alenen işbu muâhede-i ihlâl veyahud dorudan doğruya Rusya tebaası ticâretine tekâlif-i cedide tahmil itmedikçe işbu muâhede-i müsta'mel elfûzın ma'nâ-yı tabîi ve hakikisinden ziyâde bir şey şart eylemek fikr ve iddiasında olmadığını beyân ider bu vechle ilgâ olunan kâffe-i rûsûmât-ı dâhiliyeye mukâbele-i devleteyn beyninde bir muvâfakat-ı mahsûsaya mebnî ber vech-i sâbık Rusya tüccârının hârice nakli için gemş tahmilinde virdikleri % 3 resm-i refitiyeden başka olarak emtianın iskeleye vurûdunda âmediye olarak % 9 bir resm-i muayyen ve munazzam virmelerine razı olur devlet-i aliyeye zikr olunan % 9 rûsûmâtdan ziyâde kağı nâm ve bahâne olur ise olsun doğrudan doğruya veyahud bi'l-vâsita olsun veyahud hazine veya umûrları hesâbına olsun nakden veyahud kıymeten her ne alınır ise işbu muâhede-i bir nakizâ add olunub bu bâbda sefâret-i imparatoruya tarafından vuku'bulacak ifade ve tebligât üzerine ahz ve tahsil kılınmış olan şeyin bâyi' ve müşteriyeye kangısından tahsil olunmuş ise bilâ ihmâl redd itirilmesini ve böyle bir nakizaya cüret iden memurları her kangı rûtbede olur ise olsun şâdiden te'dib itmeği ve bundan dolayı Rusya tüccârının kendülerine âriz olduğunu isbât eyledikleri hasâr ve ta'dinin tazmin olunmasını taahhüt ider sefinesi tahmil olunacak iskelede veyahud ihrâc olunacak mahalde iştirâ olunan ve mukaddemâ % 9 resm-i âmediyesi virilmiş olan kâffe-i emtiadan yalnız % 3 kadim resm-i refitiye te'diye oluna.

4. madde: Rusya memâlik-i mahsûlât-ı arzîyye ve sînâyesinden veyahut memâlik-i ecnebiye mahsûlât-ı arzîyye ve sînâyesinden olub Rusya tebaası malı olan kâffe-i eşya % 3 resm-i idhâliye te'diyesiyle kâffe-i sâbık memâlik-i mahrûsenin her bir tarafında kabûl olunub bu eşya-yı mezkûre üzerine tahmil olunagelen kâffe-i virgü ve rûsûmât-ı dâhiliyeye bedel olarak Rusya tüccârı veyahud adamı eşya-yı mezkûreyi iştirâd olduğu mahalde satsun veyahud fûrûht eylemek üzere dâhil-i memâlik-i mahrûseye göndersün ba'de ezin % 2 bir resm-i manzûme te'diye ideler fakat zikr olunan % 3 resm-i kadim emtianın iskeleye vurûdunda başka ve % 2 resm-i manzumun dahî hîn-i fûrûhtunda başka ahz ve istihsâl sureti gümrük idâresinde müşkülâtı müstevcib olacağından müşkülât-ı mezkûrenin def' için şu vechle kavil ve karâr olunur ki zikr olunan % 3 resm-i kadim ile % 2 resm-i munzam beraber yani % 5 resm-i idhâliye ve resm-i manzum topdan alarak ahz ve istikâ ile başka başka olarak gümrük defterlerine kayd oluna ve bununla beraber tüccârın muhafaza-i münâfi'i murâdıyla işbu % 2 resm-i manzum gümrük defterlerine kayd olunduğu tarihten itibaren 1 sene hitâmına kadar te'diye olunmak üzere kefâlete rabtla tüccâr haklarında müsâade olunabile eğer eşya-yı mezkûre ba'de dâhle veyahud hârice tekrar fûrûht olunur ise tebaa-i saltanat-ı seniyyeden veya ecnebiyeden olan

ne bâyi'inden ne de müşterisinden ve ne de eşya-yı mezkûreyi idübbe hârice göndermek isteyenenden hiçbir güne resm taleb olunmaya ve baine Rusya tebaasından biri veyahud vekili memâlik-i devlet-i aliyyede diyâr-ı ecnebiyeden gelmiş ve hîn-i duhûlünde % 3 resm-i idhâliyesi te'diye kılınmış olan eşyayı iştirâ eylediği halde ber mücib tarife % 2 resm-i manzumundan mâadâ bir güne virgü te'diye itmeksizin memâlik-i devlet-i aliyyede bey' ve fûrûhtına ve ister ise tekrar harice çıkarmağa muktedir ola bir limandan diğerine gönderilecek eşya-yı idhâliye evvelki limanda % 3 resm-i kadîmiyle % 2 resm-i manzumu beraber olarak verdiği halde her güne rusûmatdan muâf olarak diğer iskeleye nakl olunabile ve memâlik-i saltanat-ı seniyyede satılmayub ve yed-i ahara geçmeyeüb de bilâd-ı ecnebiyeye götürülmesi lazım geldiği surette fakat te'diye itmiş olduğu sâllıfu'z-zıkr % 2 resm-i manzum sahibine redd oluna.

- 5. madde:** Rusya tebaası ve adamları memâlik-i mahrûse mahsûlâtundan olarak eşya ve emtia iştirâ idüb buldukları mahalde veyahut memâlik-i mahrûsenin sâir taraflarında ticâret sureti ile bey' ve fûrûhtı eylemek istedikleri halde iştirâ veya bey' eyledikleri esnâda dâhiyle ile meşgul olub en ziyâde mazhar-ı müsaade olan tebaa-i devlet-i aliyye misûllü rusûmatı te'diye ile onlardan ziyâde bir şey taleb olunmaya ve bu ticâretten dolayı Rusya tebaasına bir güne taaddî vuku' bulmaya ve bu ticâret-i dâhiliye müsaadesi zîrde muharrer 6 ıncı maddede münderic olan mukâvelâtı ihlâl idemeye.
- 6. madde:** Muâhedât-ı sâbika ile rehîn-i istikrâr olan serbestiyet ticâret usûlü iktizâsınca Rusya tüccârının Rusya memâlikinden veyahud ecnebiden getirdikleri emtia ve eşya ve erzâkın rusûmât-ı muinesini te'diye eyledikten sonra memâlik-i devlet-i aliyyede mağaza ve ticârethânelerinde gerek top ve gerek denk ile veyahud bölerek ber vech-i serbestî fûrûhta me'zûn olub peşrut-âna ki devlet-i aliyye tebaasından olan gedikli ve gediksiz esnaf misûllü hurdefuruşluk icrâ edemeyeler ve işbu muâhedenin 10 uncu ve 11 inci maddesinde meşrûr olan inhîsârât müstesna ola ve kezâlik Rusya tüccâr ve tebaası memâlik-i mahrûse-i şâhânedede iştirâ eyledikleri mahsûlât-ı arâziye ve sinâiyei topdan ve denk ile ve bölerek yine şurû-ı mezkûre ile fûrûhtı eyleyeler ve memâlik-i mahrûse-i şâhânedede san'atlerin icrâsı tebaa-i devlet-i aliyyeye mahsûs olduğundan Rusya tebaası san'at icrâsı için destegâh kullanmağa dahî me'zûn olma.
- 7. madde:** Devlet-i aliyye muâhedât-ı sâbika ile Karadeniz'den Akdeniz'e ve Akdeniz'den Karadeniz'e gitmek üzere Halic-i Kostantiniyye ve Çanakkalesi boğazından geçen Rusya emtia ve tüccâr sefineleri haklarında i'tâ olunan serbestiye-i mürrüri yani transit usulünü tamamen ve kâmilen tasdik ider ancak bu vechle başka mahalde satılmak üzere tevârüd iden eşyanın sefâyin-i mezkûre veyahut başka tüccâr sefinesiyle yoluna gidinceye kadar bir vakt-ı mahdûd için emaneten karaya çıkarılması iktizâ eylediği halde behemehâl gümrüğe haber verile ki envâl-i mezkûre mühürlenmiş olarak gümrük ambarlarına veyahut gümrükde yer olmadığı halde yine gümrük alemiyile ve mührü altında başka bir münâsib mahalle vaz' olunub her ne vakt yoluna gidecek olur ise yine buldukları heyet üzere gümrük memurları ma'rifetiyle ashabına teslim oluna ve bunun için bir güne resm ve avâd taleb olunmaya memâlik-i mahrûseye eşya götürüldüğü ve idhâl eden kimesne memâlik-i mahrûsedede fûrûhtı itmeyüb başka memlekete gönderdiği halde eşya-yı mezkûreden yanlız % 3 resm-i idhâliye alınub hiçbir güne resm-i ihraciye vesâir virgü ile mükellef olmayalar.

- 8. madde:** *Ba'de ezîn memâlik-i devlet-i aliyyede ne mahsûlât-ı araziye ve ne de mahsûlât-ı sâire üzerinde hiçbir güne yed-i vâhîde kalmayub işbu muâhedenin 10 üncü ve 11 inci maddelerinde beyân ve ta'yin olunan inhisârât işbu kâide-i umûmiyeden müstesna ola ve bu istisna ile beraber devlet-i aliyye eşya ve emtia mübâyaa ve iştirâsı veyahud bir mahalden diğerine nakli için zâbûân-ı memleket taraflarından ruhsat ve tezkere taleb olunması âdetini terk ider ve her kim olur ise olsun bir memur tarafından Rusya tebaasının bu makûle ruhsat ve tezkere almalarına veyahud işbu ruhsat için bir güne virgü virmelerine icbâr için vuku' bulan kâffe-i tasdiyât-ı muâhedâta nakzâ add olunub işbu muâhedenin 3 üncü maddesinde beyân olunan keyfiyâtı müstelzim ola.*
- 9. madde:** *Kaht veyahud sâir bir hâcet-i mesîrme halinde devlet-i aliyye memâlik-i mahrûse mahsûlâtından olan bir metâ' veyahud bir zahirenin hârice ihrâcını men'e mecbûr olduğu takdirde işbu memnûiyet hükmü câri olmak için bir mahal-i münâsib ta'yin ve keyfiyet lâzım gelen iskelelere ilân kılınmak üzere kangî emtia men' olunduğu ve bu memnûiyetin ne kadar vakt mümtedd olacağı Rusya sefâretine ol ifâde ve tebyîn oluna ve bu hâbda her kim olur ise olsun hakkında bir güne istisna olunmayub böyle bir şey vâki' olduğu halde Rusya tüccârî haklarında dahî ol vechle muâmele kılına.*
- 10. madde:** *Top ve barut ve kurşun ve esliha-i nâriyye mahsûs olan olan sâir eşya edevât-ı harbiyyeden olarak ticâreti memnu' olub ahâd-ı nâs yalnız av için 5 vukiyyeden ziyâde olmamak üzere saçma ve bu mikdara lâzım olacak kadar barut fûrûht ideler ve ticâret kasdıyla Rusya tüccâr sefineleriyle top getirdiği halde memûrinin haberi olmadıkca ne fûrûht ve nede bir yere irsâl olunub her kangî iskeleye gelür ise gümrüğüne çıkarılarak oraya emâneten vaz'la başka tüccâr gemileri zikr olunan topları iştirâyâ muhtâc oldukları halde bey' ve fûrûht olunduğu gümrük tarafından tahkik olunarak bu makûle tüccâr sefâyininde lüzumu olan aded münâsibden ziyâde top verilmeye.*
- 11. madde:** *Mevâdâtı'z-zikr devlete râci' rusûmatdan olduğu cihetle hazine-i âmire temettü'una mahsûs avâid ve inhisârât-ı mahsûsa vaz'ına kâbil olduğundan devleteyn beyninde ber muvâfakat-ı mahsûsaya mebnî Rusya tebaası haklarında te'min olunan serbestiye-i umûmi-yi ticâreiden mevâd-i mezkûrenin istisnasına Rusya Devleti muvâfakat ider (Evvelen) Ticâret için balık saydı ve fûrûhtu esnaflık demek olduğuna ve bu cihetle tebaa-i saltanat-ı seniyyede mahsus idüğüne mebnî buna Rusya tebaası me'zûn olmayalar. (Sâniyen) Sülûn saydı kemâ fi's-sâbık Maliye Nezâreti'nin idare-i müstakillesine muhavvel ola. (Sâlisen) Şab haricden getirildiği halde devlet-i aliyye tarafından vaz' olunmuş nizâm-ı mahsûsa tatbîkan fûrûht oluna fakat Rusya tüccârî işbu muâhedenin 3 üncü maddesiyle ta'yin olunan rusûmatı te'diye iderek memâlik-i mahrûse mahsûlâtı olan eşyayı iştirâ ve tazra ihrâcına mezun olalar. (Rabian) Memâlik-i mahrûseye haricden tuz idhâlî memnu' olduğu misüllü gibi dâhil-i memleketde mevcûd olan memlehaların her birisinin urısı yani daire-i mahsûsası olub bir memlahanın tuzu diğerinin urısında bey' ve fûrûhtu câiz olmadığından Rusya tebaası dahi bu usul-i mukarrariye itiba' ideler fakat sâir eşya-yı ihraciyye misüllü rusûmât-ı mu'inesini edâ ile memâlik-i mahrûse mahsûlî olan tuzu hârice çıkarmağa me'zûn olalar. (Hâmisen) Haricden getirilen enfiye geldiği gibi toptan olarak ve sucukları bozulmaksızın ve içinde geldiği potkal veyahud kavanozları açılmaksızın fûrûht olunub terazi ile hurdafuruşluğı münhasıran esnafa mahsûs ola ve memâlik-i mahrûse mahsûlî olan enfiye tazra dışarı çıkarılmak üzere ber vech-i serbesti mübâyaa olunub fakat Rusya tüccârî zikr olunan enfiyeyi memâlik-i mahrûsede fûrûht ümeğe me'zûn olmayalar. (Sâdisen)*

memâlik-i mahrûse mahsûlü olan duhândan ber mu'tâd ahz olunacak öşründen başka ekmeğe ruhsatıyesini olmak üzere resm-i mahsûs alınığundan Rusya tüccârı taşraya ihrâc için duhân iştirâ eyledikleri halde işbu muâhedenin 3 üncü maddesi mücibince % 9 ve % 3 yani cem'an % 12 resm-i gümrük edâ eyleyeler ve bununla beraber vech-i meşrûh öşrü ve zirâat-ı ruhsatıyesi rûsûmatı bâyi't tarafından edâ olunduğunu müş'ir tezkereyi duhânın hin-i ihrâcında ibrâz ideler ancak bu misüllü tezkere ellerinde bulunmadığı takdirde rûsûmât-ı meşrûha tüccâr tarafından te'diye oluna. ve iştirâ eyledikleri duhânı tekrar memâlik-i mahrûsede sürûht eyledikleri halde ticâret-i dâhiliye demek olduğundan en ziyâde müsaadeye mazhar imtiyâz olan tebaa-i devlet-i aliyye misüllü rûsûmât-ı mukarrereyi te'diye eyleyeler. (Sâbian) Hamr ve meşkûrat-ı sâire Rusya tebaası taraflarından kıyye ve kadeh ile ne dükkanlarda ve ne de mağaza ve sefine ve kayık ve sandallarda sürûht olunmasına ruhsat virülmeyüb ancak fuçı ve dalcana ile topdan olarak ticâretine me'zân olalar ve buna muâhedâtın hilâfı olarak bir güne teklif ve müşkilât ile mümânaat olunmaya ve götürdükleri müskirât memâlik-i mahrûse mahsûlü olduğu halde ticâret-i dâhiliye demek olduğundan en ziyâde mazhar-ı müsaade olan tebaa-i devlet-i aliyye misüllü rûsûmat te'diye ideler.

12. madde: Memâlik-i mahrûse mahsûlâtı olan harîr hârice çıkarılmak üzere resm-i gümrüğünü te'diye eyledikten sonra kenar ve gümrüğü bulunmayan iskelelere nakl olunamayub fakat taraf-ı devlet-i aliyyeden cânib-i sefârete verilmiş olan defterde beyân ve tayin olunan liman ve iskelelerde sefine tahmil oluna ve bu defter dahi sefâret-i mezkûrenin peşince muvâfakati olmadıkca ileride tebdil olunmaya.
13. madde: İşbu muâhedede münderic olan imtiyâzât ve şerâyit-i sâire gerek bizzat ticâret eylesinler ve gerek kangî milletten olur ise olsun şerik ve vekil ve adamları vâsıtası ile ticâret üsünler Rusya Devleti'nin kâffe-i etbaa ve tüccârı haklarında kemâl-i dikkatle mer'iyü'l-icrâ ve fakat Rusya sefâreti Rusya tebaasının hilâf-ı usûl olarak kendülerine ait olmayan ve nâmesâğ bulunan ticârete kendü nâmlarını virmemelerine dikkat ve tebaa-i mezkûreden birisinin böyle yolsuz hareketi ma'lûm olduğu halde maddenin ehemmiyetine göre Rusya memurları taraflarından te'dibine mübâderet idecekdir.
14. madde: Rusya tüccâr sefâyininin hamulelerini mübeyyin olan manifestonun gümrüğe irâesi maddesi dâhî devlet-i aliyye ile sefâret beyninde bi'l-müzâkere karargir olacak nizâm vechle câri ola.
15. madde: İşbu muâhedede münderic olan şerâitü Avrupa ve Asya ve Afrika kıtalarında olan cemi' memâlik-i Osmâniyye'nin her tarafında icrâ üdirmesini ve eyâlet-i Mısır ve mülhakatında en ziyâde mazhar-ı müsaade olan sâir milletler ticâretiçün yapılmış olan tanzimât ve teshilât-ı müteferrianın Rusya ticâreti hakkında dâhî itihâz olunmasını devlet-i aliyye taahhüd ider.
16. madde: Eyâlet-i devlet-i aliyyeden olan Eflak ve Buğdan ve Sırp eyâletleri bir idare-i mahsûsa imtiyâzına nâil oldukları cihette devleteyn-i muâhedeteyn beyninde kavil ve karar olunur ki Rusya tüccârının eyâlet-i mezkûre idhâl üdikleri Rusya veyahud diyâr-ı ecnebîye mahsûlü olan emtia için işbu muâhedenin 4 üncü maddesiyle meşrû rûsûmâtı eyâlet-i mezkûre gümrüklerinde edâ eyleyeler ve emtia-i mezkûre memâlik-i mahrûsenin sâir iskelelerine geçmek üzere yavaşdıkları veyahud yola çıkıncaya kadar bir vakt-ı mahdûd için karaya çıkarıldığı halde işbu muâhedenin 7 inci maddesinde beyân olunan şerâyita riâyet olunarak bir güne rûsûmat te'diye imeyeler.

- 17. madde:** Rusya Devleti fahimesinin kavânin-i meriye-i ticâretî iktizâsınca Rusya Devleti tebaa ve tüccârî hakkında işbu muâhedede meyrût olan ahkâm ve rûsûmâtın memâlik-i devlet-i müşârun ileyhde devlet-i aliyye tebaa ve tüccârî hakkında tamamıyla icrâsı yani bu bâbda muâmele-i mütekâbilenin kâmilen ifâsı mümkün olamayacağından Rusya memâlikine âmedyod iden ve orada ticâret eyleyen saltanat-ı seniyye tebaa ve tüccârî ve tüccâr sefâyini ve memâlik-i mahrûse-i şâhâne mahsûlâtı haklarında devlet-i müşârun ileyh memlekelerinde en ziyâde müsaadeye mazhar olan düvel-i ecnebiye tebaa ve tüccâr ve sefâyini ve mahsûlâtı haklarında mukarrer olan muâmelât icrâ kılın.
- 18. madde:** İşbu ticâret muâhede-i ticârete imzası tarihinden itibaren 10 sene yani 1272 senesi cemâziye'l-evvelyesine ve 1856 sene-i milâdiyesi Nisan'na kadar süre müddet tayin olunub devleteyn-i muâhedeteyn müddet-i mezkûrenin inkizâsından 6 mah mukaddem muâhede-i mezkûrenin mevâd-ı münderecesini ilerüde dahî ibkâ veyahud tarafeyn tebaası beynerinde hüsn-i teshîl ve muhafazası arzusunda buldukları münâsebât-ı ticârete daha ziyâde teshîlât getirmek için bazı ta'dilât icrâ itmek istediklerini birbirine ihbâr iderler.
- 19. madde:** Memâlik-i mahrûsede olan Rusya tüccârından alınan rûsûmat için tanzîm olunan tarife 1842 senesi Teşrin-i evvelinin 1 inci gününden hesâb ile 12 sene için yapılmış ise de işbu muâhedenin müddeti inkizâsına kadar mer'î ve düsturu'l-amel tutulması ve gerek biri ve gerek diğeri müddet-i mezkûrenin inkizâsında ikisi birden tecdid olunmaları kavî ve karâr olunur bu halde tarafeyn-i müteâhidin Rusya ticâretinden istifâ kılınacak rûsûmât-ı manzumeye dâir kâffe-i iştibâhâtın def' için % 9 resmi şimdiki tarifede işâret olunan meblağın üç sınıfına ve % 2 resmi dahî meblağ-ı merkûmun iki şülüsüne müsâvî olmak üzere karar vermişlerdir ve bununla tarifede kaymeti tayin kılınmamış olan emtiadan aynen resmini te'diye itmek üzere tüccâra verilmiş olan salâhiyete bir güne hâlel tertîb itmeye.
- 20. madde:** İşbu muâhede imzasından iki mâh sonra ve mümkün olabilir ise daha akl müddetde devleteyn taraflarından tasdik olunub sene-i câriye Temmuzunun ibtidâsından ibtidâ ile icrâsına şurâ' oluna.

15- Ticaret Antlaşması (4 Şabân 1278 – 3 Şubat 1862)¹²¹

- 1. madde:** Rusya Devleti'yle saltanat-ı seniyye meyânesinde mukaddemâ akd olunan muâhedât ile memâlik-i mahrûsede Rusya tebaa ve sefâyinine i'tâ olunmuş kâffe-i hukûk ve imtiyâzât ve muâfiyât uhûd-ı mezkûrenin işbu mukâvelenâme ile ta'dil olunacak olan şarâiti bilâ istisna tasdik kılınmış ve birde taraf-ı devlet-i aliyyeden bi'l-cümle düvel-i sâire tebaa ve sefineleriyle ticâret ve seyr-i sefâyinine ihâleten hazîhi i'tâ olunmuş ve müstakbelde i'tâ olunacak veyahud istifâdesine mesâğ gösterilecek olan kâffe-i hukûk imtiyâzât ve muâfiyâta Rusya tebaa ve sefineleriyle ticâret ve seyr-i sefâyininin dahî nâil ve hâiz olmaları va'd ve te'mîn olunmuşdur.
- 2. madde:** Rusya tüccâr ve tebaasının bizzat veyahud vekilleri vasıtasıyla memâlik-i mahrûse-i şâhânenin ve zir-i tasarruf-ı devlet-i aliyyede bulunan mahallerin her bir tarafında gerek dâhilen bey' ü zirâ itmek ve gerek taşraya ihrâc eylemek murâdıyla devlet-i aliyye mahsûlât-ı araziye ve sinâtiyesinden olan her dürlü eşyayı bilâ istisna mübâyaa itmekde sebest ve muhtar olacaklar ve bunun için mevâd-ı âtiyede beyân olunan gümrük rûsûmâtından başka tezkere ve mürüriye nâmıyla ve nâm-ı âharla hiçbir güne resm alınmayacaktır ve devlet-i aliyye memâlik-i mahrûse mahsûlât-ı

¹²¹ Muahedat Mecmuası, c. IV, s. 154-164.

zirâat vesâir her nev' mahsûlâtı hakkında her dürlü yed-i vâhid usulünü aslen itihâz itmemeğli ve kezâlik o misûllü emtia ve eşya iştirâsı veyahud eşya-yı merkûmenin bir mahalden diğere bir mahalle nakliçün hükümet-i mahalliyeden verilen tezkere usulünü lağv itmekliği katiyen taahhüd buyrulmasıyla Rusya tebaası tezkere ahzına icbâr zimmetinde vülât-ı azâm ve mutasarrifin-i kirâm ve kaim-makâm ve müdirân taraflarından vuku' bulacak her dürlü tasaddiyâta hilâf-ı ahd bir hareket nazarıyla bakılacak ve böyle hilâf-ı ahd hareketi vaki' olacak memûrin her kangî rûbe ashâbından olur ise olsun derhal te'dib ümeği ve bu sebebden nâşî giriftâr olduğunu lâyıkıyla isbâta muktedir olacak olan Rusya tebaasının kâffe-i zarar ve ziyândan dolayı hukûkını kâmilen ihkâk eylemeği taahhüd buyurur.

- 3. madde:** *Rusya tüccâr veyahud vekilleri memâlik-i devlet-i aliyye mahsûlât-ı araziye ve sinâiyesinden olub derûn-ı memâlik-i Osmâniye'de sarf ve istihlâk için bey' ve fûrûhtan itmek niyetiyle eşya ve emtia mübâyaa eyledikleri halde eşya ve emtia-i mezkûrenin iştirâ ve fûrûhtunda ve bu bâbda sâir içâb iden her dürlü muâmelât-ı ticâriyesinin icrâsı esnasında memâlik-i Osmâniye'de ticâret-i dahîliye ile müellif olan tebaa-i devlet-i aliyye veyahud ecnebiyeden en ziyâde mazhar-ı müsaade olan tüccârın kazâ-i mümâsilede te'diye itdikleri rûsumatı te'diye edeceklerdir.*
- 4. madde:** *Memâlik-i devlet-i aliyye mahsûlât-ı araziye ve sinâiyesinden olub Rusya tebaa veyahud vekilleri taraflarından iştirâ olunarak gerek berren ve gerek Rusya ve Osmanlı veyahud sair ecnebi sefâyini ile bahren ihrac olunarak eşyadan tarife mucibince hesap olunmuş ve hîn-i ihrâcında istifâ olunur yalnız % 8 bir resm alınacaktır ve bu resmî bir kere te'diye itmiş olan her bir eşya yed-i âhara geçmiş olsa bile memâlik-i devlet-i aliyyenin hiçbir tarafında ne bu resm-i mekârü ve ne de sâir bir gûne resm tekrâren te'diye itmeyecektir şurası dahi mukarrerdir ki zikr olunan % 8 resm-i gümrük beher yıl birerden 7 sene zarfında gümrük-i idâre ve Nezâreti'nin masârîfi tesviye etmek üzere eşyanın kıymeti üzerine hesap olunmuş % 1 resm-i mukarririne tenzil kılınacaktır.*
- 5. madde:** *Gerek Rusya memâlik-i mahsûlât-ı araziye ve sinâiyesinden olub kangî millet sefinesi ile olur ise olsun Rusya veyahud düvel-i sâire tebaası taraflarından ve gerek memâlik-i ecnebiye mahsûlât-ı araziye ve sinâiyesinden olub Rusya tebaası veyahud vekilleri taraflarından memâlik-i mahrûseye idhâl olunacak her bir emtia ve eşyadan hîn-i idhâlinde eşyanın kıymeti üzerine % 8 veyahud ittifak-ı tarafeyn ile tahsis olunacak tarife mucibince ona mu'âdil bir resm mu'ayyen alınacaktır işbu resm eşyanın iskeledeki kıymeti üzerine hesap olunacak ve eşya-yı mezkûre bahren gelmiş ise sefinden karaya hîn-i ihrâcında ve berren gelmiş ise ilk gümrükde te'diye kılınacaktır ve işbu % 8 âmediye resmî te'diye olunduktan sonra eşya-yı mezkûre ister mahale vusûlünde ve ister dâhil-i memâlikde bey' ve fûrûhtan olunsun işbu eşyanın ne bâyiinden ve ne de müşterisinden bundan dolayı hiçbir başka resm mutâlebe olunmayacaktır ancak eşya-yı mezkûre memâlik-i devlet-i aliyyede sarf ve istihlâk için satılmayub da 6 ay zarfında memâlik-i devlet-i aliyyeden taşra ihrâc olunacak olduğu halde bu makûle eşya biri transit eşyası hükmünde tutularak hakkında 11 inci bendde muharrer olduğu veçhle muâmele olunacaktır ve bu halde gümrükler idâresi tarafından % 8 âmediye resminin te'diye olunduğunu isbât edecek olan Rusya tüccâr veyahud vekillerine işbu âmediye resmiyle bend-i mezkûrda tahsis ve ta'yin olunan transit resmî beynindeki tefâvütün mikdârı eşya-yı mezkûrenin tekrâren ihrâc kılındığı anda idâe olunmak lâzım gelecektir.*

- 6. madde:** Memâlik-i mahrûse mahsûlât-ı araziye ve sinâyesinden olan kâffe-i eşya ve emtia Osmanlı sefâyiniyle Rusya memâlikine idhâl olunduğu halde hakkında en ziyâde mazhar-ı müsâade olan milletin o nev' mahsûlâtına olunacak muâmelenin aynı icrâ kılınacaktır.
- 7. madde:** Eflak ve Buğdan imâreteyn-i müctemi'iyile Sırp imâretine girmek üzere memâlik-i şâhânenin sâir taraflarından mürûr iden Rusya emtia ve eşyasının resm-i gümrüğü zikr olunan imârete hîn-i vusûllerinde ve kezâlik memâlik-i şâhânenin sâir taraflarına girmek üzere imâret-i mezkûreden mürûr iden Rusya ve ecnebi emtia ve eşyasının resm-i gümrüğü devlet-i aliyye tarafından doğrudan doğruya idâre olunan ilk gümrüğe vusûllerinde te'diye olunacaktır imâret-i mezkûrenin mahsûlât-ı arâziye ve sinâyesinden olub memâlik-i ecnebiyeye gönderilecek eşyanın resm-i gümrüğü imâret-i mezkûre gümrük idaresine ve memâlik-i şâhânenin sâir tarafları mahsûlâtından olub memâlik-i ecnebiyeye götürülecek emtia ve eşyanın resm-i gümrüğü devlet-i aliyye memurlarına verilüb bu suretle gerek âmediye ve gerek refsiye resmi herhalde yalnız bir defa iş kılınacaktır.
- 8. madde:** Kangi mahalden gelirse gelsin mahmûl ve ğayr-ı mahmûl olarak memâlik-i şâhâne ve devlet-i aliyyenin İr-i tasarrufunda bulunan mahallere gelecek Rusya sefâyininin gerek hîn-i vürûd ve azmetlerinde ve gerek esnâ-yı ikâmetlerinde en ziyâde mazhar-ı müsâade olan millet sefâyininin vermekte oldukları veyahud verecekleri risûmatdan başka veyahud daha ziyâde olarak gerek hükümet ve memûrin ve ehâd-ı nâs ve esnaf ve gerek bir güne tesisât nâm ve münâfilne olarak tonilata ve liman ve kılğuz ve palamar ve fener ve karantina rusûmâtı veyahud her ne suret ve nâm ile olur ise olsun hiçbir resm alınmayacaktır kezâlik Rusya memâlikine gelüb icrâ-yı ticâret etmekde olan devlet-i aliyye tebaa ve tüccâr sefâyinine ve memâlik-i Osmâniye mahsûlâtına Rusya memâlikinde ahkâmı en ziyâde mazhar-ı müsâade olan milletler hakkında mer'iyü'l-icrâ olan ticâret ve sinâat ve umûr-ı zâbita ve kavânin ve umûr ve nizâmât-ı mahsûsâyı ihlâl itmedikçe hakkında en ziyâde mazhar-ı müsâade olan düvel-i ecnebiye tebaa ve tüccâr ve sefâyin ve mahsûlâtı hakkında câri olan muamelenin aynı icrâ olunacaktır.
- 9. madde:** Rusya kanunu iktizâsınca Rusya sefinesi ve devlet-i aliyye kanunu ahkâmınca Osmanlı sefinesi add olunan bi'l-cümle sefâyine işbu muâhedeye dair mevâdda tarafından Rusya ve Osmanlı sefinesi gibi muamele olunacaktır.
- 10. madde:** Gerek Rusya memâlik mahsûlât-ı araziye ve sinâyesinden olub Rusya veyahud sâir bir devlet sefâyiniyle gelen ve gerek diğeri bir ecnebi memâlik araziye ve sinâyesinden olub Rusya sefâyinine mahmûl olarak vürûd iden emtia ve eşya bahr-ı sefid ve bahr-ı siyâh boğazlarında mürûr eyledikde gerek eşya-yı mezkûre mahmûl olduğu sefine ile ve gerek sâir Rusya ve Osmanlı veyahud ecnebi sefâyinine akdarına idilerek işbu boğazlardan geçsin ve gerek memâlik-i ecnebiyeye nakl olunmak üzere satılmış olduğu halde bir başka sefineye tahmil ile yola çıkarılmaya değin bir vakt mahdûd için karaya çıkarılsın bu makûle eşyadan hiçbir dürlü resm ve avâid mutâlebe olunmayacaktır eşya-yı merkûme ol vechle karaya çıkarıldığı halde dersâadet gümrüğü ambarlarında ve ambarda yer kalmamış olduğu takdirde tekrar hâric gönderildiği vakt hâl-i asliyesinde sahibine teslim olunmak üzere gümrük memurlarının muâmelâtı lâhuk olduğu ve mührü altında bulunmak üzere diğeri bir münasib mahalle vaz' olunacaktır.
- 11. madde:** Devlet-i aliyye beri-yi transit hakkında dahi bi'l-cümle teshîlât i'tâ itmek arzusunda bulunduğundan âhar memâlike gönderilmek üzere memâlik-i devlet-i aliyyeye idhâl olunan eşyadan ilâ yunmâ hazâ alınmakta olan % 3 transit resmi %2'ye ve işbu muâhede tasdiknâmeleri mübâdelesi gününden itibaren 8 sene hitâmında dahi % 1

resm-i muayyen ve kat'isine tenzil olunacaktır ve bununla beraber devlet-i aliyye bir nizâm-ı mahsûs ile bu bâbda hile vukûunu men' tedâbirini itihâz etmek hakkını muhafaza eylediğini ilân buyurur.

- 12. madde:** Memâlik-i şâhânede memâlik-i ecnebiye mahsûlât-ı araziye ve sinâiyesinden olan eşya ahz ve i'tâsıyla meşgul olan Rusya Devleti tebaası veyahud vekilleri mensûb oldukları memleketlerin emtia ve eşyası ticâretini iden sair tebaa-i ecnebiyenin mükellef oldukları rûsûmâtı edâ ve hâiz oldukları hukûk ve imtiyâzât ve muâfiyetden istifâde edeceklerdir.
- 13. madde:** Beşinci madde şerâyit ve ahkâmuna istisnaen ba'de ezîn tuz ve her ne şekil ve surette olur ise olsun bütün Rusya tebaasının memâlik-i devlet-i aliyyeye idhâline mezuun oldukları emtia ve eşyadan ma'dûd olmayacaklardır mamafih Rusya tebaası veyahud vekilleri memâlik-i devlet-i aliyyede sarf ve istihlâk için tuz ve bütün mübayaa ve fûrûht üdikleri halde işbu iki nev' eşya ahz ve i'tâsıyla müellûf olan devlet-i aliyyenin en ziyâde mazhar-ı müsaade olanlarının mükellef oldukları tekâlif ve nizâmâta tabi olacaklardır işbu memnu'iyete mukâbil Rusya tebaasının memâlik-i devlet-i aliyyeden ihrâc edecekleri bütün ve tuzdan ba'de ezîn hiçbir gûne resm alınmayacaktır fakat Rusya tebaa veyahud vekilleri memâlik-i mahrûseden ihrâc edecekleri bütün ve tuzun mikdârını gümrük idaresine beyana mecbûr olacaklardır ve gümrük idaresi bütün ve tuz ihrâcâtına nezâret etmek hukûkunu kemâ fi's-sâbık muhafaza edüb fakat bunun için kaydiyye nâmı veyahud nâm-ı âharla eşya-yı merkûmeden hiçbir resm talep edemeyecektir.
- 14. madde:** Tarafeyn-i fahîmeteyn-i muâhedeyn beyninde mukarrerdir ki devlet-i aliyye barut ve top ve esliha ve mühimmat-ı harbiyenin memâlik-i şâhâneye idhâlinin umûmen men'i hak ve salâhiyetini muhafaza buyurur işbu memnu'iyet resmen beyân olunmadıkça mer'iyü'l-icrâ olmayacak ve yalnız bu memnu'iyeti havî olacak beyannâme-i resmîde sarâhaten tayin olunacak olan âlât ve eşya-yı harbiye hakkında câri olacaktır vech-i meşrûh üzre memnu' olmayan her türlü âlât ve eşya-yı harbiye memâlik-i şâhâneye hîn-i idhâllerinde nizâmât-ı malalliyeye tabi' olup fakat Rusya sefâreti tarafından bir ruhsat-ı istisnâiye istid'â olur ise esbâb-ı kaviye mani' olmadıkça sefâretin işbu istid'âsına müsaade olunacaktır ve husûsiyle barutun idhâli memnu' değil ise şerâit-i âtiyyeye tabi' olunacaktır şöyle ki (Evvelen) Rusya tebaası nizâmât-ı mahalliyenin ta'yîn eylediği mikdârdan ziyâde asla barut fûrûht idemeyeceklerdir. (Sânien) Bir gemi bu gibi veyahud bir mikdâr külli barut bir Rusya sefinesiyile memâlik-i mahrûsenin bir limanına vâsil oldukda işbu sefine memûrin-i mahalliyeye taraflarından ta'yîn olunacak bir mahal-i mahsûsa lenger endâz olarak hâmil olduğu barut yine memûrin-i mûmâ ileyhim taraflarından gösterilecek ambarlara veyahud sair mahallere memûrin-i mûmâ ileyhimin nezâretiyle ihrâc olunacaktır ve mezkûr barutun ashabi nizâmât-ı mahsûsasına ittiba' iderek zikr olunan ambar ve mahallere girebileceklerdir gerek Rusya Devleti'nin transit suretinde Rusya limanları için bahr-ı sefid ve siyâh boğazlarından geçireceği top ve mühimmat-ı harbiye ve gerek sayd-ı tüfengi ve zinet-i eslihası veyahud isti'mâl-i mahsûs için olan mikdâr-ı cüzî sayd-ı barutu işbu bendde münderic olan şerâita tabi olmayacaktır.
- 15. madde:** Rusya tüccârı sefâiyininin bahr-ı sefid ve siyah boğazlarından mürûrlariçün ber mu'tâd lâzım gelen izn-i sefine fermânları dâima sefâiyin-i merkûmeyi mümkün merite bekletmeyecek surette i'tâ olunacaktır.

- 16. madde:** *Hamulesi memâlik-i devlet-i aliyyede teslim olunacak Rusya tüccâr sefâyini kaptanlarının hamuleyi ihrâc edecekleri limana vusûl buldukları akabinde derhal hamulelerinin manifestolarının bir sûret musaddikasını gümrük tarafına i'tâ eylemeleri lâzım gelecektir.*
- 17. madde:** *Gümrükden kaçırılarak idhâl olunan eşya hakkında tarafeynin kangisinin memâlikinde vuku' bulmuş ise lâzım gelen muâmele-i cezâ oranın kanûnuna tatbikan icrâ olunacaktır fakat tarafeyn-i fahîmeteyn-i muâhedeteynden birinin tebaası hakkında diğerrinin memâlikinde böyle eşya kaçırılmasından dolayı yerli tüccârın veyahud en ziyâde mazhar-ı müsâade olan tebaa-i ecnebiyenin gördükleri mücâzâtdan başka veya ziyâde mücâzât icrâ olunmayacak ve herhalde kaçırma addolucak eşya tuinıldığı akabinde keyfiyet gümrük umûrları taraflarından mensub olduğu konsolosa bildiirüb eşyanın kaçırma olduğu lâyük ve nizâmı vechle sâbit olmadıkça hakkında muâmele-i cezâiye icrâ kılınmayacaktır.*
- 18. madde:** *Rusya Devleti'nin işbu ahidnâmenin her bir bendinde isti' mâl olunmuş olan efâz ve ta'birâtın maânî-yi tabîiye ve sarîhasından ziyâde ve hâric hiçbir hükm ve ma'na istihrâc itmek ve ne de idâre-i dâhiliyesi hukukun icrâsında devlet-i aliyye hiçbir vechle mevânî' İka' eylemek murâdında bulunmadığı mukarrerdir şu kadar ki saltanat-ı seniyye'nin zikr olunan hukuk-ı idâre-i dâhiliyesi Rusya Devleti'yle mevcûd olan uhûd-ı kâdimesi ve işbu muâhedeyle Rusya tebaası ve bunların envâlî hakkında i'tâ buyrulmuş olan imuiyâzâta nakz-i aleniyyi mücib olmayacaktır.*
- 19. madde:** *İşbu muâhede-i tasdiknâmelerinin mübâdelesi gününden itibaren 14 sene müddet câri olacağından tarafeyn-i fahîmeteyn-i muâhedeteynden her birinin müddet-i mezkûrenin iktizâsından 1 sene evvel işbu muâhedenin rü'yet ve ta'dili taleb ve iddiaya istihkâki olacaktır ve eğerçi tarafeynden böyle bir taleb vuku' götürülmez ise muâhede-i mezkûrenin 7 sene daha mer'iyü'l-icrâ olacağı mukarrerdir işbu muâhede memâlik-i devlet-i aliyyenin kâffe-i eyâletinde yani Avrupa ve Asya ve Mısır ve Afrika'nın memâlik-i devlet-i aliyyeden olan aktâr-ı sâiresinde ve Sırp imâretiiyle Eflak ve Boğdan imâreteyn-i müctemiasında mer'iyü'l-icrâ olacaktır.*
- 20. madde:** *Mahsûsan ta'yin olunacak komiserler işbu muâhede ahkâmına tatbikân gerek Rusya memâlikî mahsûlât-ı arâziye ve sinâiyesinden ve gerek memâlik-i Osmâniye mahsûlât-ı arâziye ve sinâiyesinden memâlik-i şâhânedede alınacak gümrük rusûmatı için bir yeni tarife üzerine müzâkere etmiş olduklarından mezkûr tarife devleteyn-i muâhadeteyn tarafından tasdik olunduktan sonra işbu muâhade ile beraber bir vakitte yani 1862 senesi Mart'ının 13 üncü gününden itibaren 7 sene mer'iyü'l-icrâ tutulacaktır ve eğerçi tarafeyn-i muâhadeteynden biri zikr olunan 7 sene müddetin inkizâsında mezkûr tarifinin feshini ârzü üdiği halde işbu ârzusunu müddet-i mezkûrenin inkizâsından lâ ekall 1 sene evvel diğerrine beyân etmeğe mecbûr olacak ve her bir 7 sene hütâmında bu minvâl üzre harekete salâhiyeti olacaktır.*
- 21. madde:** *İşbu muâhade tasdik olunacak ve tasdiknâmeleri dersâadetde 2 ay zarfında ve mümkün ise daha evvelce teâtî olunarak 1862 senesi Mart'ının 13 üncü gününden itibaren mer'iyü'l-icrâ olacağından tasdikân lil-mukâl tarafeyn murahhasları muâhede-i mezkûreyi linzâ ve temhîr itmîşlerdir.*

Harita 1. Osmanlı Devleti'nin Ticarî Yolları

